

Politikai
röpiratok.

190.

== Ára o. m. é. 1 frt 20 kr. ==

190
1755

A
PANSZLÁVIZMUS

MINT

EGYSÉGES ÁLLAMFOGALOM

FÖLDRAJZI KÉPTELENSÉG,

RÖGESZME.

IRTA

HÉYA MIHÁLY

több röpirat szerzője.

SZERZŐ TULAJDONA.

8.

BUDAPEST, 1883.

Nyomatott Kálmán Mórnál.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

LECTURE NOTES

BY

PHYSICS DEPARTMENT

UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

-323.12 (= 918) (00)

A
PANSZLÁVIZMUS

MINT

EGYSÉGES ÁLLAMFOGALOM

FÖLDRAJZI KÉPTELENSÉG,

RÖGESZME.

IRTA

HÉYA MIHÁLY

több röpirat szerzője.

SZERZŐ TULAJDONA.

BUDAPEST, 1883.

Nyomatott Neuer Márknál.

L1672 000100 94

F. A. V. & W. V. M. U. S. E.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

101 EAST 58TH STREET, CHICAGO, ILL.

ROGERS

DE BALLAGI GÉZA.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

101 EAST 58TH STREET, CHICAGO, ILL.

Jelige.

„Εὖ γὰρ ἔγω τόδε οἶδα κατα φρονένα και κατα θυμόν.
ἔσσεται ἡμαρ, ὅτ' ἂν ποτ' ὀλώλη Ἴλιος ἱερῆ
και Πριάμος και λαὸς ἑὺμμελίω Πριάμοιο.“

Homeros Iliasa IV. kōnyv 163—165 vers.

Sugja szivem, lelkem jős képzete festi mikép majd :
Lészen idő, amidőn Moszkónia zsarnoki czárja
És a kozák csapatok barbár katonái kimulnak.

H. M.

ELŐSZÓ.

Nyájas olvasóim!

Napjainkban — a polgárisult Európára nézve általában, és a magyar, román, török, albán és görög nemzetekre nézve különösen is, alig lehet a komoly elmélkedésnek érdekesebb tárgya: mint a pánszlávizmus eszméje; s a törekvések, melyek emez eszme czége alatt forraltatnak.

A pánszlávizmus eszméje s — a nagy szláv ember-tenger törekvése — ez eszmét valósítani, annyira az összes Európa érdekeibe ütköző: miszerint, szükséges, hogy ugy az összes Európa általában: mint kiválólág az elébb említett öt nemzet, minden rétegeikben — ez eszmét beható tanulmány tárgyává tegyék, s egységes politikai irányeszmékben állapodjanak meg az iránt: mint kelljen azt s a vele karöltve járó káros politikai tévtanokat Európára nézve ugy: mint a szláv ember-özönben elszigelt öt történelmi nemzetre nézve ártalmatlanná tenni.

A mérsékelt egü Európának azon szerencsés földrajzi fekvése van: miszerint a szellemi fejlődés ezen itt vihető a legmagasabb lehetőségig; bizonyítólág vitatták meg e ténykörülményt, már többször, nagy tudományu természetbuvárok, tudós anthropológok.

Ez oka annak, hogy Európában, történelmi

emlékezet óta, a szellemi fejlettség s az ezzel kapcsolatos járó anyagi jóllét kedvezőbb fokon állott mindenkor és áll ma is, mint földtekénk akármely másik szárazulatán; s tán nem tévedünk, ha állítani merjük azt is, mikép Európa épen eme szerencsés földrajzi fekvésénél fogva, létezése óta, nem egyszer volt már az általános műveltség csaknem oly magaslatán — mint a minőn ma áll.

De ha igaz, mikép Európa nemzetei már nem egyszer állottak a közműveltség magas fokán: igaz az is, miszerint nem egyszer esett meg itt már a visszahanyatlás is.

És ha a történelem világánál keressük a visszahanyatlások okait, nem magyarázhatjuk ki azokat másból, mint ama történelmi tényekből, mikép: Európába — más földrészekből időnként durva népáramok özönlöttek be, kik ököljog-szerűleg, a nyers erő hatalmával Európa művelt népeit elnyomván vagy kiirtván — befészkelődésükkel sőt tulsulyra vergődésükkel Európa életében új korszakokat alkottak; minőket az emberi haladásban nyelvén: hanyatlás, süllyedés, visszaesés nevekké szoktunk jelölni.

Európa a közműveltség magaslatán állt: az egyiptusi eredetű hellén klasszikai korszak alatt; majd a görög római klasszikai műveltség korszakában; később az őskeresztény kultusz terjedésével; s haladásában mindannyiszor barbár népáramlatok által zavartatott meg, nem csak, sőt századokkal visszalöketett.

Minden tekinteteket összevéve bátran állíthatjuk, miszerint: Európa közműveltsége legmagasabb színvonalra századunkban emelkedett. És tán Sziszifusi átká e földrésznek: hogy valahányszor műveltsége legmagasabb fokát elérte, visszahanyatlania kell.

E sors fenyegeti napjainkban is. Ma ismét egy barbár áramlat: a pánszláv tenger viharai fenyegetik. S ez áramlat — szárazulatunkra, — fölényre

jutásával — annál vészt hozóbb lenne: mert a selejtes bár, de nagy emberárt egy merev, konok zsarnokság, a népszabadság és jóllét hagyományos ellensége izgatja, sőt titkon nyiltan szervezi.

A pánszláv üzelmekben Európára s kivált nemzetünkre új, nagy megpróbáltatás vár; nem felesleges tehát ez eszmével foglalkoznunk. Én mint ember — emberiségi, mint magyar — saját nemzeti szempontunkból is, ez eszmét tanulmányom tárgyává tevéem; s megengedik véreim, hogy tanulmányaim eredményét általánosítandó papírra tegyem, közkézre juttassam.

Sokan lesznek bizonyára, kik mondani fogják — de szerénységem is bevallja magának s a világnak is — mikép: e téren irány eszméket felállítani nem én vagyok a leghivatottabb. De ha a hivatottabbak, önös, nagyzó személyes küzdelmeikben megfelelkeznek nemzeti érdekek tolmácsai lenni: engedje meg nemzetem, hogy én, — igénytelen tagja társadalmunknak — vethessek el néhány magvat, melyből kívánom, hogy legyen, és hiszem hogy avatottabbaknak is hozzájárulásuk által — leszen is majd, oly izmos terebélyes irodalmi cser, melynek árnyában, a pánszlávizmus vihara ellen, utódaink enyhítő szellemi menedéket lelhetni fognak; lesz iránytű, melynek vezérletével a pánszláv tenger netán dühöngő hullámai közepett is: magukat biztos kikötőben érezhessék; mert valóban, ha van valami, mitől nemzetiségünket, államiságunkat komolyan feltennünk nem lehet — ha t. i. a viszonyok tiszta ismeretével birunk — az, bizonyára a pánszlávizmus az. Ha tatár, török, labancz ellen diadallal védekeztünk: fogjuk megvédeni tudni magunkat, a sokkal selejtesebb elemek alkotta pánszláv áramlat ellenében is; de azért mert önerőnkben bízhatunk s biznunk kell: nem szabad a körülményekkel jó eleve le nem számolnunk, nem szabad az áramlatot tán oly közönnyel bevárunk: mint

tették vala őseink azt, — az első tatárjárással szemben.

Egy felséges jellem vonása van nemzetünknek s ez az: hogy ha békén felfalnánk is egymást, vész idején — s kivált ha vérrel vett hazánk veszedelméről van szó — nemzetünk egy testté, lélekké forr. E jellemvonásunk vezetett diadalra tatár, török ellen, s e sziklán fog megtöretni a pánszlávizmus dühöngő áramlata is.

Jelen munkám feladata tehát: a pánszláv üzemekkel szemben, állítani fel eszméket; feladata: körvonalozni a pánszláv törekvések káros jelentőségét, s megvitatni az alapelveket: mik szerint ezen legujabb kori vandolizmusból ránk hárulható káros hatányokat ártalmatlanokká tehetjük.

Észméimet irányítókul fel nem toloom, csak a helyzetet vitatom meg általuk; művemet senkire nem kötöm; de reméllem: miszerint a nemzetünk jövőjeért buzgó jelesek méltányolandnak s művem üdvös hatása nem marad el, mi alkotásánál egyedüli törekvésem vala.

Kelt Budapesten, 1883. év május hava 8-án.

A szerző.

I. TÉTEL.

A pánszlávizmus eszméjének keletkezése.

A név „pánszlávizmus“ nem tagadhatni — megvan. A névvel magával, törődnék a tatár. Mit érdekelhetne, bánt-hatna hárkít is, ha egy politikai torzszülöttnek, pld: *montenegrói fejedelemség-, vagy császárság sat.* lenne bár a neve. — Az azonban: hogy valyon mit akar a szarka s meddig legyen terjeszthető farka? egészen más kérdés.

Igy, a pánszlávizmusnál is. Nem a név maga, de az alatta lappangó kísértet; nem az oroszlan bőr, hanem a bele öllözködött szamar az, mi mégis csak egy kis figyelemre méltó; — ha nem is másért — legalább azért: hogy nevehessünk nagyzó bolonderiái felett; — bár maga az alak, nem igen érdemel más nevet, mint mivel a közvélemény, igen találóan ruházta fel, t. i.: az „*agyag lábu kolosszus*“ nevet.

És mit akar a kedves pánszláv szarka?

A törekvés, mi a névből folyik nem más, mint: hogyha lehetett olasz-, germán egység: legyen meg a minden oroszok egysége is; *azaz legyen a szó szigorú értelmé szerint: „egy muszka akol, mely a minden szláv birkákat magába — vagy esetleg Szibériába — zárja; és egy Románov birkapásztor, ki emez állatseregletet feltétlen kénye-kedve szerint ollózhassa, vagy — esetleg — őse nyomdokain haladva — késelhesse — és kancsukázhassa, akár fel, egészen a szakadár muszka szentek. Kyril és Method égi bakterek mennyei aklukba — ha ugyancsak léteznék ilyesvalami föld felett vagy alatt valahol.*

Ez: a pánszlávizmus és a vele karöltve járó törekvés.

És ha már megvan Európa eme társadalmi és politikai monstruma, ugyan kit nem érdekelne eredete, nemes családfája, avagy eddigi érdekfeszítő élettörténete?

Lássuk tehát eredete, története felett a különféle fel-fogásokat.

Maga az orosz közvélemény — akarám mondani — az orosz sugalmazott hirlapi vélemény, — mert mint köz-tudomásu — Oroszországban közvéleménynek lennie egy-átalán nem szabad, lévén a czári despotának véelme a minden oroszok hitvallása, — mondom maguk a moszkov hirlapok, — melyek szeretik elhinni azt, hogy Európa nekik siet felülni s nem dobja tálalmányaikat az eszmék lomtárába, — fennen hirdették a multban s hirdetik ma is azt, hogy: „a pánszlávizmus eszméje a minden szláv fajok politikai hitvallása, népakarat; s a czárizmus akkor, midőn az eszmét — mint népek képviselője testbe öltöztetni törekszik: csakis a szláv fajok akaratát hajtja végre, csakis a szláv népfenség követelményének hódol, mint legfőbb képviselő, mint alázatos engedelmes eszköz.

Mintha bizony egész világ előtt nyílt titok nem lenne, miszerint a szent Moszkoviában csak egy akarat és felség létezik: a fehér czár akarata, felsége; s népfenség, népakarat felől, még csak álmodni is kancsukát, Szibériát és akasztást jelent.

Magában Oroszországban tehát, — a fennálló korlátlan zsarnok uralomrendszerénél fogva nincs népvélemény; és így a pánszlávizmus eszméje sem lehet a tömeg eszméje. — De egyéb szláv tartományocskákban sem rajonghat maga a tömeg, emez eszmeért; mert: más apró szláv államok és törzsek szellemileg, anyagilag, politikai intézményeikben és szabadságban sokkal előbbre haladottak, mint Oroszország; s így nem lelkesülhetnek oly elemekkel egyesülésért, melyek által nemcsak kifosztatnának minden előnyeiktől, de teljesen elnyeletnének; nemzeti egyéniségük, szabadságuk áldoztatnék fel — az egységes akol és pásztor kedveért.

Ravasz csel, mézes madzag, ámitás tehát a moszkov lapok minden állítása, mik által t. i. bizonyítani az czéloztatnék, mintha a minden szlávok egysége, a szláv fajok

óhaja, akarata s tehát mintegy korkövetelmény volna. Ezt magok, a felülről-pengő érczek bűvös hangja által pazarulsugalmazott hirdetőik sem hiszik; de kivetik mint csalétket, lépre keritendők, kivált a kisebb szláv fajokat; s tán magát Európát is, mely azonban ma már többé nem oly vak, mint vala Lengyelország feldarabolásakor, sőt elég szemes, éber mindenkor meglátni a bibor palást alatt is a moszkov atyuska — a pánszláv Mephisto ostoba lópatáit.

Más muszka, — s némely egyéb államokban is létező czári-bérencz szláv lapok rajongó szerkesztői meg azt akarnák elhithetni feleikkel s a világgal, miszerint: az eszme — egy, — a minden szláv államokban a legnépszerűbb, — mindkét nemű szláv apostolokat tagjaiul számító nagy társulat: a „*pánszláv propaganda*“ kedvencz eszméje, oly propagandáé, mely a szláv népek jóllétét, szabadságát, üdvét képviseli, s akarja előidézni, a minden oroszok egy testbe öntése által; s a mely propagandának tagjai Moszkviában és azon kívül is, a legnagyobb népszabadság hősek, népboldogítók, egyetemek tanárai és egyéb nagy tudományu férfiak és nők.

Nevetségesig ügyetlen hazudozás!...

Ily társaság egy democraticus propaganda már csak azért sem lehet, mert a szláv világ zsarnokságát — egyéb népek felett — törekszik megállapítani; nem lehet azért: mert üzelmeit nyíltan, a czárizmus tudtával végezi. Már pedig ha üzelmeit a czárizmus tudja s tudva engedi — mi pedig világos tény — kérdem: minő agyat bódíthat el oly gondolat: hogy egy merev despotismust, a szolgaság, a népnymor képviselőjét s a szabad democratia képviselőjét egy lényben összpontosíthatónak, összpontosítottnak képviselje?

Az tény, hogy egy nagy központi s ennek ágazataikép több más pánszláv propagandák léteznek; de tény az is: miszerint üzelmeiket a czárizmus nem csak tudja, sőt pártolja, maga vezeti, intézi; s tény, hogy eme propagandák tagjai korántsem a népek üdveért buzognak; hanem — magukat, a czárizmus horgára felakasztott, lelküket áruba bocsájtott — hű csatlósai a legkonokabb despotának.

Avagy mint küzdhetnének ők oly nyiltan — mint ahogy küzdenek — ha nem a czárizmus akaratáért küzdenének ott: hol csak gondolkozni is máskép, mint ahogy előírva van, kancsukát, élve eltemettetést, kötél halált jelent.

Sem a szláv népek eszméje tehát, a kísértő pánszlávizmus ideája, sem egy szláv democraticus propagandáé, olyané t. i., mely a szláv democratizmusért, népjóllettért, népfenség elvéért küzdene, mint a szláv democratia képviselője, kifolyása; hanem az eszme egyenesen a czárok agyréme, s a czári birhad által a szláv népekre erőszakolt csalétek, mely által ezek a Romanov zsarnokság kancsuka-uralma alá édesgettetni czéloztatnak.

A czárizmus a maga személyesítői által, népek közé, nyilt sisakkal ily hálót ki nem vethet; nem vennék ezt gyanakodás nélkül magok a szláv törzsek sem, de nem engedhetné és türhetné Európa nemzetközi s közjogi viszonya sem. Kellett tehát a czárizmusnak — a vakmerő üzelmek leplezésére álczát ölteni s ez: a hirhedt pánszláv propaganda rendszer.

Es miféle testület vagy testületek ezek.

Tények szóllanak — hathatósan pedig — emez állításom mellett — miszerint eme had — mint fentebb is érintettem — sem több sem kevesebb mint a czári kegyen, a czárizmus pengő rubelein élődő lelketlen bérencz horda. A szláv törzsek legocsmányabb salakjaiból összetoborzott élő gépezet, melynek tagjai csalókból, tolvajokból, korhely munkakerülőkből, kicsapott s így élni nem tudó tanítókból, fegyelmi vizsgálat elől bujkáló tisztviselőkből, részeges, fajtalan hitehagyott papokból stb. emelkedtek a czári kegyeket dús mérvben élvező pánszláv propaganda apostolaivá.

Téves felfogást táplálnak azok, kik azt hiszik, hogy a pánszlávizmus eszméje akár Péter czártól eredt, akár későbbi eredetű lenne. — Történelmi igazság, miszerint a harc az európai főuralomért, a germán és szláv fajok közt ezer éves eredetű s e két faj tömörítése egyesítése iránti törekvés, szintén eme küzdelemmel egyidős. Péter czárt illetőleg, csak az a történelmi igazság, mikép ez eszmét s

illetve ennek keresztülviteli módozatait ő öntötte szerves egészbe, s a törekvést utódainak is egyenes, soha szem elől nem tévesztendő politikai feladatul, dogmául ő tűzte ki. Épen ezekből folyólag világos, mikép tévedésben vannak azok, kik azt hiszik, hogy az eszme nép akarat, avagy ezt képviselő propagandának akarata, törekvése és korántsem a csárizmusé. Goresakoff ép úgy rajongott a pánszlávizmus eszméjeért, mint rajong Ignatieff; Katkov Mihály a „*Moskowskija Wiedomosti*“ lap szerkesztője, III-ik Sándor csár kiváló barátja, ép oly dühös pánszlávista: mint Aksakoff Iván és Konstantin, vagy amilyen nálunk az újvidéki „*Zastava*“ eleme, és amilyen akárhány találhatik, mindenik szláv faj kebelében. De balgatagság lenne azt hinni, mikép ezek magáért az eszméért — mint üdvösért, a tömeg javát célzóért rajongnának csupán, s érdek nélkül pánszláv-apostolokodnának; korántsem: ők a csárizmusnak — mint a legelső és leghatalmasabb pánszláv — álcázott agitatornak csak bércsatlósai, czári rubelekkel spékelt egyszerű figurák; — s eltekintve egyebektől, már maga az, hogy a csárok e badar eszmét ily álcázott módon, bérencz figurákkal kívánják érvényre juttatni akarni, feltételeznünk engedni, mikép az mint nem természetes talajban gyökeröző, teljes kifejléshez jutni soha képes nem lehet, mert bár egyes bérhadak, bérenczek, működnek érdekében, nép-akarat épen nem.

Nálunk is nagy szerepet játszott vala, egy időben, jámbor szerbjeink közt, e propaganda egy kiszögellő apostola; kit azonban hivei a faképnél hagyván, s kit budavári — nem bájos — de hirhedt fortunánk huzamosb ideig tartott ölelései kissé lehűtvén, s ki magasztos apostoli működése futamán — a számított babérok helyett csak tövis koszorut aratván — jónak látta a minden hálátlan szlávok üdvéért, magát tovább is koczkára nem tenni s esetleg egy újabb budavári Golgátára ismét el, — fel nem hurezoltatni.

Ilyen fajta apostolok képezik a hirhedt propagandistákat; kiknek jellemök: a szédelgésig meg háborító nagyzás; szerepök: a csár rubeleiért — haza-, nép- és vérárulás;

kötelmük: a népek ámitása s ez embertelen réveken át eljutni törekvés, a csári kegy ideig-óráig tartó, rubeles kanaánjába.

Ugyan hogyan is tudnak ezek oly ostobán vakmerők lenni, hogy a jámbor néptömegekre ráfogni akarhassák — mikép ezeknek — kik a csendet, a békét, a szelid munkálkodást tömjénezik: egymást irtó, vandal háborukat felidéző eszmékben lenne kedvtelésök; hogy a népek, kik egymással és egymás közt a legbékeségesebben megférnek, kedvet lelnének abban: hogy egymást vérszomjas fenevadakként marczangolva s kiirtva: új földrajzi viszonyokat teremtsenek; holott ily eszmék, törekvések csak a poklokkal szövetkezett zsarnokok, s magokat ezeknek áruba bocsájtott bér-hordáik féktelen vágyaktól részeg agyaikban születhetnek meg; és nem a népében, ki békét, munkát s véres munkájaért hitvány mezt akar s kenyeret — habár silányat is.

Ha tehát — a mondottak szerint — a pánszlávizmus eszméje, sem a szláv fajok akaratának s törekvésének kinyomata, sem egy — a szlávok üdvére törekvő, demokratikus propaganda tulajdona nem lehet, s valóban nem is az, kérdés, honnan veheti tehát ez eszme, — mit én — hogy joggal nevezék rögeszmének — reméllem bebizonyíthatandom, — táplálékát?

Alább történelmi adatokkal fogom begyőzni, mikép az eszme nem mai, nem is pár százados, de ezredes életű. Egykoru e pánszláv mumus a magyar nemzet európai életével. De az eszeveszett rajongás, az áramlat az eszmének bármily áron testet adni akarni, újabb keletű; ezt is történelmi tényekkel fogom igazolni.

Élt, s illetve uralkodott annak idején (1689—1725-ig) Oroszországban egy férfi, hatalmas ur, koronás czár, aki — ha nagy uri kedve dudarodott rá — megtette, hogy saját felkent kezeivel és saját — akarám mondani a bakó késével, saját kezüleg képes volt — s egy szuszra 3—4000 dontői kozáknak fejét lefűrészelni, csak azért: mert ama szerencsétlen fejek máskép merészkedtek gondolkozni, mint mikép a czár nagyuraságának hóbortja hozta magával. Ezen nagy

ur, vadszeszélyében napszámosnak öltözködött; mint ilyen bebarangolta a miveltebb Európát s ennek minden nevezetesebb gyarában — bizonyyára vutki hatalmas kortyaitól spiritisáltatva — mint utolsó napszámos dolgozott s gyűjté ily helyeken, államboldogító ismereteit.

Ily nemü széles körben megejtett gazdag tapasztalatai után, végre haza tért országába; s nagy szabásu reformjait azzal kezdé meg, mikép északi égalyi népének megtiltotta az égaly igényelte hosszú ruhákat viselni, s elrendelte a polgárisultság rövidre vágott mezét alkalmazni.

Tett e hirneves reformátor még más nemü üdvös intézkedéseket is; olyanokat és annyit: a mennyi épen elég volt hizelgő udvaroncainak arra: hogy őt, a koronás bohóczot, a „nagy“ melléknévvel ruházzák fel; s csakugyan adták nevéhez még magok Clio komoly gyermekei is, a ritka kiválóságok disz nevét. — Eme moszkov czári szörnyeteg pedig nem vala más, mint: *„Első Romanov Péter, rátapasztott mellék nével: Nagy Péter czár.“*

A nagyság fogalmát néha, kivált magas állásu egyénekkal szemben, igen pazarul mérik Én részemről kiválóan fejedelmeket, — kikről tudjuk, hogy az állam szekerének legtöbbnyire csak ötödik kerekei, pictus masculusok a szó igazi értelmében, — tisztelet a kiválóságoknak, mert hogy ilyenek is voltak s lesznek tagadhatatlan — „nagy“ melléknévvel ritkán tudnék felruházni; köztudomásu lévén, hogy ha valamely monarcha életében történnek is nagy események, államára szerencsés, nagy fordulatok, azokban legkisebb tényező épen maga a fejedelem szokott lenni, hanem tényezők a korszellem, egyes nagy törekvésü s láng eszű hazafiak vagy országlárok sat.

Akármit volt legyen I. Románov Péter nagygyátéve, elég az, hogy őt a történelem is így nevezi; s nevezük tehát mi is így. S beismernünk kell, hogyha másban nem is volt nagy, de tény mikép egy nagy eszmét e czimen: *„minden oroszok czárja“* kitalálni tudott, mi által s mivel a *„pánszlávizmus“* badar ideáját, mint valamely tengeri kigyót, ismét a szláv tenger felszínére csalta.

Ez ember volt tehát az. kinek hóbotos agyában szü-

letett meg ama gondolat: a pánszlávizmus eszméjét ismét kisértő alakba öltöztetni; mert hogy ő sem volt feltalálója csak felélesztője, tárgyalásaim folyamán történelmi adatokkal fogom megvilágítani. Ő ugyanis hóbortos agya messze czikázó ágainak egyikére felvette a gondolatot, mikép a Románov uralkodóknak nem lenne rossz a „*minden oroszokat*“ az „*egyetlen kancsukák fejedelme*“ medvebőr kucsmája alá szorítani, mire egyes rajongók már megelőző időkben is törekedtek. — Kimondta tehát, miszerint ő és utódai: *a minden oroszok czárjai*; s ezzel kimondta azt is, hogy legyen: — majd ha fagy s hó lesz nagy — „*egységes Pánszlávia*,” és ennek, — a minden oroszok földi és égi üdvét kormányozó fehér czárok képében — egy pásztora.

Tagadhatatlan — hogy betegesen rajongó s hozzá még a vutki idegvesztő hatása által hatványozott agyagnak, jönnek olykor messze czikázó ötleteik; de az ilyen forrásu ötletek legtöbbszörre az eszme világ holt szülöttjei, nem hivatottak életre.

A történelem Nagy Péter czárhoz hasonló rajongót mutat fel, a világhódító Szulejmanban is, a kinek alkotásai szintén — bár egyuttal személyes hős is volt, s különb legény vala a csárdában, mint Péter, — romba omoltak, hiu ábrándoknak bizonyultak. — Ez is tulesapongó dolyfében kimondani merte a történelmileg híres tételt, hogy: „*amint egy ur van az égben: egy leszen a földön is*“ s ez lesz Szulejman. Örvendetes azonban, hogy a hóbort és felfuvalkodottság ily nemü terményei, ha tesznek is rövid életfutamot, de hosszú életre képtelenek, mert hát a föld nagy, s az ily frázisok mesterein kívül még számtalan tényezőzök vannak, kik a bolygó lakóinak életét, sorsát intézik.

Tény, hogy Nagy Péter nemcsak felvette a minden oroszok czárja czimét s ezzel a régmultakból ismét felidézte a pánszlávizmus lelkét: hanem egyuttal a czimet, eszmét s valósítására czélzó törekvéseket, személyes nyomoruságaikról ismeretes bár, de betegesen nagyzó-utódainak örökségül is hagyományozta.

Nem lehetetlen, hogy a német elemek közt a germán

egység eszméje már meg volt, mielőtt Péter czár agyában, a szláv egység eszméje kísértetni kezdett.

Ismeretes dolog, hogy minden politikai új eszme leg hamarabb a gyárak és nagyobb ipartelepek személyzete közt lesz othonossá, vita tárgyává, hódítóvá; azon egyszerű oknál fogva, mert a vig czimborák tömegesen lévén együtt, jó alkalmat ad ez a fennforgó eszmék szellőztetésére. Nem valószínűtlen tehát, hogy midőn nagy ur szeszélye Péter czárt a németországi gyárak s ipar-vállalatok műhelyeibe kergette, a vig német bursok, jelenlétében, német egységi eszméket is pengethettek s a nagy czár eme nagy ötlete is ekép, a német czimborák révén vándorolhatott agyába, természetesen a pánszlávizmus mezébe öltöztetve át.

A pánitalianizmust testbe pusztán véletlen esélyek öltöztették. Az olasz ég alatti faj sokkal vérmesebb, hirtelen fel- és ellobbanóbb, semmint oly eszmeért, mit csak századok nagy eseményei valósíthatnak meg, — lelkesülni tudna.

Az olasz egység eszméje, mint politikai eszme soha vita tárgyát nem képezte, soha sem kísértett, sem nemzetet sem monarchiát. Olaszországnak szerencsés, összeálló földrajzi fekvése van, s épen a földrajzi lehetőségből folyt igen természetesen, egységessé válása, a nélkül: hogy azért valami nagy erőfeszítést, akár nemzet akár korona tett volna.

Igaz, hogy Garibaldi — ki a nép — több — a világszabadság eszménye marad mindörökké, sokat s tán legtöbbet tett az olaszok egyesítéseért, de buzgalma mind kevés és sikertelen leendett, ha nincsenek meg a szerencsés táji feltételek.

De ha nem volt kísértő pánitalianizmus soha: volt igen is századok hosszú során át, rajongással táplált pán-germanizmus és pánszlávizmus eszméje; amaz a Habsburgok, — később egyszersmint — vetélytársaik a Hohenzollernek családja által képviselve, emez a Románovok agyában kísértve. Csak az nem deríthető ki, valyon melyiknek megtestesítésére tétettek meg előbb a határozott tervek, lépések.

— Ez azonban az eszmék lényegén, természetén mit sem változtat.

Tény az, hogy a pángermanizmus eszméje a tisztán germán föld határain belül jogosult; helyes politikai fogalom és törekvés, mert utját nem állja földirati akadály, ép úgy nem, mint az olasz egységét.

Ámde a pánszlávizmus eszméje halva született, mumia kép őrizhető, *beteges rögeszme* azért, mert valósulása sohasem volt és lesz lehetséges; mert földrajzi úgy — mint sokszerű politikai akadályok állják utját, mert egy szóval fizikai, földrajzi lehetetlenség; már pedig bármely eszme, melynek keresztül vitele fizikai lehetetlenség, nem a természet törvényeivel egyező, észszerűleg más névvel nem illethető, — mint azzal: *beteges rögeszme*; üldözzön bár mint gyötrő kísértet akár egyeseket, akár családokat avagy nemzeteket.

Ez tehát a pánszlávizmus eszméje; ördög a szlávok mindenható czárának, a szlávok elkapatottjainak keblében, mely öli őket míg bennök él s halálba viszi őket — mint Krisztus kikergetett ördögei ama sertéseket — ha kiüzetik lelkökből.

Az Olasz egység, — úgy amint az ma már bevégzett tény, — vérontásokba nem került; mert minden természetes oknak meg van a maga természetesen és önkéntelenül folyó okozata; a nélkül, hogy megrázkódást idézne föl. — Egészen másképp fogna állni a dolog, azon „*Italia unita*“ -val, mely az *irredentisták* agyában kísért, s mely már a földrajzi követelménykép oda nem illő Triesztet, Trentinót s tán Fiumét is becsatolni óhajtaná.

Igy a germán egységet is a maga természetes határain belül megalkotni, elég volt a két versenyző dynastia közötti egy döntő, élesebb összecsapás: egy Königsgrätz; s betetőzni elég lesz: egy pár ügyes diplomata tapintatos, észszerű eszmecseréje; mert földirati lehetetlenséget ez sem képezett. S tán ha valakinek, valaha eszébe jutna pl: egy francia vagy más hegemonia alatt egy általános latin egységet keresztül vinni megkísérteni: ez sem lenne — az erkölcsi nehézségek elhárításával — kivihetetlen; a latin

fajok által birt országoknak oly szerencsés földirati fekvésök lévén egymáshoz, miszerint földrajzi lehetetlenség esélye egyáltalán ez ellen sem forogna fenn.

Ámde — a szláv egység — a szláv törzsek egészen egymástól elütő irányzataik, politikai törekvéseik, más-más természetű institutióik, alkotmányaik s mindenek felett ama földrajzi szétszórtságuknál fogva, miszerint; közibök négy történelmi, egészen más fajú és természetű nemzet van beékelve: — mégégyeszer sőt tizszer annyi vér és vagyon áldozattal — mint a mennyi századokon át eddig, e botor eszme Molochjának feláldoztatott sem vihető keresztül, soba sem,

Történelmi igazság az: miszerint Nagy Péter czár óta folyvást eme feneketlen belü Molochnak dobatnak oda népek százezrei, s népek vagyonának számlálhatlan milliárdjai — Tény, hogy Lengyelországnak, — mely történelmi állásánál, alkotmányos institutióinál s magasabb culturájánál fogva, soha ez eszmének megnyerhető nem leendett, oly formán: hogy a moszkov egységesítő kancsuka áldásaiért önállóságáról lemondjon — ez eszmeért kellett összetöretnie. Tény, hogy a muszka szempontból *„keleti kérdés“*, az ottomán nemzet üldöztetése, irtása Első Péter óta minden czár alatt: ezen czári rögeszmeért keletkezett és folytattott mind napjainkig. Tény, hogy Ausztria-Magyarország szlávjainak bujtogatása, a köztük alkalmazott lélek vásár s a czári rubelek bőséges pazarlása, szóval: e monarchia lazítása, gyengítése, minden áron s titkon, nyíltan: eme czári beteges eszmének folyománya.

S mégis mit látunk? — Századok mulnak el, száz miliárdok zsebeltetnek ki, a szerencsétlen muszka birkáktól s dobatnak a szörny bálvány lábaihoz s mind hasztalan; mert az eszme valósitása európai földrajzi lehetetlenség, mert az eszme egy zsarnok fejében ápolt és zsarnokok által zsarnokok önző céljaiért tengetett rögeszme.

Avagy ki is feltételezhetné józan észszel, hogy a dél-keleti szlávok közöl, akár a horvátok, akár a szerbek, montenegróiak vagy bulgárok, — méginkább pedig a csehek vagy lengyelek, azért törekszenek előre, a választottabb

nemzetek verseny porondján, hogy majd egyszer, minden specialis nemzeti vívmányaikat sőt nemzeti egyéniségüket, akár a moszkov népnek adják fel, akár a csároknak bocsáthatnák áruba?!

Ily feltevés, még akkor is badarság lenne, ha a pánszlávizmus eszméje nem a csároktól, a minden democrati-cusnak, szabadnak, örök, kérlelhetlen elleneitől, hanem valamely a népfenség és jóllétért buzgó propagandától eredne bár; minthogy végelemzésben csak a kisebb, önálló szláv nemzetek nemzeti egyéniségének megszűnésével, teljes elnyeletésökkel járna az eszme valósulása.

Bizonyára — nem azért építkeznek a kisebb szláv államok oly lázas tevékenységgel ma, hogy holnap fárada- maik minden vívmányát észak jeges maczkójának engedve át kényelmes falatozásul: maguk eddigi építkezéseiknek csak pitvarában dideregjenek guggolva, meghunyászkodva, sőt görnyedve a kancsuka rettenetes hatalma alatt. S ha tehát találkoznak egyesek, úgy Oroszországban mint a kisebb szláv törzsek közt, kik amaz eszme mellett kardoskodnak higgyük el, nem lehetnek azok egyebek, mint a czárizmusnak fentebb jelztem istentelen, haza s véráruló propagandistái, vagy az ily politikai szédelgők által pár pillanatra tévutra csábított együgyü politikai világtalanok, avagy maguk is szédelgő, élhetetlen selejtjei fajuknak. — Maga tehát azon körülmény, hogy az eszmének a czári ház s gyalázatos bérhada, kizárólag a képviselői, apostolai, megfejtí az eszme s vele járó törekvés kárhozatos voltát, úgy első sorban magokra a kisebb szláv államokra nézve: mint másod sorban a többi Európára vonatkozólag.

És valyon a kisebb szláv törzseknek az egységesítési — tán századokig nyuló — véres küzdelmekért, az egy-séges „Pánszláviá“-ba leendő teljes be- és felolvadásukért, a kancsukák fejedelme mi kárpótlást nyújthatna? — Hisz ezen dynastia — szomorú példa rá Lengelország sorsa, s tanu a történelem — maga a merev, konok reactio társa-dalmi, politikai, sőt magán a vallási téren is; maga a megmumiásodott zsarnokság; örök ellensége: minden nemes,

magasztos, szabad törekvésnek, a nép szabadságnak, magának a népnek.

Én hiszem hogy a kisebb szláv fajok akkor, midőn a szomszédos vagy felettes más nemzetektől valamit kisikarni akarnak, ismert, közmondásos szláv ravaszsággal, a pánszláv eszme betegére, mint aféle rubeles vénbalekre lövellnek hizelgő, nyájas kacsintásokat; azt is hiszem, hogy ilyenkor képesek nagy garral hangoztatni s éltetni a nagy Pánszláviát — amint ily ravasz politikát felette nagy sikerrel használt a közel multban a kis Szerbia is; — de azt is hiszem, miszerint rendes viszonyok közt senki sem irtózhatik inkább a közös Pánszláviától, és senki sem gyölölheti már magát az eszmét inkább: mint épen magok, a kisebb szláv államok és törzsek; hisz igen természetes, ismétlődnék rajtuk a mythologiai Chronos esete; őket uyelné el első sorban a telhetetlen Moloch, mikép Saturnus a maga szülöttjeit.

Feltéve, — de meg nem engedve — hogy magok az összes szláv néptömegek lelkesülnének csakugyan a russo-pánszláv egységes állam-eszmeért, s csakugyan a szláv és nem szláv elemek közt, valaha döntő mérkőzést hívna fel a pokol eme kísértő ördöge, kérdés lenne még akkor is, valyon a pánszlávizmus természetes ellenei: magyarok, románok, törökök, görögök, albánok nem lennének-e képesek kedvező sikerrel megvívni a szláv világgal, akár Európa segélyével, akár anélkül. A magyar nemzet Európában hatalmas tényező, s bár Sajónál, Mohácsnál kétszer halt meg, óriások rettenetes csapása alatt, mindkétszer ismét feltámadni tudott, hogy az apróbb s gyengébb nem szláv fajoknak végzet szerü, világító tornya legyen, a netán dühöngő szláv tenger közepett, mint vala őrtornya, védbástyája a keresztény Európának, a tatár török pogány áramlat ellenében. A töröknek, románnak, görögnek egyenkint is nagyobb multjuk van mint akármelyik szláv államnak, s csak nem régen is megmutatták, hogyan kell táncoltatni az északi bundást. E nemzeteket a pánszlávizmus elleni netáni élethalál tusában legroszabb esetben az elvérzés esélye fenyegetné. — Elvérzeni pedig — dicső

harczban akár egyeseknek, akár nemzeteknek soha sem keserű feladat.

„Hadd jöjjön hát, — ha jönni kell —
A nagyszerű halál, —
Hol a temetkezés fölött
Egy nemzet vérben áll!”

Hadd vesszenek el — ha kell — nemzetek, a létérti dicső harcban; de megirta a költő, hogy a temetkezés fölött egy nemzet fog vérben állani; s mondom én, hogy oly nagyszerű halálnál, hol létérti óriás tusájában öt nemzet hullana el, a temetkezés fölött — hat nemzet fogna rettenetes vérben állani.

A pánszlávizmus netáni valósulása szintugy az összes Európára végzetes csapás lenne. Európa visszaesnék egy újabb vandal korszakba; folyvást élethalál harcot kellene, hogy vivjon a százhatvan millionyi többi Európa a százhusz milliora menő szlávvilággal, — s nélkülözvén most már Európa fennebb említettem elővédveit, — bizony kérdéses lenne a nagy tusák végeredménye.

Eszembe jut itt egyik éleclapunk találó rajza, ötlete a muszka-török háboru alkalmából. Az akkori Muszka külügyér, Gorcsakoff, mint földrajz tanító állittatik elő s kérdi a muszka tanoncztot: „*Mond meg nekem, hol van Európa?*“ A tanonc zavarvan felel: „*E-e-urópa, O-o-oroszországban van.*“ — S valóban, ha Európának jó eleve, gondja nem lesz, a pánszlávizmus kórságában szenvedőket ki orvosolni — egy pár hatalmas érvágással stb., s ha az eszme testet ölthetne, aligha az elmés élcz be nem válnék, aligha Európa Oroszországba nem kerülhet.

Na de Európa saját érdekeit szem elől nem téveszt-heti, földrajzi — az Európai egyensuly fennállására kedvező viszonyait önös nagyzők által feldulatni nem engedheti, mert épen a földrajzi viszonyok azok, mik a pánszlávizmust Európai lehetetlenséggé teszik. — Európai lehetetlenséggé — igen, de nem ázsiaivá is egyszersmint. Ott van a nagy üres Sziberia Ázsiában. — s ha tehetjük, hogy a társadalomra veszélyes egyes dühöngőket. közbiztonsági szempontokból a társadalomtól izoláljuk: valyon mért nem

odábitathatná Európa — a biztonságát, békéjét folyvást fenyegető pánszlávokat oda, ahová valók — Szibériába. Egyébiránt az oroszországi fejlemények oda mutatnak, miszerint az idea mindenható czári képviselőjének napjai megszámlálvák Európában, miszerint mint európai féktelen dühöngőnek, csakugyan Európából ki akolbólítatnia kell; s akkor: követhetik égi, földi urokat a pánszláv idea rubelekkkel s vutkival spiritizált kisebb apostolai is: Katkow Aksakoff sat. oda, a hová őt épen szerencséje vezetendi.

* * *

Lássuk most a pánszlávizmus keletkezésére nézve fennálló különféle felfogásokat, véleményeket; azon véleményeket t. i. mik Oroszországon kívül uralkodnak, s az orosz sugalmazott hivatalos és felhivatalos lapok által, kevésbé vagy épen nem befolyásoltatnak; vagy mik, mint történelmi igazságok, Clio fényes lapjaira vésvék fel.

Sokféle elemekkel volt találkozásom és eszmecserém. Egyike legkedvencezbb vitatkozási tételeimnek volt épen a tárgyalt eszme, mit ahol csak lehetett szőnyegre hoztam, tanulmányozván a hazánkban élő különféle fajok és körök közt az ez iránt uralkodó fogalmakat, nézeteket.

Tekintélyes állami tisztet viselő hivatalnokoktól, magas állásu papoktól stb. hallottam emilyen nyilatkozatokat:*)
„A pánszláv világ, mint olyan nem érte el aranykorát még; minden nemzetnek volt ilyen korszaka; a magyaroknak is,

*) Nem cselekszünk felesleges és haszontalan dolgot, ha most, még nem későn, hazai viszonyainkat is kissé szellőztetjük.

Szent István koronája területén tömörebben, szórványosabban, — ideértve a horvát szlavonokat is, közel négy millió különféle szláv talál hazát. — E szláv faj s kivált tótjaink fiai, — kik már mostohább anyagi viszonyaiknál fogva is — nélkülözésre és munkára vannak utalva — e két tulajdonuk, de legkivált magyar fajunk előzékenysége folytán, nem ritkán fényes állami és más hivatalokra feljutnak; legszembeszökőbb pedig az, miszerint egyházi téren szerzeteinket, káptalanainkat, sőt nem ritkán püspökségeinket árasztják el. Ez mind megengedhető, szép és jogos dolog; törjön magának a szorgalom és munkásság utat s jusson el a legmagasabb polczra — az az igazság és egyenlőség elvének követelménye. — Ámde, nem ritkán megeskik, hogy az ily derék tótok nem csak magok vannak halalmas pánszláv

pl. Nagy Lajos, Mátyás idejében; miért ne törekedhetnék tehát a szláv világ is egységessé lenni, hogy ekép arany korát elérhesse. habár oda más népek temetőjén át lehetne is eljutnia.“ — *A szláv fajok óhajtják eme korszakot s ennek bekövetkeznie kell, — bármennyire utjában álljanak is a magyarok; s nem lehetetlen, hogy épen a magyarok teljes eltiportatásával fog a szláv egyesülés, s az egységes nagy szláviának arany ideje — bekövetkezni. — Ez a történelem logikája.*“

Balaton táji utazásaim alkalmával egy keszthelyi gazdag kereskedő, Balatonparti igen csinos nyaralójában volt, — a villa tulajdonos egy Szvatopluk kinézésű vendégével, — ki ma egyik nagy száju országos képviselőnk, — egy kis hevesebb vitám ez eszme fölött. Ez ur, aki ma nagy port verő szélső ellenzéki szóvivő, szóról-szóra így nyilatkozott: „*Soha se bántsák önök azt a pánszlávizmust, meg lesz az akár önökkel, akár önök nélkül; előbb-utóbb kard oldandja meg a kérdést s önök maroknyi nép csak nem fogják akarni megakadályozni azt, mit egy félvilág óhajt.*“

Hazánkban megejtett tanulmány utaimban számtalanszor s számtalan helyen találkoztam ilyen s hasonló nyilatkozatokkal; s úgy látszik: az ily eszmék derék hazai apostolai is vagy elhitetik magukkal, hogy a pánszláv idea a szláv népek óhaja s így magukat ámitják; vagy szláv ravaszsággal — mert hisz az ilyenek ha bár a legmagyarabb városok képviselői is, igazi magyarok nem lehetnek, — mondom szláv ravaszsággal „nem oda ütnek a hova

ideákkal saturálva, de hatáskörükben is ennek érdekében működnek, ennek tesznek szolgálatot iradalmuk pártolása, terjesztése által s kivált az egyháználi fényes jövedelmeiket nem egyszer magyar állam ellenes pánszláv propagandák istápolására fordítják. — Ez aztán nem szép és nem jogosult tőlük; s ez az, mit a magyar államhatalomnak pillanatig is tűrnie nem szabad; — amire a magyar államnak jövőre több ellenőrködést gyakorolnia kell. — Tisztelet tót, szláv honfi társaink jelesein, kik megértve hova tartozandóságukat, tudnak, akarnak a közhaza érdekeiért teljes odaadással lelkesülni, s kizárnak keblükből minden idegen államiránti kalandor vágyakat; ámde sokan vannak, kik a pánszlávizmus kísértő lelkétől vannak megboszorkányozva s ezek valódi fekélyei a nemzettestnek; ezeket kell szemmel tartani; ezektől kell minden áron elég korán megtisztítani hazai levegőnket.

néznek“, azaz: másokkal akarják elhíttetni azt, mintha a szláv egység eszméje a népek akarata volna.

Hallottam azt a véleményt is, mintha a pánszláv eszmének megteremtője — legalább a hazai szlávok közt — nem más lett volna, mint a híres cseh költő Kollár, ki elébb a pesti evang. tót egyház lelkésze volt; s kinek költeményeit úgy jellemzi ez eszmeérti rajongás, mint pl. Petőfiéit a lángoló hazaszeretet. Nézetem szerint bármennyire rajongjon is Kollár a kisértetes eszmeért, ép oly kevésbé volt annak alkotója, mint Luther a világ megváltója; elkéstek mindketten azokká lehetni, amiknek látszani szerettek volna. — Kollár t. i. korunk szereplője, a pánszlávizmus pedig századok, egy ezred óta kísért; s a híres lutheranus cseh költő legfeljebb — nem téntás üveggel sujtotta a káprándja festett ördögöt, mint tette vallása félczelője, hanem azt lanttal kezében megénekelte, ámde meg nem teremtette; hisz fentebb is jeleztem, hogy csak magát a szerencsétlen Romanow dynástiát, mér századok óta vonszolja magával ez átkozott kísértet, csekron-bokron keresztül, mint szokja magával vonni az „*éjlovagja*“ sajnálandó holdkórosait.

Szükségesnek tartom itt, hazánk leglángolóbb keblű fia, az annyi profétai ihlettel megáldott Kossuth Lajos ide vonatkozó eszméit felidézni. —

Brussai emlékiratában, az orosz politikát bírálgatván, — valamint 1851—52 közt majd Angliában, majd az egyesült államokban tartott hatalmas beszédeiben, a nemzetiségi törekvések, — majd a pánszlávizmus fölött elmékedvén: oly nagy fontosságu eszméket vitat, melyek ma is, kell hogy nem csak a mi törekvéseinket irányozzák, de Európa politikáját is sugalmazzák, azon porfelleggel szemben, melylyel Európa egét a pánszlávizmus fergetege minduntalan el-elborítani készül.

„A nemzetiségekről — hazánk legnagyobb fia következőleg nyilatkozik: *„Soha szó jobban elferdítve és félreértve nem lett, mint ez, hogy: nemzetiség; elannyira, hogy nagy jótétemény lenne az emberiségre, ha én szerencsés lennék valamit tehetni azon eszme megértése és felderítésére, mely*

nek viszás felfogása vagg kiszámított eltorzítása egyik legyonoszabb eszközzé lett a zsarnokság kezében a szabadság megrontására.

„Szabad legyen mindenekelőtt kérdenem, ha az Egyesült-Államok népe, nemzet-e, vagy nem? van e nemzeti kormányuk vagy nincs?”

„Nemde önök azt felelik: igen! s mégis az Egyesült-Államok népe nem ugyanazon vérű, ugyanazon fajú vagy ugyanazon nyelvű nép? Sok millió angolul beszél; mások francziául; mások németül; mások spanyolul; mások dán, svéd és ind nyelven: de azért az Egyesült-Államok népe: nemzet, még pedig egy s nem több nemzet.”

„S a kormány, sőt az egyes államok, többet mondok: még a különféle városok törvényhatóságai is nem hoznak törvényeket, nem kormányoznak, nem igazgatnak mindazon nyelveken, melyek az Unioban, az egyes államokban vagy az illető városokban divnak... s mégis nemzeti kormány-nyal bírnak.”

„Tegyük föl most, hogy megátkozva mint egykor Babylon építői — egyszer csak fölkel az Egyesült-Államok népének egyik része és azt mondja: „Azon unio, melyben mi élünk, ránk nézve nyomasztó. A mi törvényeink, intézményeink, a mi állami és városi kormányzatunk, sőt szabadságunk is ránk nézve elnyomatás! Mit az unio! a jogok! a törvények! a szabadság! a történet! a földirat! az érdekek közössége! Mindez semmi! a nyelv, csakis a nyelv minden! Oszlassuk fel az uniót; az államokat, s magukat a városokat is. Osszuk fel az egész területet nyelvek szerint s hagyjuk aztán a különféle nyelvű népeket, külön élni és külön államot képezni. Mert minden nemzetnek joga van a nemzeti élethez s nekünk a nyelv a nemzet, semmi más; s önök uniója, jogai, törvényei és szabadsága is jóllehet mindnyájunkkal közös — nekünk elnyomatás, mert a nyelv az egyetlen alap, melyen az államok megalkothatók: minden egyéb zsarnokság.”

„Mit mondanának önök ily elmékedéshez? mi lenne a nagy unioból? Mi lenne az alkotmányból, Amerika legnagyobb emberének e dicső végrendeletéből, e halhatatlan

csillagból az emberiség erkölcsi egén? Mi lenne még a hazából is, hol a szabadság szelleme szárnyra kelt s az ébredő remény földeríti az emberiség jövőjét? Mivé lenne a nagy és hatalmas köztársaság összege, ha megtámadtatnék állandó-ágában a nyelv dühének vad kezei által? Ahol most az emberi boldogságnak emelt s ezt hirdető templomok közt jár, — ugyanott csakhamar e templomok romjait tiporná az emberi remények és alkotások törekenysége fölött gyászoló honfi és idegen ...*

„Mi teszi a nemzetet? Talán egyedül a nyelv? Akkor nincs nagy; nincs hatalmas nemzet a világon, mert nincs valamire való ország a föld hátán, melynek népessége milliókra rug, hol több nyelven ne beszélnének.*

„Nem! nem egyedül a nyelv teszi a nemzetet! Az érdekek közössége; a történelem közössége, a jogok és kötelességek közössége, s főleg az intézmények közössége az, mi összefűzi a népséget, mely bármint különbözik tán nyelvre nézve, s bármennyire külön és külön fajhoz tartozik, de egygyé van forrva városailan a mindennapi érintkezés által, egygyé hazai kereskedése és házi ipara által; egygyé még hegységének láncolata s kisebb-nagyobb folyóinak rendszere által; a föld által, melyben azon ősök hamvai porlanak, kik ugyanazon mezőn véreztek el, ugyanazon érdekért: a dicsőség és nyomor közös örökségeért; a törvények közössége, az intézmények kapcsa s a közös szabadság vagy közös elnyomatás köteleke által ... igen! mindez benfoglaltatik a nemzet fogalmában? S hogy ez igaz, hogy ezt ösztönszerűleg érzi a józan nép: sehol sem látszik meg jobban, mint épen saját hazámban!“

* * *

„Majd éles bonczkés alá a pánszlávizmust vevén, azt következőleg szellőzteti: „Szerencsétlenségre, támadt az európai szárazon egy iskola, mely a nemzet fogalmát a nyelv fogalmával azonosítja s politikai követelményeket kapcsol ez utóbbihoz. Vannak kik úgy elmélkednek, hogy létező államoknak meg kell szünniök s hogy az egész világot fel kell osztani nyelv és nemzetiség szerint elkülönített nemzetekre.“

„Az eszme, ha nem volna kivihetlen, átokká válnék az emberiségre, haladása a haladás és polgárosodásra nézve, mert

századokkal visszalökné az emberiséget s a viszállkodás és háboru örökös forrásául szolgálna.”

S honnan eredt e balgátog eszme az európai szárazon?

„A pánszlávizmustól, melynek apostolai nyíltan hirdetik, hogy a szláv fajok hatalmas törzsöke hívatta van uralkodni az egész világ fölött, mint hajdan a rómaiak uralkodtak. — Muszka ármány az egész; a poklok eszméje, s ördögi számítás: a nemzetiségi eszméből készíteni eszközt a muszka tulsuly érdekében.“

„Önök már nem is emlékeznek tán ez eszme történeti eredetére. Lengyelország harmadik fölosztása, a zsarnoki önkény e legerkölcstelenebb tette után Cartoriszky herceget Katalin udvarához vitte végzete. — Ez ember később Sándor czár minisztere lett. Ily minőségben azon nemes czélből, hogy hazáján segítsen, Lengyelország visszaállítását sürgeté az ifju czárnak kárpótlásul azt tanácsolván neki, hogy az összes szláv eredetü nemzetek fölötti uralomra törekedjék. Én azt hiszem, szándéka jó és őszinte volt, s hogy komolyan gondolt arra is, miszerint az uj eszme kivitelénél nem szabad megfélekedzeni azon határokról, melyeket a nyelvrokonságon kívül maga Isten huzott az egyes nemzetek közé. Csak egyre nem gondolt, arra: hogy az általa földézett szellemnek képtelen lesz ura maradni. Elfelejté, hogy a muszka befolyás senmi körülmények közt sem lehet kedvező a szabadság ügyére nézve; s hogy a muszka-uralom még a szláv nemzetiség fejlődését is megöli, miután a pánszláv eszme által a szláv nemzetek a muszka bálvány rabszolgáivá aljasulnak, s előbb-utóbb mindnyájan elnyeletnek a muszka főnhatóság és muszka zsarnokság által.“

„Oroszország kész volt hát fölkarolni az eszmét. Lehet, hogy a fiatal Sándor czár első pillanatban nemes fölhevüléssel és tiszta czéllal ragadta meg azt; fiatal volt, s fiatal ember szive mindig melegen érez, s fogékony nemes ösztönök iránt. A korlátlan hatalom néhány évi birtoka azonban elég volt a nemes érzéseknek, — na csakugyan laktak ilyenek Sándor ifju szívében — utolsó szikráját is eloltani. Főnnülvén egyszer a Romanow család-trónján — az ember

csak a mar felolvad a zsarnokban. A szentpétervári hagyományos politika levegője nem azon levegő, melyben az újjászületés növénye megfogamozhatnék és tenyészhetne, s így az eredetileg józan eszme rövid idő múlva a becstelenség, az elnyomás, a muszka tulsúly fegyvere lett. Muszkaország felhasználá a pánszlávizmus eszméjét, hogy Törökországban izgasson véle: Ausztriából pedig alázatos és engedelmes szolgát teremtsen.“

„Muszkaország szétküldé a világba ügynökeit, pénzt, s titkos és gonosz diplomatiáját, s hirdette a szláv nemzetek közt az idegen uralom elleni gyűlölséget, a vallás függetlenségét összeköttetésben a nemzetiséggel, s mindenek fölött a czár pártfogását bíró pánszláviztikus eszme nagyszerűségét. Saját nagy birodalma millióin k, kik mind elnyomatva, mind szolgaságban sinlődtek, s nagyravágyásának vak eszközei valának — szintén azon csábító kilátással hizelgett, hogy világuralom vár rájuk, nehogy szabadságra gondoljanak. S jól számított: az ember keble nem ápol két szenvedélyt egyszerre és egy időben. A nagyravágyás megölte a szabadság szellemét az orosz alattvalókban is, s befonta Európa valamennyi szláv nemzetiségét, s így lett a pánszlávizmus egy nagy mozgalom forrása, mely a nemzeti uralom helyébe a nyelv uralmát igyekszik állítani.“

„A szláv fajok közül csak egynek éles szeme látott át a szitán, s utasítá vissza erélyesen az orosz eselszövényt. A lengyel demokraták, kik fölismerték, hogy a szabadságért küzdeni ugyanannyi, mint küzdeni a nemzetiségért. Ezért harcoltak ők a mi sorainkban, s készek valának még ezren és ezren is harcolni és támogatni ügyünket, ha fölfegyverezni őket módom leendett.“

„Ha a szláv izgatások célra vezethetnének, annak az elporlásnál egyéb következése nem lehetne, azon elporlásnál, melynek végső vége, de nem végső vége még, hanem közbenső phasisa, egy bizonyos nagyhatalom, Oroszország szolgaságba elmerülése volna; de mely épen azért, mert szolgaság és bizonyos természetellenes alapon nyugszik, a szláv elemeknek sem jövődjét, sem szabadságát, sem vallásaikat,

de merem mondani, még csak nemzetiségeiket sem biztosítaná.“

*

„A magyarnak az oláhval s az oláhnak a magyarral testvéries egyesülésben van mindegyiknek boldog jövője, nem pedig, ha az egyik elhagyja magát ámittatni a másiknak elnyomására, mert akkor oly fegyverhez nyul, melylyel magát is sujtja. (!!)“

*

„Nem kevésbé tárgyhoz vágó s felette érdekfeszítő nagy látnokunk Oroszország fölötti elmélkedése: „Én és hazám, — így ir többek közt Kossuth, — gondosan igyekeztünk mindent elkerülni, ami a muszka czárnak óhajtott ürügyül szolgálhat vala, hogy ellenünk torló háborut kezdjen. Botor igyekezet! A képmntató zsarnok enélkül is lelt ürügyet lengyel-magyar forradalomnak keresztelni tisztán önvédelmi harczunkat, melyben a lengyelek seregeinkbe osztott létszáma alig ütötte meg a négyezeret.“

„Nem is kételkedtünk mi, hogy az európai hatalmak békét fognak eszközölni számunkra vagy legalább az orosz beavatkozást meggátolni. Csalódtunk, mondák ugyan, hogy sajnálnak, tisztelik erő kifejtésünket, elítélik Ausztria eljárását, de nem segíthetnek, mert egy erős osztrák birodalom európai szükség s így bünei daczára is, fön kell, hogy tartsák azt, mint mellőzhetlen és pótolhatlan egyensúlyt az oroszszal szemközt Közép- és keleti-Európában. Mily ropant tévedés! Mily elvakult diplomacia! Nem világos-e mint a nap, hogy a czár Ausztriát segítvén, úgy teszi ezt, hogy a maga részére is lehető sok előnyt biztosítson? Nem világos-e, hogy Ausztria, melynek Magyarország segélyével mindig elég ereje volt, hogy mérközhessen az oroszszal, - - most muszka befolyással megsemmisítvén a magyart, azontul nem lesz, nem lehet egyéb, mint Oroszország előcsapata? S Európa mégis megengedte a beavatkozást. Ez is egy félreismerhetlen jele a vakság és szegyennek, így történik ez mindig a rövidlátó világban. Ugy bántak velünk, mint Törökországgal. Mindig azt vitaják, hogy Európa békéje s az egyensúly okvetlen megkívánja a török

birodalom épségben maradását; hogy Törökország szükséges a kozák hatalom terjedésének gátat vetni. Hanem azért Angol- és Franciaország semmisítették meg a török hajóhadat Navarinnál; azon hajóhadat, mely velök nem, de a muszkával a Fekete-tengeren, mindig diadalmasan megverekedhetett volna. Örökké ugyanazon elhasznált, ódon, végzetes politikai rendszer, míg Oroszország folyton résen áll, s egyik török tartományt a másik után hódítja meg. A török tisztviselők jobban függnek már a legutolsó orosz úgynök, mint saját nagyvezérüktől.“

„Oh bárcsak némi erkölcsi támogatásban részesült volna Magyarország az európai hatalmak, azon hatalmak részéről, melyek álmaikat a kozákok előnyomulása szüntelen háborgatja. Jött volna akár csak egy angol vagy francia úgynök hozzánk a hosszú harc alatt, mi mindent nem lehet vala tenni! Láttá és megbecsülhette volna tehetségeinket az önfentartás ügyében; felismerhette volna a humanitás, a rendszeretet, a szabadság becsét, mely a magyar nemzetet jellemzi. Ha e két hatalom engedélyt ad vala, hogy néhány hajó fegyverrel terhelve jöjjön hozzánk — a magyarok most hatalmasabb gát lennének Oroszország ellenében, mint a nyomorult és költséges diplomácia minden csinja-binja.“

„Volt idő, mikoron a szomszédos lengyelekkel mi mentettük meg a kereszténységet Európában! Én nem átalom kimondani Isten és ember előtt most sem, hogy egyedül mi, az én saját hazám megmentette volna Európát az orosz főuralomtól is.“

„Muszkaország hatalmas az ő seregénél fogva is, mely mindig hadilábon áll segíteni más ügyefogyott zsarnokokat; s hatalmas továbbá népeinek száma, anyagi ereje és azon ügyesség által, mely Európa többi zsarnokait egyik végletből a másikba hajtván, alattvalóikkal örök ellenkezésben s így folyton a czár vasmarkának gyámsága alatt tartja; leghatalmasb és legbefolyásosb mégis titkos diplomáciája által. *Mindamellettt e „colossus“, mely első pillanatra óriási nagyságnak látszik, hasonlít ama bálványhoz, melynek hom-*

loka érczből, de lábai agyagból voltak, s így könnyen letaszítható erkölcstelen és becstelen tulsulya talapzatáról “

„Amint a háboru fejlődött Magyarországon, jelleme is változott, s végéhez közel eredményei mind nagyobbak és nevezetesebbek lőnek, s miről a háboru elején senki sem álmodott, általános, teljes szabadságra volt kilátásunk. Nem szabad választásból történt ez így; az európai népek politikája erőszakolta ránk e dolgot, midőn megfélelkezve saját érdekeikről, megengedték Oroszországnak, hogy rajtunk üssön és fölláztson. Igen! mi vértanui levénk a szabadság szent ügyének, de a fájdalmas, bár dicső szerep, ugy erőszakoltatott vállainkra.“

„Megjósolom — és Isten meg fogja hallgatni jóslatom, — hogy az európai szárazföld számára nincs szabadság, s hogy a kozákok a Don vidékéről a Rajna vizében fogják itatni lovaikat, ha vissza nem adatik Magyarország függetlensége! Az európai nemzetek csakugy lehetnek szabadok, ha a magyar is az, s különösen a kisebb nemzetiségeknek nálunk nélkül nincs jövőjük“...

Felette figyelemre méltók és tanuságosak szabadságunk nagy apostolának imént idéztem eszméi, nemcsak azért, mert a mint látszik, ma már az európai irányadó politikai hatalmasságok is — bár kissé elkésve, mert keserű tapasztalatok árán, — ez irányeszmék által vezéreltetik, a pánszlávizmussal szemben magokat: hanem kiváló figyelemre méltók ránk, a mi viszonyainkra s törekvéseinkre való vonatkozásaikban. Kossuth, — ki maga a megtestesült népszabadság — nem lát üdvöt a szláv népekre abban — ha azok nyelv szerint egy állammá egyesülnének is; mert hisz, nem a közös nyelv, hanem az érdekek közössége teszi a nemzetet; sőt látja a szláv egységben a szolgaságot, az egyes szláv fajok egyéniségének felolvadását; s e nézetemnek adtam kifejezést én is. — Kossuth a muszka elemek viláгурalomra vágyásának kifolyásakép tekinti a pánszláv üzelmeket s a czár pártfogása által támogatott mozgalomkép tünteti fel ez áramlatot. Ez az én meggyőződése is, mint fentebb fejtegettem. — Kossuth Európára s kivált a szláv tengerbe ékelt, nem

szláv fajokra: magyar, román vészthozónak itél egy esetleges nagy Pánszláviát; s ez ellen Európa figyelmét a magyar nemzetre, mint ez áramlat természetes gátjára kívánja irányítani. — S mindamellett is azonban, hogy erőben, számban oly nagy bár az érez homloku, de agyag lábú colossus, nem tartja azt megalázhatatlannak, sőt egy független, szabad, erős magyar nemzetet elegendőnek itél, az áramlat visszavetésére; s ez az én meggyőződésem, politikai hitvallásom is.

Csak egyben nem oszthatom a halhatatlan hazafi nézetét, abban t. i., mintha a pánszlávizmus eszméjének feltalálója, de csak felidézője is Cartoriszky lengyel herczeg, I. Sándor czár minisztere lett volna; mint ez Kossuth idéztem beszédének egyik tételében hangsúlyoztatik.

Fentebb vitattam már azt, hogy bár I. Péter czár felvette a „minden oroszok czárja“ czimét s ezzel mintegy új életre hívta a pánszlávizmus eszméjét, feltalálójának még ő sem mondható; mert ez eszme még Péter czárnál is előbbi keletű, egykoru a magyar nemzet európai életével.

Ez állításom bebizonyítására álljanak itt legkitünőbb történészünktől, Horváth Mihálytól némely idézetek.

„Midőn a magyar nemzet — így ír nagy történészünk — ősz hazájából kiköltözvén, a Kárpátok déli lejtőjén leereszkedett s az új hazában megtelepedett egy hatalmas szláv birodalom volt alakulásban, mely az éjszaki és déli törzseket egy állammá egy nemzetté egyesíteni törekedett. Mi lett volna Németországból, ha e nagy szláv birodalom meggyökerezhetik, mielőtt a szerte darabolt, széthuzó német tartományokat és törzseket a frank, szász s a honhenstauferi császárok egy szilárdabb egészszé egyesíthették? — Mi lett volna Európa történelme a lefolyt évezred alatt, ha Dalmácia déli határaitól s a Balkántól fel egészen az Elbeig s még feljebb s Visztulaig az egyesült szláv törzsek, egy testben, egy nemzetté olvadva, akkoron megszilárdítják vala hatalmas birodalmukat.

De a váratlanul megjelent magyar nemzet, a készülőben levő nagy szláv birodalom alkotását meggátolta; és midőn Pannoniát elfoglalván, s a szláv lakosokat a Duna

vidékéről elűzvé, ék gyanánt furakodott be a szláv törzsek közé s azoknak egyesülését mindenkorra meggátolta, *a gondviselés rejtélyes végzései szerint*, új irányt adott az európai nemzetsalád történelmének.

A nagy hírű cseh történész Palaczky szintén azon nézeteknek ad kifejezést, miszerint: Európába betelepédése óta, egyedül a magyar nemzet az, mely a pánszláv egyesülésnek akadályos volt és akadályos marad.

Ezen s más neves történészekről is tehát igazoltatik az, mit fentebb vitattam, mikép a pánszlávizmus eszméje nem I. Péter czártól, nem is I. Sándor czár miniszterétől, a lengyel Czartoriszky herczegtől, annál kevésbé Kollár cseh költőtől, eredt, hanem ezredéves törekvése egyes nagy szláv uralkodóknak s nevezetesen Szvatopluk nagy morva fejedelemtől származtatható le, kinek éppen Árpád dicső ősrünk vont a keresztül hatalmas kardjával, nagyra látó terveit legelőször.

Szvatopluk után a hatalmas Ottokár cseh királyt látjuk e nagy eszmeért élethalál harcot vívni; majd a Romanow ház vette fel az eszmét, adott annak valósulása felé hatalmas lökést és ruházta át politikai hagyaték s hitvalláskép, minden egyes utódaira. S valóban — nagy történészünk szavaival élve — „*a gondviselés rejtélyes végzését*“ kell látnunk abban, hogy mindenkor a magyar nemzet volt az, mely megtörte ez áramlatot, mely megvédette, kivált a szomszédos német elemeket, közvetve pedig Európát e szennyes áradat mocskos iszapjától.

Szvatopluk ellen Arnulfot Árpád mentette meg; Ottokár ellen Habsburgi Rudolfot Kun László s vitéz hadai vitték diadalra; A szent szövetség czimén a Románow ház által kivetett hálót — mely által Törökország feldarabolása folytán a nemes szövetségesek lettek volna behálózva, úgy: mikép a pánszlávizmus igen könnyen diadalát ünepelendette meg, nem-e a magyarok nyugtalansága tépte szét; kényszerítvén uralkodóját, ott hagyni szent szövetségeseit a faképnél, kik nélküle aztán úgy sundám-bundám a török földről haza szégyenkedni kényszerültek. S ha tekintjük a legujabb muszka-török háborút, s kivált annak muszka

izlés szerint fogalmazott következményét a Szán-Stefanói pontozatokat, — melyek által az európai törökország eltörlése, s ekép a pánszlávizmus teljes diadalának utolsó előtti fokra jutása czéloztatott, nem-e újból magyar befolyás által hiussított meg az, minden káros következményeivel egyetemben; ha nem is a magyar nemzet kardja s véres áldozatai árán ez uttal, — de bizonyára ama küldetés szerü magyar diplomata ügyessége által, ki az adott felette válságos helyzettel szemben, az Európára nézve már csaknem teljesen vezetett ügyet a berlini kongressus elébe vitte, felébresztvén a zsibbadt, a most is rövidlátó Európát, saját érdekeinek megvédésére. S lón a szán-stefanói egyoldalu kötés helyett a berlini béke szerződés.

Véres de áldásos fonálkép huzódik át Európa ezer éves történetén a magyar nemzet ezer éves itteni szereplése. Tatár török ellen e nemzet védte meg a szomszéd német területet Európát, a keresztet; a pánszlávizmus-medréből tulesapongó áramlata már négy izben a magyar nemzet szirt keblén töretett meg; négy izben lett emez özön piszkos iszapjától megvédve kivált német ország s általában Európa. — S mégis kik azok kik ez áldozatkész nemzettől mindent eltagadni készek, kik e nemzetet léptenyomon gyengíteni törekszenek, kik bünül róják fel e nemzetnek azt is, ha a keblére ölelt idegenekből földrajzi s politikai viszonyai igényelte oly elemeket ohajt teremteni, mint a minő maga: dicsőért, közérdekért, közjóért érezni, élni s ha kell halni tudókat?

Épen azok kiket a magyar nemzet jótékony palástja vész, vihar ellen egy ezred óta takar a németek; épen azok kiknek koronájukat meg védette, kiknek uj gyöngyöket koronájukba szerezni — királyai verejtéke s önmaga vére árán is kész volt mindenkoron a magyar.

Ne engedje a népek s koronák fölött örökdő gondviselés hogy a magyar nemzet a pánszlávizmusnak valaha megnyeresék, — pedig, kétségtelen hogy e büvös lidércz fény már is hódít; és ne tereljék a szomszéd németek mesterségesen, fogadatlan prokátorkodásaikkal e fajt a panszlávizmus karjaiba, mert: -- nem kell látnoki ihlettség, csupán történelmi

ismeret annak megjósolására, miszerint; mihelyt megtudna barátkozni e nemzet amaz eszmével, s mihelyt behálózható lenne valamely rózsa színbe öltöztetett — nem tudom önállósági vagy bármily nemű ígéreték avagy biztosítások által a moszkov-pánszláv politika részére: azonnal csak egy rohamába kerülne a magyar nemzet által támogatott pánszlávizmusnak össze törni az utjában álló koronákat, leteríteni Németországot, s letiporni a többi Európát

Helytelen feltevés az Európai politikában az hogy: „egy Ausztriának, vagy akár Austria-Magyarországnak, mint olyannak léteznie kell — az Európai egyensúly fentartására. — Én úgy látam létezenie igen is kell a pánszláv tulkapások ellenében, létezenie kell az Európai egyensúlyért, itt Európa közepén valaminek, de nem egy férczelt Ausztriának vagy Ausztria-Magyarországnak, hanem igen is egy, erős, egy hatalmas, egy minden irányban izmositando, a nemzeti egységben érdekközösségben még mesterségesen is tömörítendő Magyarországnak, magyarnemzetnek. — Ez megtudta védeni magát, Európát egy ezred viharaitól, ez megfogja védhetni újabb ezredek zivataraitól.

Ennyit a pánszlávizmus eredetéről, fejlődéséről, mai állásáról következményeiről elősorolni jónak láttam. Ennyit a magyar nemzetnek a pánszlávizmushoz viszonyáról — a multtan, a jelenben — szellőztetni szükségesnek itéltem; csak azért is hogy ébredjen e nemzet értékének tudatára, emelkedjék fel Európai súlyos jelentőségének tisztá ismeretére.

S most áttérek a berlini kongressus szerződésének érdemleges taglalására.

II. TÉTEL.

Európa a berlini kongresszuson a russo-pánszlávizmussal szemben.

Hogy beható tanulmánynyá tehesük azt, — valjon Európa minő állást foglal el napjainkbn a pánszláv áramlattal szemben, minek az 1878-iki berlini kongresszuson élénk kifejezést adott; és hogy a berlini összejövetel nagy horderejű határozatait most már, az élviharzott események után kellőleg megítélhessük. méltányolhassuk s azokból a kívánatos tanúságot levonhassuk: szükségesnek látom eme jelentőségteli nemzetközi szerződést jelen füzetembe, csillag alatt, egész terjedelmében bevenni; minthogy csakis akkor, ha azt egészben és részleteiben komolyan taglaljuk; fogjuk megítélhetni valjon a legközelebb medréből tulesapongott, moszkov-pánszláv féktelen áradattal szemben, álltak-e az európai hatalmak az európai érdekek megőrzésének kellő magslatán.

Álljon tehát itt eme szerződés teljes szövegében.*)

*) Az 1878. berlini szerződés.

A mindenható uristen nevében! Ő felsége Németország császára s Poroszország királya; ő felsége Ausztria császára, Csehország királya és Magyarország apostoli királya; a francia köztársaság elnöke; ő felsége Nagy-Brittánia és Irland királynője, India császárnője; ő felsége Olaszország királya; ő felsége császára minden oroszoknak és ő felsége az ottománok császára attól az óhajtól indítatva, hogy a Keleten az utóbbi évek eseményei s a San-

Stefanóban kötött előzetes békével véget ért háboru által fölvetett kérdések az európai rend szellemében s az 1856. márcz. 30-iki párisi szerződés szabványai szerint szabályoztassanak, egyértelműleg azon nézeten voltak, hogy egy kongresszusban egyesülve, ez a legjobb eszköz volna a megegyezés könnyebbitésére. A nevezett felségek s a francia köztársaság elnöke ennek folytán teljhatalmazottjaikul kinevezték, és pedig: ő felsége Németország császára és Poroszország királya; Bismarek Otto herceg urat, birodalmi kancellárt stb. Bülow Ernő Bernát urat, államminiszterét, a külügyi hivatal államtitkárát stb., Hohenlohe-Schillingsfürst Chlodvig Károly Viktor herceget, Ratibor s Corvey herceget, az ő rendkívüli követjét s meghatalmazottját a francia köztársaságnál, a bajor korona nagykamarását stb.; ő felsége Ausztria császára, Csehország királya s Magyarország apostoli királya: csikszentkirályi s krasznahorkai Andrássy gróf urat, első osztályu spanyol grandot, valóságos titkos tanácsost, a császári ház s a külügyi ügyek miniszterét, ő felsége hadseregbeli altábornagyát; nagykárolyi Károlyi Alajos gróf urat, kamarást s valóságos titkos tanácsost, az ő rendkívüli nagykövetét s meghatalmazottját Németország császáranál Poroszország királyánál stb., Heymerle Henrik báró urat, valóságos titkos tanácsost, az ő rendkívüli nagykövetét s meghatalmazottját ő felsége Olaszország királyánál stb.; a francia köztársaság elnöke Waddington Vilmos Henrik urat, szenatort, az Institut tagját, a külügyi osztály államminiszterét stb.; Charles Raymond de la Croix de Cheviere Saint-Vallier grófot, szenatort, Franciaország rendkívüli nagykövetjét s meghatalmazottját ő felsége Németország császárijánál, Poroszország királyánál stb. Felix Hippolyte Desprez államtanácsost, első osztályu meghatalmazott minisztert, a külügyi hivatal politikai ügyeinek igazgatóját stb.; ő felsége Nagy-Britannia és Irland egyesült királyságok királynője, India császárnője: a nagyérdemű Benjamin Disraelit, Beaconsfield grófot, Hughenden viscountot, a parlament pearjét, ő felsége nagyérdemű titkos tanácsának tagját, ő felsége kincstárának első lordja s Anglia

első minisztere stb. stb., a nagyérdemű Robert Arthur Talbot Gascogne Cecil Salisbury marquist, Salisbury grófot, Cranborne viscountot, Cecil bárót, a parlament pearjét ő felsége nagyérdemű titkos tanácsának tagját, a külügyi hivatal főállamtitkárát stb. stb., a nagyérdemű Odo William Russel lordot, ő felsége titkos tanácsának tagját, az ő rendkívüli nagykövétjét s meghatalmazottját, ő felsége Németország császáranál, Poroszország királyánál stb. stb.; ő felsége Olaszország királya: a nagyérdemű Luigi Corti grófot, külügyi miniszterét s államtitkárát, s de Launay grófot, az ő rendkívüli nagykövétjét s meghatalmazottját, ő felsége Németország császáranál; ő felsége minden oroszok császára: Goresakoff Sándor herceget, az ő kancellárját stb., Suvaloff Péter grófot, a lovasság tábornokát, az ő főhadsegét, az államtanács tagját s rendkívüli nagykövétjét s meghatalmazottját, ő felsége Britanniá királynőjénél stb. stb., D'Oubril Pál urat, valóságos titkos tanácsost, az ő rendkívüli nagykövétjét és meghatalmazottját, ő felsége Németország császáranál stb. stb.; — ő felsége az ottománok császára: Karatheodory Sándor pasát, a közmunkák miniszterét stb. stb., Mehemed Ali pasát, az ő hadseregeinek musirjét stb. stb., és Saadullah beyt, az ő rendkívüli nagykövétjét s meghatalmazottját ő felsége Németország császáranál, Poroszország királyánál stb. stb., *akik az osztrák magyar udvar indítványára s a német udvar meghívására teljhatalmakkal, melyek jó és kellő alakiassággal bírónak találtattak, összegyültek.* Miután köztök a meggyezés szerencsésen eléretett, a következő szabványokban állapodtak meg:

I. cikk. Bulgária önkormányzati s tributumos fejedelemségképen a szultán ő felsége fenhatósága alatt megalkottatik; keresztyén kormányval s nemzeti katonasággal fog birni.

II. cikk. Bulgária fejedelemsége a következő területeket zárandja magába: A határ éjszakon a Duna jobb partja mentén Szerbia régi határától egy európai bizottság által meghatározott pontig, Szilisztriától keletre terjed s innen a Feketetenger felé fordul Mangaliától délre amely

az oláh területéhez kapcsolatik. A Feketetenger képezi Bulgária keleti határát; délen a határ ama patak völgyén megy végig, amely mellett Hodzakiöi, Selamkiöi, Alvadzik, Kulibe és Sudzuluk favak vannak, rézsutosan áthalad a Delikamzik völgyén, délen elmegy Belibe s Komhalik, Éjszakon pedig Hadsi-Mahale mellett, miután a Delikamtsikot Cenglitől 2¹/₂ kilométernyire átvágta, eléri egy Tekenlin s Aidon-Breza közt fekvő ponton a hegyomort s végighalad rajta Karnabert-Balkánon, Prisivisa-Balkánon s Kazán Balkánon át Demirkapuig. A határ erre a nagy Balkán főláncza mentén, melyet egészen Kozika ormáig követ, tovább halad, itt elhagyja a Balkán gerinczét, délfelé leereszkedik Pirtop a Dukanzi falvak közé, a melyek egyike Bulgáriának s másika Kelet-Ruméliának jut egészen Tuzludere patakig, követi ennek vizmentét a Topolniczával való egyesülésig, erre a folyó mentét Smovskio-Derefolyó összefolyásaig, Petrezevo falváig Kelet-Ruméliának két kilométernyi pászttát hagyva ez összefolyás előtt, Smovskio-Deres Kamencia patakok közt a vizválasztót követve ismét föl-emelkedik, hogy délnyugton körülkerülje és egyenesen elérje az osztrák táborkari földabrosz 875-dik pontját. A határ vonal egyenes vonalban átvágja az Ichtiman-Dere-patak felső medrét, elmegy Bogdina s Karanko közt, hogy a vizválasztóval, mely az Isker s Maricza medrét elválasztja, Kamurli s Hadsi-Tar közt ismét találkozzék, követi e vonalt a Velina-Mopilka ormán át az 531, pontnál Imaclitza-Vrh, Sumnaticzánál s eléri sophiai szandsák közigazgatási határát Sivretas és Kadirtepe közt — Karpidepétől délnyugatra fordulva — követi a vizválasztót egyrészt a Nesta-Karasu medre s a Struma-Karasu medre közt, érinti a Rodope hegy ormait, melyek e nevekkal birnak: Demirkapu, Iskoftepe, Kandinesar-Balkán s Aiji Geük egész a Kapetnik-Balkánig s itt egyesül a sophiai szandsák közigazgatási határával. A Kapetnik-Balkántól a vizválasztó a Rilska-Reka s a Bisztricza-Reka völgyek közt jelöli a határt s követi erre a Vodenitza-Planina nevű előhegyeket, honnan a Struna völgyébe e folyónak a Rilska-Rekával való egyesüléseig leszáll, hol is a Barakli falu Törökország-

nak megmarad. A határ erre Jalesnitza falu déli részén ismét fölemelkedik, hogy legrövidebb vonalban a Golema-Planina hegylánczot Gitka ormónál elérje s ott Sophiaszandság régi közigazgatási határával egyesüljön, de úgy hogy Törökországnak a Suba-Reka egész medre megmaradjon. A Gitkahegytől a nyugati határ Crni-Vrh felé fordul Korvena-Jabunka hegyeken át, Sophia szandság régi közigazgatási határát követve az Egrisu s Legnitza medre felső részén átkelve fölemelkedik a Babina-Polanagerinczére és elér Crni-Vrh hegyig. Innen a határ követi a Struma és Morava közti vizválasztót a Stracher-Vilopolo és Pesit-Planina ormokon át, eléri ezzel a Gradzina Crnát, Travadarhovekát és Drainica-Planinát, erre a Deskani-Kladaneczet, a Felső-Sukova s Mora vizválasztóját, egyenesen neki megy a Stolnak s erről leszáll, hogy 1000 méternyire Segusa falutól északnyugatra a Sophiából Pirotba vezető utat átvágja. A határ erre egyenes vonalban elmegy Vidlio-Planináig s innen fölkapaszkodik Radozina hegyre a Chodsa-Balkán lánczában, Szerbiának Dvikinci falut, s Bulgáriának Senabos falvát átengedve. Radozina hegy ormáról a határ nyugaton a Balkán gerince mentén halad a szerb fejedelemség régi keleti határáig, közel a Kula-Smilijova-Czknánál s innen a régi határmentén a Dunáig, melyet Rakoviczánál ér el. E határolást a helyszinén egy európai bizottság fogja meghatározni, melyben a szerződést aláírt hatalmak képviselve lesznek. Megjegyzendő: 1. hogy az európai bizottság annak szükségét, vajjon szultán ö felsége Kelet-Rumélia Balkán határait megvédheti-e, fontolóra fogja venni (*prendra en consideration*), 2. hogy 10 kitéternyi területben Samakov körül erődtítés nem építhető.

III. cikk. *Bulgária fejedelmét a lakosság szabadon választja s a magas porta által a hatalmak jóváhagyásával megerősítendi (Confirmé). A nagy európai hatalmak uralkodó dynaszcziaiból való tagok egyike sem lesz Bulgária fejedelmévé választható.* Azon esetben, ha a fejedelmi méltóság megürül, az új fejedelem ugyanazon föltételek s alakiságok közt fog megválasztatni.

IV. cikk. Bolgárország előkelő férfainak Tirnovába

összehívandó gyűlése a fejedelem megválasztása előtt ki fogja dolgozni a fejedelemség szervezeti szabályzatát. Az oly területeken, melyekben a bolgárok a török, román, görög s más népességgel elegyest laknak, a választások és a szerves szabályzat kidolgozása tekintetében e népek jogai s érdekei számba vétetnek.

V. czikk. Bolgárország közjogának alapjait a következő határozatok fogják képezni: a vallásos hitben való különbség senkivel szemben sem fog olybá tekintetni, mint ok a politikai és polgári jogok élvezetéből, a köztisztviselők s méltóságok, hivatalok viseléséből a különböző iparágak üzéséből való kizárásra vagy az azokra való képtelenségre. A vallások szabadsága és gyakorolhatása, úgy a Bolgárországban honosoknak, mint az idegeneknek biztosítottatik s sem a különböző hitfelekezetek hierarchikus szervezete, sem lelki fejükkel való viszonyuk elébe akadály nem fog gördítettetni.

VI. czik. *Bolgárország ideiglenes kormányzatát a szerves szabályzat befejezéséig egy császári orosz biztos vezeti. Egy császári ottomán biztos, valamint a jelen szerződést alájegyző hatalmak ad hoc delegált konzulai lesznek hivatva, mellette a czéllől segédkedni, hogy ez ideiglenes kormányzás hatását ellenőrizzék.* Az esetre, ha e delegált konzulok nem értenek egyet, a többség határoz, s ha e többség s vagy a császárt orosz, vagy a császári ottomán biztos ellenkező véleményen lennének, az alájegyző hatalmak konstantinápolyi képviselői mint konferenzia döntenek köztük.

VII. czikk. Az ideiglenes kormányzat nem fog a jelen egyezmény ratifikációjától számított kilencz hónapon túl meghosszabbíttatni. Mihelyt a szerves szabályzat kész lesz, azonnal a fejedelem elfoglalja polczát, az új szervezet lép életbe, s a fejedelemség autonómiáját élvezi.

VIII. czikk. A kereskedelmi és hajózási szerződések, valamint minden, külállamok és a porta közt kötött s ma még jogerőben levő egyezségek és szerződések Bolgárország fejedelemségében is érvényben maradnak s egy hatalommal szemben sem eszközöltetik rajtok módosítás, mielőtt abba azon hatalom is bele nem egyezett; a fejede-

lemségen átvitt árúktól semminő tranzitó nem fog szedetni, minden hatalom alattvalóival és kereskedelmével a teljes egyenlőség elvei szerint fognak bánni, a külföldi alattvalók sérthetlensége és kiváltságai, valamint a konzuli igazság-szolgáltatás rendszere s a konzuli védelem, ugy a mint azt az egyezségek s a hagyomány megszabják, mindaddig érvényben maradnak, míg az érdekelt felekkel egyetértőleg módosíthatni nem fognak.

IX. cikk. *Az évi adóösszeget, melyet a bolgár fejedelemség szuzerán udvarának akkép fizet, hogy azt egy bankhoz közvetíti, melyet a porta később jelölend meg, a hatalmak az új szervezet fennállása utáni első évben fogják megállapítani. Ez adó a fejedelemség területének átlag-jövedelméhez fog arányosíttatni, — minthogy Bolgárország tartozik a birodalom adósságának egy részét viselni. Az adó meghatározásakor a hatalmak megfogják fontotni, hogy igazságos arány alapján mekkora rész illetheti ez adósságból a fejedelemséget.*

X. cikk. *E szerződés ratifikációjától kezdve az ottomán birodalmat a ruszcsuk-várnai vasuttársulat iránt való terhekre és kötelezettségekre nézve Bolgárország helyettesíti. Előző elszámolások a magas porta, a fejedelemség s a vasuttársulat igazgatósága közt külön egyezkedés útján intéz tetnek el. Azon köteleességek tekintetében, melyeket a porta ugy Ausztria-Magyarország, mint az európai törökországi vasuttársulat iránt a vasutak csatlakozásának létesítése, s forga muk lehetővé tetele tárgyában vállalt, saját területét illetőleg Bolgárország szintén helyébe lép Törökországuak. E kérdés szabályozására a szükséges egyezséget Ausztria-Magyarország, a porta, Szerbország és Bolgárország a békekötés után rögtön megkötik.*

XI. cikk. *Ottomán hadsereg nem fog továbbra Bolgárországban tartózkodhatni. Minden régi vár a fejedelemség költségén egy év alatt, ha lehet előbb, leromboltatik. Ez iránt a helyi kormányzat haladéktalanul megteszi a szükséges intézkedéseket, ujakat pedig nem építhet. A magas portának joga van a hadi anyag, valamint minden birtokába tartozó tárgy fölött rendelkezni, a melyek a*

január 31-iki fegyverszünet folytán kiűritett dunai várakban vagy Sumlában és Várnában maradtak.

XII. cikk. A muzulmán birtokosok vagy más egyének, kik személyesen a fejedelemségen kívül laknak, ingatlan javaikat megtarthatják, s pedig akár úgy, hogy bérbe adják, akár úgy, hogy mások által kezeltetik. Török-bolgár bizottságot biznak meg azzal, hogy két év leforgása alatt minden ügyet rendezhessen, mely a magas porta részére az államvagyon s a szent alapítványok (vakuf) birtokainak eladását, kihasználását s haszonélvezését illeti, valamint az ezekkel összeköttetésben levő magánosok érdekeiből eredhet. A bolgár fejedelemség azon alattvalói, kik az ottomán birodalom más részeibe mennek vagy ott tartózkodnak, az ottomán hatóságok és törvények alá tartoznak.

XIII. cikk. A Balkántól délre tartomány alakittatik, mely Kelet Rumélia nevet vesz föl, s ő felségének a szultánnak közvetlen katonai és politikai főhatósága alatt a birodalommal közigazgatási önkormányzat viszonyába lép. Főkormányzója keresztyén lesz.

XIV. cikk. Kelet-Rumélia határa északról s északnyugatról Bolgárország. s magában foglalja következő vonal által befoglalt területet: a Feketetengertől kiindulva a határvonal azon patak mentét követve, mely mellett Hodzakiói, Selamkiói, Aviadsik, Kulibe és Sudjuluk vannak, fölfelé megy átvágja a Delikamzik völgyét, Belibetől és Kemhaliktól délre s Adsimahaletől északra, miután Delikamzikot Cengeitől $2\frac{1}{2}$ kilométernyire átszelte, Tokenlik és Aidesbreza közti egy ponton megfordul s a Karnabat-Balkánon, Prisevitza-Balkánon, Karan-Balkánon Koteltől északra Demirkapuig megy; e vonal folytatását képezi a nagy Balkán főláncza, mely egész terjedelmében a Kozika csucsáig egyezik vele, s e ponton a határ elvál a Balkán hegyvonalatól Pirtop és Dusanci faluk közt, melyek közül az egyik Bolgárországé, másik Kelet-Ruméliáé lesz, lemegy egész a Tuzludere patakig, ennek folyását követi egész a Topolniczával való egyesüléseig, azután ezzel tart egész a Smovskioderevel Petricevo falunál, összefolyásáig átenged-

vén Kelet Ruméliának ez összefolyás fölött két kilométernyi tért, a Smovskiodere és Kamencia patakok közt, e két patak vizválasztó vonalát követvén, a Woiniak táján délnyugatnak fordulván halad, hogy az osztrák táborkari térkép 875-tel jelzett pontjához érjen. A határvonal egyenes irányban metszi az Ichtimandere patak felső részét, Bogdin és Karaula közt, a vizválasztónál, mely az Isker és Maritza ágyát elkülöníti, elhagyja azt, Kamurli és Hadzirlarnál ismét csatlakozik ahhoz, e vonalat követi a Dwelina Mogila csucsai közt, s eléri a szófiai szandság határát Sevritás és Kadirtepe közt, Rumélia és Bolgárország határa a Kadirtepe-hegyen a Maritze és mellékfolyóinak egyrészt, a Mes-takarasu és mellékvizeinek másrészt vizválasztó vonalát követvén, délnyugat-déli irányban indul, a Despothr-Dag hegyvonal mentén a Krusodo-hegyhez, a san-stefanói egyezményben megállapított vonalnak, vagyis a Fekete-Balkán-kara Balkán, Kulaghidagh-hegyeknek, Esek, Cse-peloi, Karakolaz és Isiklán át, ahonnét ahonnét egyenesen délnek indul, hogy az Ardafolyót elérje, melynek völgyét Ada-Kali (Törökországnak maradó falu) mellett való egy pontig követi. E ponttól a határ a Bsetepe-Dagh hegy mentén vonul, hogy aztán lejjebb szálljon s a Maritzán a Mustafa basa hid fölött öt kilométernyivel áthaladjon; innét északra irányzódik, vagyis a Demirhanle-Dere s a Maritza kis mellék-ágainak vizválasztó vonalát követi egész Küdeler-Bairig, honnét keletre fordul Sakur-Bair felé, innét Bujuk-Derbend felé indulva, melyet szintugy mint Sundsakot észak felé elhagyva, átszeli a Tundzsa völgyét: Bujuk-Derbentől ismét a Tundzsa és Maritza mellékfolyóinak vizválasztó vonalát követi egész Kalidilárig mely hely Kelet-Ruméliáé marad, azután délnek fordul Almalitól a Maritza bassinja közt délről s a különböző, egyenesen a Fekete tengerbe ömlő vizerek közt Belewin és Dlatlit mellett, Kazanliktól északra és Wezna Zuvak hegyek mentén a vonalat követi, mely a Duka és Karagacsu vizeit elválasztja - s e két folyó közt ér a Fekete-tengerhez.

XV. czikk. A szultánnak jogában lesz e tartomány

határait szárazon és vizen a határokon erősítések emelése s csapatok odaküldése által védelmezni; Kelet-Ruméliában a megbízhatóságot bennszülöttekből alakítandó helyi milícia által támogatott csendőrség fogja fenntartani; e két hadtest összeállításánál, melynek tisztjeit a szultán nevezi ki. helyek szerint tekintet lesz a lakók vallására. Ő felsege a szultán kötelezi magát, hogy a halászhelyeken nem fog rendetlen csapatokat (basibozukokat, cserkeszeket) alkalmazni, s az e szolgálatra szánt rendes csapatok semmi esetben sem fognak a lakosokhoz beszállásoltatni. A tartományon való keresztülvonuláskor egy helyütt huzamosan nem tartózkodhatnak.

XVI. cikk. *A főkormányzónak azon esetben, ha a tartomány belső vagy külső biztonságát veszélyeztetve látja, joga lesz az ottomán csapatokat beszéltetni; ezen előrelátott esetben a porta a hatalmak konstantinápolyi képviselőivel tartozik közölni ezen határozatát, valamint az azt igazoló okokat.*

XVII. cikk. Kelet-Rumélia főkormányzóját a magas porta a hatalmak beleegyezése mellett 5 évre nevezi ki.

XVIII. cikk. A jelen egyezség ratifikációjának kicserélése után azonnal európai bizottság alakítatik, hogy az ottomán porta beleegyezésével kidolgozza Kelet-Rumélia szervezetét. Ezen bizottság háromhavi határidő alatt a főkormányzó hatalmát és hatáskörét szintugy, mint a közigazgatási, törvényhozási és pénzügyi rendszert megszabja, tekintettel a különböző kerületi törvényekre s a konstantinápolyi konferenzia nyolczadik ülésén tett javaslatokra. *Minden Kelet-Ruméliára vonatkozó cikkünk egy külön császári fermánba foglaltnak egybe, melyet a porta kihirdet s a hatalmakkal közöl.*

XIX. cikk. Az európai bizottság felhatalmaztatik, hogy a portával egyetértve, a szervezet elkészülttéig kezelje Kelet-Rumélia pénzügyeit.

XX. cikk. *Mindazon egységek, szerződések, nemzetközi megállapodások, bármíneműek legyenek is azok, melyeket a porta idegen hatalmakkal kötött vagy köt, Kelet-Ruméliára szintugy kiterjednek, mint az egész ottomán birodalomra; az idegen alattvalók által követett sérthetlenség s előjogaik*

bármily állásuk legyenek az illetők, tiszteletben tartatnak. A magas porta kötelezi magát, hogy a minden vallás egyenlőségére vonatkozó birodalmi törvényt itt is alkalmazza.

XXI. cikk. *A porta jogai s kötelességei minden, a kelet-ruméliai vasutakat illető kérdésekben sértetlenül fennmaradnak.*

XXII. cikk. Bolgárország s Kelet-Rumélia orosz megszálló hadteste hat hadosztály gyalogságból s két hadosztály lovasságból alakul s 50 ezer embernél több nem lehet, s az elfoglalt tartományok költségein élelmeztetnek. A foglaló csapatok Oroszországgal való összeköttetésüket nemcsak Románián át, a két állam közt kötött szerződés értelmében tartják fenn, hanem a Feketetenger várnai és burgasi kikötőin át is, mely czélből ott a szükséges társakat szabad lesz felállítaniok. Kelet-Rumélia s a Bolgárország orosz csapatok által való elfoglalásának tartama a jelen szerződés ratifikációjának kicserélésétől számított kilencz hónapban van megállapítva. A császári orosz kormány kötelezi magát, hogy legkésőbb három hónapi határidő alatt csapatai Románián át való visszavonulását s e fejedelemség teljes kiűritését végrehajtja.

XXIII. cikk. A magas porta kötelezi magát, hogy Kréta szigetén az 1868-ban megállapított szabályzatot szigoruan megtartja, ha a méltányos változtatásokat megteszik rajta. Hasonló szabályzatok lesznek életbe léptetve ily módon az európai Törökország más részeiben is, ha azok számára külön szervezet nem igényeltetik. A magas porta különös bizottságokat biz meg s ezek kebelében a benszülöttek eleme nagy mérvben lesz képviselve, hogy ezen új szabályok részleteit minden tartományra nézve kidolgozza. *Az ezen munkálatokból létrejövő szervezési terv a magas porta ítélete alá lesz bocsátva, mely az életbeléptetés előtt a keleti Ruméliára nézve kinevezett európai bizottságok véleményét meghallgatja.*

XXIV. cikk. *Azon esetben, ha a magas porta s Görögország nem lesznek képesek megegyezni a XXIII-ik cikkben jelzett határkiigazítás fölött, Németország, Ausztria-Ma-*

*gyarország, Franciaország, Nagybritannia, Olaszország s Oroszország fentartják maguknak azon jogot, hogy mindkét félnek felajánlják közvetítésüket az alkudozások megkönnyé-
bitése végett.*

XXV. czikk. Bosznia és Hérczegovina tartományok Ausztria-Magyarország által okkupáltatnak és kormányoztatnak, mivel Ausztria-Magyarország kormánya nem óhajt foglalkozni a Novibazár sandsak kormányzásával, mely Szerbia és Montenegró közt déli irányban Mitroviczán át terjed, az ottomán kormány fog ott tovább is működni. Mindamellett, s hogy az új politikai helyzet s a lakosság szabadsága s biztossága megőriztessék, Ausztria-Magyarország, fentartja magának azon jogot, hogy őrséget tarthat ott s Bosznia régi vilajete ezen részének egész kiterjedésében katonai és kereskedelmi utjai legyenek. Ausztria-Magyarország s Törökország kormányai fentartják maguknak azon jogot, hogy a részletekre nézve külön állapodjanak meg.

XXVI. czikk. Montenegró függetlensége úgy a magas portától, mint minden más magas szerződő féltől, mely ebbe még eddig nem egyezett be, elismertetik.

XXVII. czikk. A magas szerződő felek megegyeznek a következő föltételekben: Montenegróban a vallásfelekezeti s vallásos nézetek különbsége senkinél sem lehet ok arra, hogy a polgári s politikai jogok élvezetéből kirekesztessék vagy hogy a nyilvános hivatalok, működés s tisztelet avagy bármely iparág üzésében bármely helyen gátoltassék. Minden hitfelekezet szabadsága s gyakorlása úgy Montenegró minden polgárának, mint a külföldieknek megengedtetik s a különböző egyházi testületeknek s azok szellemi főnökeivel érintkezésének útjába semminemű akadály nem tétetik.

XXVIII. czikk. Montenegró új határai következőleg állapittatnak meg: éjszakon az Illino-Brdo irányba Klobuktól kezdődve Trebincica mellett Granzarevoig, mely Hérczegovina birtoka marad; ezután a folyó mentét kíséri egész addig, hol a Jepelitzza beömlése alatt egy kilométer távolság van, s innen a legrövidebb uton eléri azon ma-

gaslatokat, melyek Trepincicának határát képezik. A határvonal innen Pilatowa felé nyomul, mely falu Montenegró tulajdona lesz, s az után a magaslatok mellett északi irányban halad, s e mellett, a mennyire lehet, a Bilek-Koritó Gackó utvonaltól hat kilométer távolságban marad egész a Somina-Planina és Kurilo hegy közt Keruumig, honnan Keletre Vratkovics fölött, mely falu Hercegovina tulajdona marad, Orlina hegyig fordul s ezen helytől, Ravnót Montenegróban hagyva, egyenesen éjszak-északkelet irányban megy, átvonul a Bebersnik és Wolojak csúcsokon, és a legrövidebb uton leszállva Piváig s áthatolva ezen Zikirza és Nedvine között éri el a Tarat; ezen felhatol Siskojezeroig s ezt elhagyva egyesül a régi határral Sekélase faluig. Innen az új határvonal Mokra Planina ormokon át, Mokra falut Montenegróhoz véve, hatol át; eléri az osztrák katonai térkép 2166-ik pontját, egyrészt a Lim, másrészt a Drina és Cjevna vízvásztékát s főlánczolatát követve; ezután egyrészt a Kuczi-Drekalovici törzs területe s a Kucikrajna, Klementi és Grudi, másrészt Podgoricza síkjai közt a valódi határral egyesül s innen Plavnica felé fordul, Klementi-Grudi és Hoti-Albánia területét elhagyva. Az új határvonal ezután a tavon átmegy Gorica-Topal sziget közelében. — Gorica-Topalt elhagyva egyenesen átmegy a hegyormó tetején, innen a Megured s Kalimed vízvásztékát követi, Mrkovcet Montenegrónak hagyva s Krucinál eléri a tengert. Éjszaknyugaton a határt egy vonal képezi, mely Susana és Subci faluk között megy a parttól s Montenegró jelen határának legszélsőbb délkeleti pontjánál Vrsuta Planina mellett végződik.

XXIX. cikk. Antivári s partterülete a következő feltételek alatt vétetnek Montenegróhoz: Az ezen territóriumtól délre a később meghatározandó határolás felé fekvő területek Bojanaig, Dulcignet is ideértve, visszaadatnak a törököknek, Spizza község a határolás részleteiben körülírt terület éjszaki határáig Dalmáciába kebeleztetik. A Bojanán Montenegrónak teljes s kétségbe vonhatlan hajózási jog tulajdonittatik. Ezen folyó mentében erődítések nem állíttatnak, kivéven azokat, melyek Skutari helyi meg-

erősítésére netán szükségesek s ezen várostól legfeljebb hat kilométer távolságra terjedhetnek. *Montenegronak nem lehetnek sem hadihajói, sem hadi lobogói, Antivári kikötője s minden montenegrói viz el lesz zárva bármely nemzet hadihajói előtt.* A tó és part közt a montenegrói oldalon levő erődítések leromboltatnak s ezen irányban ujak nem állíthatók fel. A tengerészeti és egészségügyi rendőrség Antiváriban s az egész montenegrói határon könnyű partőri hajók által gyakoroltatik. Montenegro elfogadja a Dalmáciában érvényes tengerészeti törvényeket. *Ausztria-Magyarország pedig kötelezi magát, hogy a montenegrói kereskedelmi hajókat konzuli védelem alá veszi. Montenegro értekezni fog Ausztria-Magyarországgal azon jogról, hogy új utakat s később egy vasutat építhessen s tarthasson fenn az új montenegrói területben. Ezen utakon a közlekedés teljes szabadsága biztosítottatik.*

XXX. czikk. A muzulmánok és mások, kik Montenegrohoz esatolt területeken földbirtokkal rendelkeznek s a fejedelemségen kívül akarják lakhelyüket felütni megtarthatják vagyonukat, ha azt bérbe adják avagy másnak kormányzására bizzák. Senkit sem lehet expropriálni más-kép, mint törvény útján közérdekben s a kárpótlás előleges megfizetése mellett. Egy török-montenegrói bizottság bizatik meg azzal, hogy három év alatt mindazon ügyeket rendezze, melyek a magas porta, az államjóságok s kegyes alapítványok (Vakuf) felhasználására s átvételére vonatkoznak, ugy szintén azon kérdéseket, melyek az ezzel összeköttetésben álló személyek érdekeit illetik.

XXXI. czikk. Montenegro-fejedelemség egyenesen a portával fog érintkezni a végett, hogy Konstantinápolyban s más az ottomán birodalomhoz tartozó községekben, hol azok szükségessége elismertetik, montenegrói ügynökök alkalmaztatnak. Az ottomán birodalomban utazó vagy ott tartozkodó montenegróiak az ottomán törvényeknek s hatóságoknak lesznek alávetve, az általános nemzetközi jogi elvek s a montenegróiakra vonatkozó szokások értelmében.

XXXII. czikk. A montenegrói csapatok kötelesek a jelen szerződés meghitelesített példányainak kicserelési per-

czétől fogva 20 nap alatt, vagy még előbb kiüríteni azon területet, melyet a jelen perczen a fejedelemség uj határain belől elfoglalva tartanak. Az ottomán csapatok a Montenegró javára átengedett területeket szintén 20 nap alatt kiürítik. Különben 15 napnyi toldalék adatik nekik, részint azért, hogy az erődített helyeket elhagyják s azokból az élelmi szereket s hadieszközöket visszavegyék, ugy szintén, hogy a gépekről s azon tárgyakról, melyeket rögtön el nem vihetnek, jegyzéket készíthessenek.

XXXIII. czikk. *Mivel Montenegró köteles átvenni a török államadósság egy részét azon uj területekért, melyeket a béke szerződés által nyert, a konstantinápolyi hatalmak képviselői felhatalmaztatnak, hogy ezen rész nagyságát a magas portával egyetértve a méltányosság elvei szerint állapítsák meg.*

XXXIV. czikk. A magas szerződő felek elismerik Szerbia függetlenségét, amennyiben azt a következő czikkben kifejtett feltételekhez köti.

XXXV. czikk. Szerbiában a vallásos hit különbsége senkire nézve sem szolgálhat alapul arra, hogy a polgári és politikai jogok élvezetéből, a nyilvános hivatalokból, funkeziókból s tisztségekből kizárassék s a különböző ipars müpar gyakorlatában bármely helyen meggátoltassék. Minden kultus szabadsága s gyakorlata ugy Szerbia polgárainak, mint a külföldieknek biztosittatik s a különböző vallásos testületek hierarchikus szervezete s azok viszonya egyházi fejeikkel nem gátolható.

XXXVI. czikk. Szerbia a következő határok által bezárt területeket kapja: Az uj határ az eddigi nyomon visz a Drinavölgyön a Szávával összeomlásáig, a midőn Mali-Zwornik és Sager a fejedelemséghez esik, s ezután Szerbia régi határát követi Kaparnakig, honnan a Kaniluk tetejéig megy; innen Nis-Sandsak nyugati határától a Kaparnaktól délre eső előfokon át Maritza s Mrda-Planina ormokon át, melyek Ibar s Silnica, másrészt Dolica vizválasztékát képezik, áthalad, midőn Péepolac török birtok marad. Ezután délen megkerüli a Krivarika s másrészt a Poljaria-Vaternica és Morava közt levő vizválasztékot dél-

felé. Innen Karpina Poína előhegyein át a Kojinska és Morava összefolyásáig halad, átmegy ezen folyón, a Koinka s Neradovce mellett a Moravába ömlő patakok vizválasztói mellett halad, míg eléri Planina-Sviliját Trgoviste fölött. Innen Svilija ormot követi Kline hegyig; s a térképen 1516 és 1547 által jelzett pontokon át Babina Gora felé halad s bevégeződik Crni Vrh hegynél. Ezen hegytől az új határvonal ugyanaz, mint Bulgáriáé, azaz: a határvonal a Struma és Morava közt levő vizválasztót követi Strser, Vilogolo és Mesid Planina ormain, eléri Gazina Crnat, Trova-Darkovskat s Draineina Planinát s ezután Deskani-Kladanecet a Sekova és Morava közt levő vízvezetékét s egyenesen Stol felé megy, honnan leszállva, Segusa falutól éjszaknyugatra mintegy 1000 méter távolságban metszi a Szóflától Pirobba vezető utat. Innen egyenes vonalban emelkedik Vidlitz-Planinára s innen a Kodzabalkánhoz tartozó Rodozina-hegyre, midőn is Dojkinzi falu Bolgárországé, Szenakos falu Szerbiáé lesz Rodozina-hegy tetejéről a határ éjszaknyugat felé folytatta a Balkán ormát a Ciprowez-Balkánon s Stara-Planinán át Szerbia fejedelemség régi keleti határáig Terkula-Smiljova-Cuka mellett s innen a régi határvonallal egyszerre halad a Dunáig, melyet Rakoviczánál ér el.

XXXVII. czikk. Új szerződések kötéseig Szerbiában semmi sem fog változni a fejedelemségnek más államok irányában jelenleg fennálló szerződésein, a Szerbián átmenő áru transito-vámost nem fizet, a külföldi alattvalók immunitása és szabadalmai, valamint a consularis törvénykezés és védelem jogai ugy, a mint most fennállnak, mindaddig teljes érvényben maradnak, a míg a fejedelemség és az érdekllett hatalom közti megállapodások által meg nem változtattatnak.

XXXVIII. czikk. *A szerb fejedelemség a maga részéről helyére lép a portának mindazon kötelezettségekben, melyeket ez utóbbi elvállalt ugy Ausztria-Magyarország, mint azon társulat iránt, mely az európai török vasutak kezelésére alakult, a fejedelemség által ujonnan megszerzett területen építendő vonalaknak ugy bevégzésére, mint csatlakozására és kezelésére*

vonatkozólag. A szükséges egyezmények, e kérdés szabályozására, a jelenlegi szerződés aláírása után azonnal megkötetnek Ausztria-Magyarország, a porta, Szerbia és illetékessége határain belül Bulgária közt.

XXXIX. cikk. Azon muzulmánok, kiknek a Szerbiához csatolt területen birtokaik vannak, és kik a fejedelemségen kívül akarnak lakni, földbirtokaikat megtarthatják bérbe adván, vagy más által igazgattatván azokat. Egy török-serb bizottság fog megbízatni, hogy 3 év alatt mindazon ügyeket rendezze, melynek az állami javak és kegyes alapítványoknak (vakuf) a porta számlájára való elidegenítésére, értékesítésére és haszonélvezésére, vonatkoznak épen úgy mint azon kérdések is; melynek az ez által érintett magánasok érdekeivel összefüggésben állnak.

XL. cikk. A míg Szerbia és Törökország közt szerződés kötötnék, az ottomán császárságban utazó, vagy tartózkodó szerb alattvalókkal a nemzetközi jog általános elvei szerint kell bánni.

XLI. cikk. A szerb katonaság köteleztetik a jelenlegi szerződés hitelesítésének kicserélésétől számítva 15 nap alatt a fejedelemség új határaiba be nem foglalt területet kiüríteni; az ottomán katonaság a Szerbiának adott területről ugyan azon 15 nap alatt elvonul. Adatik azonban nekik egyenlő számú napokból álló további határidő az erősített helyek elhagyására, és azokból a készlet és anyagszer elhordására, valamint az oly gépek és tárgyak leltárának fölvételére, melyeket nem lehet azonnal elvitetni.

XLII. cikk. *Mivel Szerbiának az ottomán közadósság egy részét, mely a jelenlegi szerződés által neki adott földterületre esik, viselnie kell, a hatalmak konstantinápolyi követei a magas portával együtt ennek menységét igazságos alapon meg fogják állapítani.*

XLIII. cikk. A magas szerződő felek elismerik Oláhország függetlenségét, de a következő két cikkben kifejtett feltételekhez kötik azokat.

XLIV. cikk. Oláhországban a hit és vallás különbsége senkire nézve nem lehet ok arra, hogy a polgári vagy

politikai jogok élvezetéből kizárassék, vagy arra képtelen legyen, hogy közhivatalokra és tisztségekre ne bocsáttassék, hogy bármely helyen is különféle kézművek vagy iparágak gyakorlásától eltiltassanak. Minden vallás szabadsága és külső gyakorlása úgy az oláh államhoz tartozóknak, mint a külföldieknek is biztosittatik, és sem a különböző vallásfelekezetek hierarchiai szervezete, sem egyházi fejökhöz való viszonyaik elé semmi akadály sem gördítettik. *Minden kereskedést üzöknök vagy más nemzetbelinek nemzetiségével Oláhországban vallás-különbség nélkül a teljes egyenlőség alapján kell bänni.*

XLV. czikk. *Az oláh fejedelemség ő felségének az orosz császárnak visszaadja Bessarábia területének azon részét, a mely Oroszországtól a párisi szerződés következtében választott el, s nyugaton a Pruth völgye, délen a kiliai ág és a sztari-sztambu i betorkolás által határoltatik.*

XLVI. czikk. A Duna-deltát képező szigetek, valamint a Kigyó-sziget, továbbá a tulcsai szandsák, mely Kilia, Szulina, Mahmudié, Iszakcsa, Tulcsa, Macsin, Babadag, Hirsova, Küssztendse. Medsidié kerületeket foglalja magában Oláhországgal egyesítettnek A fejedelemség különben megkapja a Dobrudsától délre eső területet azon vonalig, mely keleten Szilisztriától indulva ki, Mongaliától délre fut a Fekete-tengerbe, A határt a helyszínén fogja meghuzni az az európai bizottság, mely Bolgárország elhatárolása végett föllállittatik.

XLVII. czikk. A vizek és a halászat felosztásának kérdése az európai dunai bizottság eldöntésének vetetik alá.

XLVIII. czikk. Oláhországban a fejedelemségen átmenő áruk után semmiféle transito illetéket nem szabad szedni.

XLIX. czikk. Oláhország köthet egyezményeket a konzulok szabadalmi és hatásköre tárgyában az ezek által a fejedelemségben gyakorolt védelmi jog ügyében. A szerzett jogok mindaddig érvényben maradnak, amíg a fejedelemség és az érdekllett felek közt közös egyetértés által nem módosittatnak.

L. cikk. A míg Török- és Oláhország közt a konzulok szabadalmait és hatáskörét szabályozó szerződés nem köttetik, az ottomán császárságban utazó, vagy ott tartozkodó oláh alattvalók valamint az Oláhországban utazó vagy tartozkodó ottomán alattvalók a más európai hatalmak alattvalóinak biztosított jogokat élvezik.

LI. cikk. Ami a köz-, vagy más hasonló munkálatok kivételét illeti, Oláhország az egész átengedett területen belép a magas porta jogaiba és kötelezettségeibe.

LII. cikk. A dunai hajózás szabadságának, mely európai érdekeknek ismertetik el, biztosítékait szaporítandó, a magas szerződő felek megállapítják, hogy minden vár és erődítvény, mely a Vaskaputól a folyó mentében ennek torkolatáig található, lebontassanak. A Vaskapun alul egy hadihajó sem mehet a Dnnára, kivéve azon könnyű járműveket, melyek a folyam rendőrséget és a vámszolgálatot végzik. A hatalmaknak a folyó torkolatánál levő állomáshajói azonban Galaczig feljárhatnak.

LIII. cikk. Az európai dunai bizottságnak, melyben Oláhország képviselve lesz, működése fenntartatik s jövőre teljesen függetlenül fogja gyakorolni a területi auctoritást Galaczig. Minden szerződés, intézkedés, acta és határozat, mely a dunai bizottság jogaira, szabadalmaira és praerogatumaira vonatkozik, megerősítettik.

LIV. cikk. Az európai bizottság számára megállapított hivatalos működés megszűnte előtt egy évvel, a hatalmak meg fognak egyezni annak meghosszabítására vagy a szükségesnek talált módosítások eszközzésére.

LV. cikk. A hajózás, folyamrendőrség és folyamfelügyelet szabályzatait a Vaskaputól Galaczig az európai bizottság fogja kidolgozni, a parti államok küldötteivel együtt, és összhangzásba hozzák azokkal, melyek a Galactól fölfelé való járásra kibocsáttattak, vagy ki fognak bocsáttatni.

LVI. cikk. Az európai bizottság meg fog egyezni az érdekelttekkel, hogy a Kigyószigeten a világító-torony fenntartását biztosítsa.

LVII. cikk. A Vaskapunál levő hajózási akadályok

és a katarakták elhárításának munkálatai Ausztria-Magyarországra bízotnak. A folyam azon része melletti államok minden könnyebbitést, mely e munkálatok érdekében szükséges lesz, meg fognak adni. Az 1871. márcz. 13-iki londoni szerződés azon határozványai, melyek a költségek fedezésére ideiglenes dijszedésre jogot adnak, Ausztria Magyarország javára fentartatnak.

LVIII. czikk. A fényes kapu az orosz császárnak Ázsiában átengedi Ardahán, Karsz és Batum területét, ez utóbbival kikötőt is. E területek a régi orosz-török határ és a következő vonal közti részeket foglalják magokban: az új határ a Fekete-tengertől megy: a san stefanói szerződésben megállapított vonallal egy bevágólag Khordától észak-nyugatra és Arvintól délre egy pontig s egyenes irányban a Tehorukh folyóig nyulik; e folyón átkelvén, Orsmichevtől keletre fut egyenes irányban, délfelé menvén, hogy a san-stefanói szerződésben megjegyzett orosz határt egy, Narimantól délre eső, ponton elérje. Olti városa Oroszországgé marad; a határ ezután a Teberének közelében fekvő, szintén Oroszországnál maradó hidtől Penekesájig halad, e folyót Bordeaux-ig követi s e helytől és Jeniköjtől délfelé fordítva, ezt még Oroszországnak hagyja. Egy Karapán falutól nyugatra eső ponttól a határ Medhingert felé irányul s onnét egyenes vonalban a Kaszadug (hegy) csúcsa iránt vonul s onnét az Araxes északi mellékfolyói és a Muradszu déli mellékfolyói közt levő vizválasztó mentén ér ki a régi orosz határhoz.

LIX. czikk. Ő felsége az orosz császár kijelenti, hogy szándéka Batumot kiválóan kereskedelmi kikötővé tenni.

LX. czikk. *Az alásgeri völgy és Bájazid város, melyeket a san-stefanói szerződés* XIX. czikke Oroszországnak adott, Törökországnak visszaadatnak. A fényes kapu átengedi Persiának Kotur városát és területét, amint azon angol-orosz vegyes bizottság által, mely Persia és Törökország közt a határ megállapítása végett küldetett ki, meghatározta

LXI. czikk. A fényes kapu kötelezi magát minden

további késedelem nélkül valósítani azon reformokat és javításokat, melyeket az örmények lakta tartományok helyi viszonyai követelnek s azoknak biztosságát a cserkeszek és kurdok ellen biztosítani. Az e czélból elrendelt intézkedések időnkint azon hatalmaknak, melyek a kivített ellenőrzik, tudomásukra hozatnak.

LXII. czikk. Miután a féayes kapu kifejezte azt az akarátát, hogy a vallásszabadság elvét föntartja, legszélebb kiterjedést adván annak, a magas szerződő felek tudomásul veszik ez önkénytes nyilatkozatot. Az ottomán birodalom egy részében sem lehet a valláskülönbség ok arra hogy valaki kizárassék mindabból, vagy képtelen legyen mind arra, a mi politikai és polgári jogainak gyakorlását, közhivatalokra, tisztségekre bocsátását vagy a különböző kézművek vagy mesterségek gyakorlását illeti. Vallás különbség nélkül mindenki tanuskodhatik a törvénszék előtt. A vallások szabadsága és nyilvános gyakorlata mindenkinek biztosittatik, s sem a különböző vallásfelekezetek egyházi szervezete, sem egyházi főnökeik iránti viszonyaik elé semmiféle akadály sem gördíthető. Bármily nemzetiségű zarándok és barát, kik európai vagy ázsiai Törökországban utaznak, ugyanazon jogokat, előnyöket és szabadalmakat élvezik. A hivatalos protekció joga a hatalmak diplomáciai és konzuli ügynökeire bizatik, úgy az előbb említett egyénekre, mint a szent helyeken és egyebütt levő vallásos és jótékonyossági intézetekre. A Franciaország által szerzett jogok határozottan fentartatnak, s határozottan megjegyzetik, hogy a szent helyek status quojában semmiféle változás nem eszközölhető. Az Athos-hegyi barátok, bárhová valóok legyenek is, birtokaikban és korábbi előnyeikben megtartatnak, s minden kivétel nélkül a jogok és praerogativumok teljes egyenlőségét élvezik.

LXIII. czikk. Az 1856. márcz. 30-iki párisi szerződés, szintugy az 1871. márcz 13-iki londoni szerződés mindazon intézkedései, melyeket a jelen stipulációk nem szüntetnek meg, vagy nem módosítanak, fentartatnak.

LXIV. czikk. A jelenlegi szerződés hitelesitetik, s a

hitelesítések Berlinben 3 heti, vagy ha lehet rövidebb idő alatt kicséreltetnek.

Ennek bizonyosságául az illető meghatalmazottak aláírták és megpecsételték azt.

Kelt Berlinben, 1878. évi július hó 13-ik napján.

Bismark, Bülow, Hohenlohe, Andrássy, Károlyi, Haymerle, Waddington, St. Vallier, Deprez, Beaconsfield, Salisbury, O. Russel, Corti, de Lunay, Gorcsakoff, Suvaloff, Oubril, Karatheodory, Mehemed Ali, Saadullah.

Az ember, a mindenség örök alkotó, rontó és soha pihenni nem tudó szellemének, ezen szintén pihenést nem ismerő folytatása, alkotójától társas életre és ebben oly végnélküli tevékenységre — mint minő a világegyetem alkotó lelke maga is, van küldetve. De az embernek, mint fizikai lénynek is egyszersmint, természetében van a fizikai törvények uralma alatt is állani; ezen erkölcsi és anyagi lényéből folyván egyrészt szellemi törekvése: mindig újabb és újabb vívmányok után; másrészt az inger a mai fogalmak szerint egy nemű, egy nyelvű parányait együvé tömöríteni: mint történik ez a fizika változhatatlan törvényei szerint másféle természeti testek parányaival is.

Az egy nemű elemeknek tömörülése ugy a szellemtelen természeti testeknél, valamint az erkölcsi életben mindenkor nagyszerű és hasznohozó alakulás; de csak akkor és ott: amikor és ahol a tömörülés útjában akadályok nincsenek; mert ez esetben ferde alakulások természeti vagy társadalmi monstrumok származhatnak.

Emez okoskodás áll az ugy nevezett nemzetiségek egységi törekvéseikre is.

Az olasz egységet természetes nemzeti jegecedésnek tekinthetjük. Nem más lényegű volt a germán egység sem; mindkettő természetes határain belül.

A Habsburg dynastia egyik hű minisztere annak idején, midőn Königsgrätz után eljött, Sedán — minek a germán egységet végzetszerűleg megelőznie kellett, — dynastiáját a germán egység megalkotásánál vezér szereptől vetélytársa által elüttetve látván; keserű krösusi han-

gon így kiáltott fel: „Hol vagy Európa? Nem látom Európát!”

S valóban Európa sem az olasz egység — sem a germán egyesülésnél nem mutatkozott oly czélből, hogy eme nemzeti kristallisatiót meggátolja — lévén ez természetes; mert így természet ellenes, s magát előbb utóbb bizonyára keserűen megbosszulandott mütetre, vetemedett volna; valamint feltételezni azt sem lehet, hogy egy nagy pán-latán egységnél is mutatná magát Európa, mint akadályozó tényező, habár ismételten hallatna is valamely minister a fent idézettekhez hasonló szellemű hangokat.

Am nem így állanak egyes történelmi nemzetek különösen, de nem így áll általában véve egész Európa, szemben a pánszlávizmus törekvéseivel.

A pánszlávizmus, mint fentebb is jeleztem, egy konok, visszavonó, a népfenség és szabadság esküdt ellensége, a világtörténelem legzsarnokibb uralkodó házának s a népek szeméjéből általa összetoborzott bérbandának: a pánszláv propagandának czögére, mely czögér alatt emez istentelen horda nemzeteket kiirtani, országokat összetörni, könnyen hívő nemzetiségeket a kancsuka hatalma alá hajtani törekszik. Végelemzésben pedig az egész Európa oly üdvösen haladó, a szabadság védve alatt jóllétben, fokozatosan gyarapodó társadalmát a szolgaság iszapja által elárasztatni, tűzte feladatául.

Szükséges azért szellőztetnünk, valjon Európa hatalmai mily állást foglaltak így — a multakban ravasz ügyességgel álcázott, de a legközelebbi balkáni vandal hadjárat alkalmával egész undok meztelenségében leleplezett törekvések ellen — a multban, mily állást foglaltak el a jelenben.

„A keleti kérdés leálcázva és Lengyelország“ című 1878-ban megjelent munkám egyik fejezetében bőven kifejtettem, miszerint: a russo-pánszláv törekvéseknek sajnos első áldozatul Lengyelország dobatott oda; mely szabad, öncélú nagy államot a pánszlávizmus eszméjének gyilkoló jármába befogni soha sem lehetendett másképp, mint csakis

nyilt erőszakkal, szétforgácsolás, feldarabolás, nemzetiségének, vallásának, sőt nyelvének vakmerő megölése által.

Az akkori rövidlátó többi európai dynastiák és diplomaták a Lengyelország feldarabolását javasló muszka czári házban, nem ismerték fel akkor még, a keblökre emelt kigyót, s ápoliták azt, hogy századok multával általa fojtassanak agyon. És ime, az események kérlelhetlen logikája — még csak nem is hosszú századok mulva, hanem néhány nemzedék élete alatt magát kérlelhetlenül megbosszulni látszik, mert ma már az óriássá izmosodott sok fejü kigyó, első sorban épen azokat fenyegeti agyon fojtatással, kik Lengyelországot — mint szenvedőlegességében hatalmasan izmosító koncezt zsákmányul neki adák, kik őt kebleiken vak jóhiszemüleg ápolák. A népek közvéleménye ekkor is jó sejtelmöket tükrözé, rokonszenvök Lengyelország mellett harczolt és soha történelmi tény felett Európa népei jobban meg nem botránkoztak, mint a felett, miszerint a „hármás szent szövetség“ egy vitéz, történelmi nagy nemzet megbénításának, hazája feldarabolásának kaján, kárhozatos ítéletét kimondani vakmerő vala — Ám, a nép szava, amaz időben még nem vala Isten szava, a monarchák még zsarnokok voltak kivétel nélkül, kiknek szinte jól eshetett a tehetetlen népek duzzogása, megbotránkozása felett nagyuri ridegséggel hatalmas hahotákat csapni; s így a népek rokonszenvének, megbotránkozásának a szerencsétlen lengyelek sorsára, mi gyümölcsözö eredménye sem lehetett.

Az idő haladt, a Romanov ravaszság magasabbra érett, a kigyó erősödött s a vak európai diplomácia egyszer csak arra ébredt fel, hogy a pánszlávizmus másik erős bástyáját megdönteni: az ottomán nemzetet összetörni s Konstantinápolyt — honnan a világot uralandó volt — elfoglalni, a pánszláv apostolnak szent szövetséges társak többé nem kellettek; sőt a vállalkozó szellemü — bár béke szerető — maczkó elég erősnek érezte már magát egyedül, a párisi szerződést széttépni, néhány felbujtott faj segélyével, Európa beleegyezése nélkül, sőt ellenszenve daczára

— a pánszlávizmust valósulása második stádiumába hatalmasan előre taszítani.

Teljes meztelenségében beláthatta tehát Európa ez uttal miszerint az Orsini bombákban boldogult II. Sándor csár nem kevesebbet akar, mint elődje I. Péter örökhagyását végre hajtani, az az : elébb az Ottomán hatalom majd Ausztria-Magyarország romjain — mit épen nem titkoltak még magok az elszédített szövetséges románok sem, — a minden oroszokat egy testbe összegyurni.

S most, Európa nagy hatalmai mint szintén érettebb nemzetei nem is késedelmeztek az adott új helyzet színvonalára emelkedni.

Gróf Andrassy Gyula, Ausztria-Magyarország külügyére, — a „bodor fürtü udvaronc,” kit a dörék neveztek így, de kit a haza bölese Deák méltán providentiális férfinak mondott — nem kérdezte: „*hol vagy Európa*“ nem sohajtozott így: „*nem látom Európát*“ hanem cselekedett mint éles látásu politikus, mint böles, hatalmas diplomata; felveré a zsibbatag Európát, össze hozá azt a berlini kongressuson hogy ítéljen a békés csár s méltó hordái épen nem békeszeretetteljes keleti garázdálkodásaik felett, annál sürgősebben minthogy a nemzetek jobbjai nemcsak ro'onszenveztek a második, kiszemelt áldozattal, de söt hathatós actiókra készteté őket igazság érretük és a hallatlan mérénlynt fölötti méltó felháboradásuk;— *actiora igen, kormányhatalmaikkal egyetemlegesen vagy ezek nélkül is ha kell.*

O tempora, o mores! Oh változatos idők, oh változékony politikai erkölcsü, európai diplomaták, kormányok, kiálthatnának fel a sánstefanoi tündér álmak ábrándozói, a nagy Pánszlávia nagyzó apostolai, kiknek a berlini szerződés kápráztató fellegvéraikat oly kérlelhetlenül s mindörökre halomra dönteni oly kegyetlen vala.— Haj, így változnak az idők,— így változnak benne az emberek. „*Forgó viszonytagság járma alatt nyögünk.*“

Lengyelország feldaraboltatása csak a jó szellemü népeknek fájt. A dynastiák s kék vérü udvaronczaik még segéd kezét nyujtottak a szent czároknak szentségtelen

mütétükhez. Ámde az Ottomán hatalom megsemmítése s a keleti kérdésnek pánszláv izlés szerinti megoldása, mint azt II-ik Sándor czár akará, ma nem tetszhetett sem Európának sem monáchiáknak, legkevésbé pedig a monarchia akkori éles látásu, eszélyes, a magyar érdekeket sem tévesztő külügyérének. — Gróf Andrássy Európához intézett intő, ébresztő szava nem volt sikertelen, — Európa itélő forummá alakult és észak sasának gyilkos karmai közül megmentette azt, mit nemzetközi érdekek, mit a féktelen áramlat által legközelebb sujtandott népek érdekei, Európa érdekei kívántak.

Bármily különfélekép itélik is meg, saját szempontjaikból különféle pártok a berlini szerződés horderejét — mi Gróf Andrássy Gyula hallhatatlan érdeme, tény hogy az által a török nemzet mint első védfal a pánszlávizmus ellen biztosabb existentialis alapra fektettetett mint vala bármikor; tény, hogy a török nemzet a muszka befolyástól távolabb, Európához közelebb vonatott, tény hogy ez állam létezése, hatalmassá fejtése európai közérdeknek ismertetett el, mint oly szükségesség, melyre Európának mindenkor minden czári vagy russó-pánszlávisticus tulkapás esetén számítania lehessen. S e körülményből derül ki a berlini szerződés törökbarát egyuttal pánszláv ellenes szelleme.

Szembeszökő volt a berlini kongresszus amaz eljárása a pánszláv üzelem ellenében, miszerint „szőre mentén simogatta a maczkót“, azaz: udvariasan, potitikai ügyességgel vette ki karmai közül zsákmányát, megmutatván egyszerűs mint — hogy az agyag lábu kolossus nem csak fegyverrel verhető meg, mint Krimben, hanem mással is: saját büneinek ostorával; s ez az, amiért némely rövidlátó, minden áon véres tusákat élesztetni vágyó, az önzés ördögei által vonszolt, törpék elemeiből összeférczelt bel- és külföldi pártok a berlini kongresszus nagy vívmányait, mint ilyeneket elismerni nem akarják, nem tudják; amiért az ott működött nagy diplomatákat a magok alacsony sorompói közé lerántani törekszenek, kimagasuló tehetségeknek elismerni nem hajlandók,

Ha ki a berlini szerződés nagy horderejét felfogni s

megitélni kívánja szükséges, hogy az azt megelőzőtt Sanstefanói muszka-török békekötést egész meztelenségében áttanulmányozta legyen; mert eme két szerződés összehasonlító bonczolása után tűnik igazán ki, mit akart a russó-panszlavizmus; s azzal szemben mit ez akart, mit nem akart és mit nem engedett meg az északi talpasnak Európa a török államot illetőleg.

Beveszem tehát itt amaz a legravaszabb czári számitással a török nemzetre erőszakoltatni czélzott hirhedt Sanstefanói szerződést betü szerint, a mint következik.*)

*) A san-stefanói béke-szerződés.

A san-stefanói békeokmány, mely mint egy távirat értesít, kemény pergamenre arany tintával iratott, a következő:

1. cikk. *Hogy vége szakadjon a folyton tartó viszályoknak Törökország és Montenegro közt, a két ország határa a mellékelt térkép szerint a következő módon fog helyreigazittatni.*

A Dobroticza hegytől kezdve Bileken át egészen Korotóig a konferenzia által megjelölt vonalat fogja követni a határ, innét kezdve az új határ Gaczkóig (Metochia-Gaczkó Montenegróé lesz) a Piva-Tara egyesülése irányában fog haladni, éjszokról közeledvén a Drinához egészen ennek egyesüléseig a Limmel. A fejedelemség keleti határa e folyó lesz egészen Prijepoljéig és Rohason át Szuha Planina felé fog tartani (Vihó és Rohaj Montenegróé lesz.) Rugovot Plavát és Guszinjét bekerítve a határvonal a hegylánczolatot fogja követni Schlieben és Paklenen át, és éjszaki Albánia határa mentében Koprivnik, Baba vrh és Bor vrh hegyek gerinczein vonul végig egészen a legmagasabb csucsig Prokletiig. E pontnál a határ a Biszkasik csucsnak kanyarul és egyenes vonalban tart az Ijiczeni-hoti tóig, Ijiczeni-hoti és Ijiczeni-kaszbrati között; most átkel a Szkutari-tón és Bojánánál végződik. Niksics, Gaczkó, Spuza, Podgoricza, Zablják és Antivári Montenegróé maradnak.

Európai kommissió fog megbizatni, melyben a fényes porta és Montenegró is képviselve lesznek, mely megállapítja a fejedelemség végleges határait, midőn a helyszínén a határ általános meghatározását módosítja, úgy a mint szükségesnek, méltányosnak tartja, mind a két érdekeltnek szempontjából és a két ország nyugalmanak megfelelőleg, és tekintettel arra, hogy minő aequivalenseket tart szükségesnek megitélni.

A Bojanán való hajózás, mely fontos vizályt okozott a fényes porta és Montenegró közt, különös szabályozás tárgya lesz, melyet ugyanaz az európai bizottság fog kidolgozni.

2. cikk. A fényes porta véglegesen elismeri Montenegró fejedelemség függetlenségét.

Az orosz császári kormány, az ottomán kormány és Montenegró fejedelemség közti megegyezés rendezni fogja a fényes porta és a fejedelemség közti viszonyok természetét.

Azon pontok, melyek fölött nem jön létre megegyezés, Oroszország és Ausztria-Magyarország döntő bírósága által fognak elhatározatni.

A jövőben támadható vitáknál és összeütközéseknél, kivéven a territoriális reklamációkat, Törökország és Montenegró a differenciák rendezését Oroszországra és Ausztria-Magyarországra bizzák, melyek közösen döntő bíróság gyanánt határoznak. Montenegró csapatai utasítatni fognak, hogy a fentebbi határok által nem körített területről a béke-praeliminárek aláírásától számitott 10 nap alatt elvonuljanak.

3. cikk. Szerbia függetlensége elismertetik. A melékelt térképen megjelölt határai a Drina völgyét követik, Kis-Zvornikot és Zakart a fejedelemséghez zárja, és a régi határ mentében halad a Dezevo patak forrásáig Sztoilacz mellett. Innét kezdve az új határ e patak folyását követi a Baszka folyóig, és azután e folyót egészen Novi-Bazárig. Novi-Bazártól kezdve azt a patakot, mely Mekinje és Tergoviszte mellett folyik, egészen ennek forrasáig, Boszur Planinán át le az Ibar völgyébe, itt a patakhoz közeledik,

mely Ribauicz falu mellett e folyóba ömlik. Ezután követni fogja az Ibar, Szibnicza, Lab, és a Batinceze patak folyását, ennek forrásait, (a Graponicza Planinén). Innét kezdve a gerinczeket követi, melyek a vízvásztót képezik a Kriva és Veternicza vizei közt, és azután a legrövidebb uton csatlakozik az utóbbi folyóhoz Mirovaczka patak torkolatánál, a Mirovaczka Planinán átkel és a Moravához tart Kalimanczi falunál. E ponttól kezdve a Morava lesz a határ egészen a Vlosszina folyóig Sztajkovezi falunál, ez utóbbihoz, a Ljuberazdához és Kukavidze patakhöz fölemelkedvén, átmegy a Szuha-Planinán, a Brijlo patakot követi a Nisaváig, e folyó mentében leszáll Kronpacz faluig, és innét a legrövidebb uton csatlakozik délkeletről Karavut-Barénál a régi szerb határhoz, és ezt követi a Dunáig.

Ade-Kale kiürittetik és leromboltatik.

Török-szerb bizottság orosz meghatalmazott jelenlétében három hónapi határidő alatt a helyszínén fogja véglegesen megállapítani a határvonalat, és végre rendezni a drinai szigetek kérdését. A bizottság munkálataiban egy bolgár delegált fog részt venni, ha az a bolgár-szerb határral fog foglalkozni.

4. czikk. A muzulmánok, kiknek birtokaik vannak a Szerbiához kapcsolt területen, és a kik a fejedelemségeken kívül akarják lakásukat választani, megtarthatják birtokaikat, másoknak adván azokat bérbe vagy igazgatás végett. *Egy török szerb bizottság orosz biztos jelenlétében két év leforgása alatt souveraine hatalommal fog dönteni minden ingatlan vagyon tulajdonjogának konstatálására vonatkozó kérdésekben, melyekben muzulmánok érdekeiről van szó.* Ezen bizottság hivatása lesz az is, hogy 3 év alatt rendezze az államjóságok vagy ájatos alapítványok (vakuf) eladásának módját, és azokat a kérdéseket, melyek a netán érdekelt magányosokra vonatkoznak. Közvetlen szerződés megkötéséig Törökország és Szerbia közt, mely meg fogja állapítani a fényes porta és a fejedelemség közti viszonyok természetét és formáját, az ottomán császárságban időző vagy utazó szerb alattvalók a nemzetközi jognak megfelelő elvei szerinti bánásmódban részesülnek.

A szerb csapatok, a fentebbi határok közé nem kerített területről, a béke-praelimimárék aláírástól számított 14 nap alatt kivonulnak.

5. cikk. A fényes porta elismeri Románia függetlenségét, mely a két fél közt megállapítandó kárpótlásra való igényeit érvényesíteni fogja.

6. cikk. Bulgária autonóm, tributárius fejedelemséggé alakittatik, keresztény kormánynyal és nemzeti milicziával.

A bolgár fejedelemség végleges határait egy külön orosz-török bizottság fogja megvonni, Rumélia kiürítése előtt. Ezen bizottság az általános határvonalnak a helyszínén való módosításában tekintetbe fogja venni a nemzetiségi elvet, a határkerületek népességének többségét, a békealapoknak megfelelőleg, valamint a topographiai szükségleteket és a gyakorlati közlekedési érdekeket.

A bolgár fejedelemség kiterjedése általános vonásokban a mellékelt térképen ki van jelölve, mely alapul fog szolgálni a végleges határszabáshoz. A vonal a szerb fejedelemség új határát elhagyva a Kaza-Brania nyugati határán megy tova a Karadag lánczáig. Nyugatra fordulva a vonal a Kumanova, Kocsani, Kalkandel nyugati határán halad a Korab hegyig, innen a Velecsiza folyón át ennek a fekete Drinába torkolásáig. Délre a Drinán át s azután az Ochride nyugati határán keresztül a Linasz hegynek fordulva, a határ a Gorcsa és a Sztarova nyugati határain megy tova a Grammosz hegyig. Azután a határvonal a Kasztoria-taván keresztül a Moglenicza folyóig megy, s ezt mentében kísérvén a Janiczától (Bardar-Jenidse) délre elhaladván, a Verdar torkolatán és a Gallikón keresztül Garga faln és Szeraj-kiőj felé fordul; innen a Becsik-Gnel tó közepe felé a Struma és Karaszu torkolatához s a parton keresztül a Buru-Gurlig; azután éjszaknyugati irányban a Csaltepe hegyen és Rodope-lánczon át a Krusova hegyig, a Karabalkánon, az Esek-Kulacsi, Csepelion, Karakolasz és Csiklár hegyeken át az Arda folyóig. Innen a határvonal Csirmen városa irányában vonatik, Drinápolyt délre hagyva, Szugutlin, Karahamza, Arnauczeni, Azardsi és Enidse hely-

ségeken keresztül a Fekedereszi folyóig. A Fekedereszi és Csorludereszi mentét Lynle-Burgaszig követve, innen a Szudsaktere folyón át Szergen faluig menve, a határvonal a magaslatokon keresztül egyenesen Hekin-Tabiaszinak megy, hol a Fekete-tengernél megszűnik. A tengerpartot Mangaliánál elhagyja, végig megy a tulcsai szandsák déli határán s a Dunánál — Raszova fölött — végződik.

7. cikk. Bulgária fejedelmét a népesség szabadon választja, ki a porta által a hatalmak beleegyezésével megerősítetik. Az európai nagyhatalmak uralkodó dynasztiáinak egyik tagja sem választható meg Bulgária fejedelmének.

Ha a bolgár fejedelmi méltóság megüresednék, az új fejedelem választása ugyanazon feltételek és ugyanazon formák mellett történik.

A bolgárországi notabelek gyűlése Filippopolisban vagy Tirnovában összehívatik és a fejedelem választása előtt egy orosz császári biztos ellenőrzése mellett és egy ottomán biztos jelenlétében ki fogja dolgozni a leendő kormányzat szervezését azon praecedensek szerint, melyek 1830-ban a drinápolyi béke után a Dunafejedelemségekben megállapítottak.

Oly helyeken, hol a bolgárok törökökkel, görögökkel, oláhokkal (kutzo-vlahok) vagy másokkal vegyest laknak, a választásoknál szervi szabályzat kidolgozásával méltányos tekintet fog fordíttatni e lakosságok jogaira és érdekeire.

Az új rendszer behozatala Bolgárországban, a hatékonysága feletti felügyelet két éven át egy orosz császári biztosra bízatik. Az új rendszer behozatala utáni első év leteltekor és ha eziránt Oroszország, a fényes porta és az európai kabinetek közt egyetértés létesül, ezek, ha szükségesnek tekintik, az orosz császári biztos mellé külön delegáltakat nevezhetnek ki.

8. cikk. Az ottomán hadsereg nem marad több Bolgárországban, a régi várak a helyi kormány költségén leromboltatnak. A fényes portának joga lesz tetszése szerint rendelkezni a hadszerekkel és egyéb, az ottomán kor-

mány tulajdonát képező tárgyakkal, melyek a jan. 31-iki fegyverszünet értelmében kiűritett dunai várakban maradtak volna, valamint azon tárgyakkal is, melyek netán Sumla és Várna erődített helyeken vannak. Addig, míg a belföldi miliczia, — mely a rend, a biztonság és nyugalom fenntartására elegendő, és melynek létszáma az ottomán kormány és az orosz császári kabinet közti megegyezés által fog megállapíttatni — megalakíttatik, *orosz csapatok fogják az országot megszállni és a biztost szükség esetén fegyveres támogatásban részesítendik. Ezen okkupatio is mintegy két évi határidőre korlátoltatik.*

Az orosz okkupáló hadtest, mely Bulgárországban marad, miután a császári sereg kivonult Törökországból, hat gyalog hadosztályból és két lovas hadosztályból alakíttatik; létszáma nem fogja meghaladni az ötvenezer embert; eltartása költségeit a megszállt tartomány fogja fedezni.

A bolgárországi orosz okkupáló hadtest nemcsak Románián át, hanem a várnai és burgaszi Feketetengermelléki kikötők által is fenntartja összeköttetését Oroszországgal és e kikötőkben az okkupáció tartamára a szükséges raktárakat szervezheti.

9. czikk. Az évi tributum (hübér) összegét, melyet Bulgária a suverain udvarnak fizetni fog, azon banknak fizetvén ezt, melyet a porta ki fog jelölni, az új szervezet működése első évének végén fog megállapíttatni Oroszország, az ottomán kormány és a többi kabinetek közt. A tributumhoz alapul vétetik a fejedelemséghez tartozó egész terület átlagos bevétele.

Bulgária átveszi a császári ottomán kormány terheit és kötelelességeit a ruszcsuk-várnai vasuttársasággal szemben, a fényes porta, a fejedelemség kormánya és a társaság igazgatósága e fölött egyességre jutván. A fejedelemségen átmenő többi vasutakra vonatkozó szabályzat szintén a porta, a bolgár kormány és az illető vasutigazgatóság közti megegyezésnek van fenntartva.

10 czikk. A fényes portának joga lesz Bulgárián keresztül utat használni csapatai hadi- és élelmiszerek szállítására ama tartományaiba, melyek a fejedelemségen tul

fekszenek, és viszont a meghatározott átvonalokon. Hogy e jog gyakorlata körül a nehézségek és félreértések elkerültessenek, a katonai szükség eseteinek biztosítása mellett, három hónap alatt külön szabályzat lesz létesítendő a fényes porta és a bolgár kormányzat megegyezése alapján.

Ez a jog természetesen csak a rendes ottomán csapatokra terjed ki, az irregularisok, s cserkeszek és basibozukok ki lévén zárva.

A fényes porta a posta és távirdai közlekedés jogát is a fejedelemségen keresztül fenntarthatja.

11. cikk. A muzulmán vagy más birtokosok, a kik netán nem tartózkodnának személyesen a fejedelemségben, ott levő ingatlanaikat megtarthatják. *Török bolgár bizottságok fognak összeülni a vidéki központokon orosz biztosok felügyelete alatt*, s két esztendő alatt souverain hatalommal fognak határozni az ingatlan vagyon konstataálásából felmerülő kérdésekben, mind ama vagyonra nézve, melynél tán mohamedán vagy más érdekek jöhetnek kérdésbe.

Hasonló bizottságok lesznek megbizva, mindazon ügyek két évi elintézésével, melyek a török állami vagyonnak és jótékony alapítványoknak (vakuf) a fényes porta javára való használatára vagy elárusítására vonatkoznak.

A mondott két év lefolyása alatt nem reklamált vagyon, a legutóbbi események áldozatainak (ugy török, mint keresztyén) özvegyei és árvái javára esnek.

Bulgária azon lakosai, a kik az ottomán birodalom más részeiben utaznak vagy időznek, alá lesznek vetve az ottomán törvényeknek és hatóságoknak.

12. cikk. A dunai várak mind leromboltatnak; ezen túl ezen folyam partjain nem lesznek erődített helyek; a román, szerb és bolgár fejedelemségek vizein nem lesznek hadihajók, kivéve a rendes állomáshajókat és a folyamrendőrségi s vámszolgálati könnyű járműveket.

Az aldunai nemzetközi bizottság jogai, kötelességei és előjogai sértetlenek maradnak.

13. cikk. A fényes porta elvállalja a Sulina-Dunaág hajózhatóvá tételét és azon magánosok kárpótlását, kiknek birtokai a háboru, vagy a dunahajózás félbeszakítása miatt

kárt szenvedtek; e kettős költségre 500,000 frankot utalványoz ki az összegből, melylyel a Duna bizottság neki tartozik.

14. cikk. *Boszniában és Hercegovinában haladéktalanul foganatosítatnak az európai javaslatok, melyek a konstantinápolyi értekezlet első ülésében az ottomán meghatalmazottakkal közöltettek, azon módosításokkal, melyeket a fényes porta, az orosz és az osztrák-magyar kormány megállapítandának.* A hátralékok fizetése nem kívántatik, e tartományok jövedelme 1880. márcz. 1-ig kizárólag az utóbbi események áldozataivá lett lakók és menekültek családjainak faj- és valláskülönbség nélkül kárpótlására és a tartomány helyi szükségleteire fordítottatik. *Az összeg, mely ezen határidő után a központi kormánynak évenként fizetendő lesz, Török-, Orosz- és Osztrák-Magyarország közt külön egyezményben fog megállapítatni.*

15. cikk. A fényes porta kötelezi magát, hogy Kréta szigetén lelkiismeretesen foganatosítja az 1868-ki szervezeti szabályzatot és tekintettel lesz a benszülött lakosság részéről kifejezett óhajokra.

A helyi körülményekhez alkalmazott hasonló szabályzat hozatik be Epirusban, Thesszáliában és európai Törökország egyéb részeiben, melyek részére a jelen okmány nem tartalmaz külön szervezetet.

Mindegyik tartományban az új szabályzat részleteinek kidolgozására külön bizottságok alakítatnak, melyekben a honi elem erősen lesz képviselve. E munkák eredménye felülvizsgálat végett a fényes porta elé terjesztetik, mely meghallgatja az orosz császári kormány tanácsát, mielőtt a szabályzatokat foganatosítja.

16. cikk. Miután a kivonulás az orosz csapatok által megszállott és Törökországnak visszaadandó örmény területről konfliktusokra és a két ország jó viszonyát veszélyeztető bonyodalmakra adhatna okot: a fényes porta kötelezi magát, hogy haladék nélkül foganatosítja az örmények lakta tartományok helyi szükségletei által igényelt javításokat és reformokat és garantirozza az örmények biztonságát, a kurdok és cserkeszek ellen.

17. cikk. A fényes porta teljes, korlátlan amnestiát ad mindazon ottomán alattvalóknak, kik a legutóbbi események folytán kompromittálva vannak; az e miatt le tartóztatott vagy száműzött személyek azonnal szabad lábra helyeztetnek.

18. cikk. A fényes porta komoly figyelembe veendi a közvetítő hatalmak biztosai által kifejezett véleményt, Khotur város birtokát illetőleg, és kötelezi magát a török-perzsa határt megállapító munkálatok foganatosítására.

19. cikk. *A hadikárpótlások és az Oroszországnak okozott veszteségek, melyeket az orosz császár ö felsége reklamál, és melyek megtérítésére a fényes porta kötelezte magát, a következők:* a) 900 millió rubel hadiköltség (a hadsereg eltartása, a hadiszer pótlása, megrendelések); b) 400 millió rubel kárpótlás Oroszország déli partjának, kivitelének, iparának és vasutainak károsodásaért; c) 100 millió rubel kárpótlás a kaukazusi invázióért; d) 10 millió rubel kárpótlás és kamatok törökországi orosz alattvalóknak és intézeteknek. Összesen 1410 millió rubel.

Tekintve Törökország pénzügyi zavarait és a szultán ö felsége óhajának megfelelően, az orosz czár beleegyezik, hogy az imént felsorolt összeg legnagyobb része következő területi engedmények által pótolassék.

a) A tulcsai szandzsák, azaz a Kilia, Sulina, Mahmudie, Izakcsa, Tulcsa, Macsin, Babadagh, Hirsovo, Kisztündzse és Medsidsie kerületek (kazák) a Delta-szigetek és a Kigyó-szigetek, Oroszország, miután e területeket és a Delta szigeteket nem akarja annektálni, fenntartja magának, hogy kicserélje azt Besszarábia azon részével, mely az 1856-ki szerződésben tőle elválasztatott, és délen a Kilia-ág völgye és a Stary-Stambul-torkolat által határoltatik.

A vizek és a halászat felosztásának kérdését orosz-román bizottság fogja egy év alatt a béke-szerződés ratifikációjától számítva rendezni.

b) Ardahan, Karsz, Batum, Bajazid s a terület a Songhanlu-hegységig. Általánosságban a határvonal a Fekete-tenger partjait elhagyva azon hegyek gerinczét fogja kísérni, melyek a Kopa folyó mellékvizeit a Csorok mel-

lékvizeitől elválasztják, továbbá a hegylánczot Artwin várostól délre a Csorok folyónál Allat és Bechages falvakig; azután a vonal a Derwenig-Gheki, Horcsezor és Beduigin-Dagh csucsai felett azon a gerinczen, mely a Tortumcsaj és a Csorok mellékvizeit egymástól elválasztja, a Yali-Vihim magaslatain átmegy, hogy Vihine-Kilissánál a Tortum-Csaj mellett végződjek; innen követni fogja a Sivri-Dagh hegylánczot a hasonló hegytetőig s Noriman falutól délre halad; ezután délkelet felé fordul, s Zevinig megy, honnan a határ amaz utnál, mely Zevintől Ardost faluba és Korrasanba vezet, délnek fordul s a Saganlug hegylánczon át Gílicsman faluig, azután a Charian-Dagh gerinczén 10 verstnyire Hamurtól a Murad-Csaj defilébe fog érni. Innen a határ az Allah-Dagh gerincze s a Hori és a Tandurek csucsai mentén s Bayazid völgyétől délre a Kazli-Gurul tótól ismét a régi török-perzsa határhoz fog csatlakozni.

Az Oroszország által anektált vidékek végleges határait orosz és török delegatusok bizottsága fogja megállapítani. Ez a bizottság számba veendi munkálataiban a helyi viszonyokat s a jó közigazgatásra való tekinteteket, valamint azon feltételeket is, melyek az ország nyugalmát biztosítani alkalmasak.

c) Az a) és b) szakaszokban említett területek ezer száz millió rubelnyi összeg egyenértékűen engedtetnek át Oroszországnak.

A mi a hadi kárpótlás maradékát illeti vagyis — a Törökországban levő orosz érdekek és intézetek részére fizetendő tíz millió rubelen kívül — a háromszáz millió rubelt — ez összeg fizetési módja s az e célra szükséges biztosítékok az orosz czári kormány s a szultán ő felsége kormánya közötti egyezmény útján fognak megállapíttatni.

d) Azon tíz millió rubel, melyek a török földön levő orosz alattvalók és intézetek kártalanítására követeltetnek, olyan arányban fog megfizettetni, a mint a konstantinápolyi orosz nagykövetség az érdeklettek reclamatióit megvizsgálja s a fényes porta tudomására hozza.

20. cikk. A fényes porta hatékony intézkedéseket

teend arra nézve, hogy barátságos uton befejezze az orosz alattvalók több év óta függőben levő peres ügyeit; megfelelő esetben az illetőket kártalanítja s a hozott ítéleteket haladéktalanul végrehajtja.

21. cikk. Az Oroszországnak átengedett helységek lakóinak, kik lakhelyöket e területeken kívül akarják választani, szabadságokban áll visszavonulni s ingatlan tulajdonukat eladni. E célra a jelen szerződés ratifikációjától számítva három évi idő engedélyeztetik nekik. Ezen idő lejártával azon lakosok, kik az országot el nem hagyják s ingatlan tulajdonukat el nem adták, orosz alattvalók maradnak. Azon ingatlan vágyon, mely az állam vagy az említett helységekben kívül székelő alapítványok tulajdonát képezi, szintén három évi idő alatt olyan módon eladandó, a mint azt egy külön orosz-török bizottság meg fogja állapítani. Ugyane bizottság fog azon mód megállapításával megbízatni, mely szerint az ottomán kormány azon hadi anyagot, lőszert, eleséget s más állami tulajdont visszavonhatja, mely talán még az Oroszországnak átengedett területeken, vagy a még orosz csapatok által meg nem szállt helyeken, városokban vagy helységeken találhatik.

22. cikk. Azon papok, zarándokok és szerzetesek, kik az európai vagy ázsiai Törökországba utaznak s ottan tartózkodnak, ugyanazon jogokat és előnyöket élvezik, mint más idegen nemzetiségek papjai. A hivatalos védelem joga (protection officielle) megadatik az orosz czári nagykövetségnek s az orosz konzulatusoknak épen úgy az említett személyekre, mint vagyionukra, a vallásos intézetekre, a jótékony intézetekre a szent helyeken és egyébütt. Athos hegyének szerzetesei, kik orosz származásúak, birtokukban s eddigi előjogaikban meghagyatnak s ama három kolostorban, mely tulajdonuk s e kolostorok dependentiáiban ugyanazon jogokat és előjogokat élvezik, mint Athos hegyének többi egyházi intézetei és kolostorai.

23. cikk. Mindazon szerződés, megállapodás és ügylet, mely a Törökországbeli orosz alattvalók kereskedelmére, igazság-szolgáltatására és állására vonatkozólag kötött s melyeket a hadi állapot megszüntetett, ismét ér-

vénybe lép azon megszorítások kivételével, melyek a jelen szerződésekkel ellenkeznek. A két kormány kölcsönösen minden kötelezettségre és viszonyára nézve valamint kereskedelmi, ugy más tekintetben ugyanazon viszonyba lép vissza, melyben a badüzenet előtt volt.

24 czikk. *A Bosporus és a Dardanellák béke, valamint háboru idején nyitva maradnak* a semleges államok azon hajóinak, melyek az orosz kikötőkből jönnek vagy ezen kikötőkbe mennek. Ennek megfelelően a fényes porta arra kötelezi magát, hogy jövőre a Fekete és az Aegei-tenger erőiből többé nem fog oly fictiv ostromzárt életbe léptetni, mely az 1856. april 16-ki deklarátio szellemének meg nem felel.

25. czikk. Törökország teljes kiűritése az orosz csapatok részéről, Bulgáriát kivéve a szultán és az orosz czár ő felségeik közötti béke kötésétől számítva három havi idő alatt fog megtörténni.

Időveszteség kikerülése végett a czári hadsereg egy része a Fekete- és a Márványtenger kikötőibe rendelhető, hogy ott olyan járműveken, melyek az orosz kormány tulajdonát képezik vagy általa e célra kibéreltettek, elszállittassanak. Ázsiában a török terület kiűritése a végleges békekötés napjától hat hónap alatt történik, s az orosz csapatok Trapezuntban hajóra szállitathatók, hogy a Kaukazon vagy Krimián át haza térjenek. A kiűritési műveletek közvetlenül a ratifikációk kicserélése után megkezdődnek.

26. czikk. Mig az orosz czári csapatok azon helységeben időznek, melyek a jelen okmány értelmében a fényes portának visszaadatnak, az ügyek kezelése és rendje ugyanazon állapotban marad, mint az okkupatio kezdete óta. A fényes porta ez idő alatt s az összes csapatok teljes elvonulásáig a közigazgatásban semmi részt sem vehet. Az ottomán csapatoknak azon helységebbe, melyek a fényes portának visszaadatnak, bevonulniok nem szabad, s a porta ott tekintélyét nem gyakorolhatja mindaddig, mig minden helyre és minden tartományra nézve, melyeket az orosz csapatok kiűritettek, e csapatok parancsnoka az e

czélra a fényes porta által kijelölt tisztnek a kiürítést értésére nem adja.

27. czikk. A fényes porta magára veszi azon kötelezettséget, hogy semmiféle módon büntetés alá nem vonja vagy nem vonhatja azon ottomán alattvalókat, kik a háboru idején az orosz hadsereghez való viszonyaik által netalán kompromittáltak magukat; olyan esetben ha néhány egyén családjával az orosz hadsereget követni akarja, elutazásukat az ottomán csapatok akadályozni nem fogják.

28. czikk. Közvetlenül a békeelőzmények ratifikációja után a hadi foglyok különös, a két fél részéről kinevezett biztosok által, akik e czélból Szobasztopolba és Odesszába mennek, most kölcsönösen szabadon bocsáttatnak. Az ottomán kormány a neki visszaadott foglyok eltartásának minden költségét hat évi idő alatt tizennyolcz egyenlő részletben meg fogja fizetni ama számlák szerint, melyeket az említett biztosok készíteni fognak. A foglyok kicserélése az ottomán kormány és Románia, Szerbia, Montenegro kormányai közt ugyanily alapokon fog végbe menni, de a leszámolásnál az ottomán kormány által visszaadott foglyok száma levonatik ama foglyokéból, kiket neki az említett kormányok visszaadnak.

29. czikk. A jelen okmány ö felségeik az orosz czár és az ottománok császára által ratifikáltatik s a ratifikációk tizennégy nap alatt, vagy ha lehet még előbb Pétervárott kicseréltetnek, hol egyuttal ama helyre és időre nézve is megállapodás hozatik, melyben a jelen okmány határozatai a békeszerződéseknél szokásos ünnepélyes alakba öltöztessenek. Egyébiránt magától értetődő dolog marad, hogy a felséges szerződő felek magukat a jelen okmány által ratifikációja pillanatától kezdve formaszzerűen kötelezve tekintik.

Ennek hiteletül az illető meghatalmazottak a jelen okmányt nevével aláírták, s azt pecsétökkel ellátták.

Kelt San-Stefanoban egyezernyolczszázhetvennyolcz február 19-én (martius 3-án.)

Aláírva: Nelidoff. Ignatieff gróf. Aláírva: Szaadulah, Savfet.

Csak egy kissé beható tekintet ezen szerződés szellemébe meggyőzheti az olvasót arról, mit akart a békeszerető II. Sándor czár eme szerződés által elérni, ha Európa a berlini kongressuson azt, meg nem semmitendé, —

Semmivel sem kevesebb czéloztatott a san-stefanói szerződés által, mint I. Péter czár végrendeletének — miről alább bővebben lesz szó, — tökéletes végrehajtása azaz: az európai Törökországnak eltörlése, mert ama körülmény, hogy Konstantinápoly körül néhány mértföldnyi terület, továbbá innen nyugatra Szalonoki, Thessalia, Epiruss s innen észak felé Albania, Novibazár, Bosznia, Hercegovina, szóval egy hosszú keskeny földszalag meg lett volna még ezuttal hagyva, „Törökországnak“ a szerződés lényegén mit sem változtatandott; oly számítással lévén eme részek az egész török területből kihalogatva, s a népességi viszonyok is annyira összezavarva, miszerint az egész megmaradandott terület, örökös faji villongások tere leendvén s a szomszédos új duodec hatalmok által is bármikor áttörhető lévén — az így meghagyandott török területnek magamagától szét-hullani kellendett s természetesen kinek javára? csak is a mindenütt magát intéző birókép feltolt moszkov czári hatalom javára. Oly viszony létesítettett volna itt e szerződés által mi gyakorlati képet szolgáltatott volna ama közmondásra. „Két czivódó fél közt örül a harmadik.“ — Ha a czári és a muszka-pánszláv szempontokból tekintjük a San-Stefanói szerződést, mesterműnek kell elismernünk, mely nem semmisíté meg egy csapással a török államot de oly helyzetet teremtetett, melyben maga magától semmisülendett volna meg az, és sem Európának határozott oka beavatkozásra fenn nem maradt volna, sem az apró keleti népek egyike vagy másika a török faj ki multa után nem öröklendé az új állam alkotó faj feladatát, hanem a folytonos forrongásban s lépten nyomon maga az atyáskodó czár és muszka uralom csempésztetett volna be, szláv ravasz-sággal a kimulandott ozmán uralom helyére.

A történelemben páratlanul álló politikai czinizmus, az osztó igazságnak — mit pedig nagy garral hirdettek a szabadító moszkovok — vandal lábbal tiportatása jellemzi

végig eme szerződés szellemét s a csárizmus határt nem ismerő önzése kiált fel hangosan minden pontjából. — Avagy, nem-e a faji, a nyelvi, nemzetiségi követelmények szerint ígérték a muszka atyáskodó politikusok beosztani, s mint hirdették — ekép oly módon rendezni az egész Balkán félszigetet, miszerint a nemzetiségek közti villongásnak egyszer mindenkorra vége vettessék s a tartós béke ez által biztosíttassék? — És mit látunk a szerződés által czéloztatni? — Azt, hogy a bolgároknak görögök, a montenegróiaknak albán területek, a szerbeknek bolgárok adának át; egy ujkori Éris alma dobattván el ez által, melyért nem ugyan halhatatlan istennők kaptak volna hajba, de az amugy is vérengzésre, vandalizmusra hajlamos s államalkotásra mindannyian képtelen zwerg népecskék közt idéztetett volna fel örökös tusakodás, természetesen a meghagyandott török terület kárára, romlására, Európa folytonos zaklatására, s mi legfőbb a csárizmus politikájának nyereségére, számitott további sikereinek könnyü módu biztosítására.

De a ravasz muszka számitás a pusztán balkán félszigeti érdekeinek határain túl is messze elkalandozott e szerződés pontozataiban. Elment egész odáig, hol Ausztria-Magyarországba is belekapczáskodhatván, alkalom nyíljék neki pánszláv egységesítő törekvései czéljából ezzel is, mint most már utolsó akadálylyal, vetélytárssal, szintén leszámolhatni.

Vagy mit akarhattak volna mást, mint Ausztria-Magyarország befonattatását elérni, az okos moszkovok az által; hogy a szerződésben minduntalan Oroszország és Ausztria-Magyarország együttes eldöntésének kívántak volna egyetmást fentartani; pl.: A 2-ik cikk harmadik bekezdésében ez áll: „Azon pontok stb. Oroszország és Ausztria-Magyarország döntő bíróságba által fognak elhatároztatni.“ Ismét: a 14-ik cikkben Bosznia és Hercegovinát illetőleg, ugyancsak Ausztria-Magyarország Orosz és Törökország, együttesen kellett volna, hogy intézkedjenek.

Lám-lám, mily nagy lelkü akart lenni a bundás, meghívni kívánta volna Ausztria-Magyarországot, majd vele s

Montenegróval enni, egy tálból cseresznyét, majd ismét vele s Törökországgal együtt lakmározni a bosnyák-hercegovcz tálból, — s természetesen Európa megkérdése nélkül; hogy így rávezettség Monarchiánk is, egy füst alatt, az ingoványos talajra: a párisi szerződés széttépésében részt venni; ez által Európát híván ki maga ellen; majd Montenegróval, Boszniával s magával Törökországgal hajba kapni, hogy ekép a czivódó felek közt ismét a czári politika arathasson olesó diadalt monarchiánk felett is.

Nagy Péter czár politikai végrendeletének*) egyik tétele az Ausztria iránti viszonyról elmélkedvén ezt mondja: *Le kell csendesíteni féltékenységét (t. i. Ausztriának) Konstantinápoly elfoglalásakor akár az által, hogy Európa többi államai közül egyik ellene hadat támaszson, akár pedig úgy, hogy neki adassék a hódítványnak később tőle visszaveendő része.*“

Kell-e ennél több kommentár arra, valjon miért kívánta volna bevonni a muszka monarchiánkat a keleti osztokodásba. Ugy hiszem belátható, azért: hogy — mint imént állítám, részint Európát ellenünk ingerelje, részint a keleti szlávokkal s magával a törökkel összeveszítsen, ez

* *) Alig van a diplomatiiai okmányok tárlatában nagyobb armányossággal és gonoszabb czélzattal szerkesztett két okmány, mint: „Nagy Péter czár végrendelete“ és „I. Sándor czár titkos levele.“

Hogy az olvasó e két okmány ocsmány szelleméről, czélzataikról kellő fogalmat szerezhessen, s hogy meggyőződhessek arról, miszerint — ezek czélzatai valósítására törekedvén a czárok osztották fel Lengyelországot, gyengítik folyvást Törökországot, s ennek felfogásából sugárzik ki a san-stefanói szerződés szelleme is; csillag alatt e két okmányt jelen művembe, teljes szövegében bevenni szükségesnek ítéltém.

a) Péter czár végrendelete.

„A legszentebb és oszthatatlan Háromság nevében mi első Péter, minden származékinknak utódainknak az orosz nemzet trónusán és kormányán:

„A nagy isten, kitől birjuk létünket s koronánkat, felvilágosít-

uton könnyen visszavehetvén tőlünk, mit tán a pajtáskodás jutalmául nekünk juttatandott.

Valóban az egész san-stefanói szerződés nem mást, mint Péter czár végrendeletének egész ravasz szellemét tükrözi vissza, vakmerő meztelenségében. — Ezuttól azonban a számító maczkó feje a mézétől meglopott méhes kosárba szorult és monarchiánk nem mutatott hajlamot neki, a gesztenyét kikaparni a parásból; mert Andrássy lelke át látott a kivetett hálón, s úgy gondolta: „*nichts moskovisch*“ „nem üzünk *Trinkgeld politikát*“; sőt tovább ment, alkotott berlini kongressust s ezzel széttépette az egész muszkapánszláv hálózatot, keresztül huzatta az egész san-stefanói szerződést.

Európai Törökország megsemmítésére czélzó törekvések nem ujak, nem maiak, Francziák, Angolok, maga a római szentszék nem egyszer törekedtek arra, hogy Európából a pogányt kinyomják. Egyes rajongók már századok előtt beteg embernek hirdették a török nemzetet s birtokait is — papiroson nem egyszer felosztották már, minden államnak juttatván abból egy-egy darabot; csak épen az akkori moszkvai herczegséget feledték ki a koncok ki-

ván bennünket az ő fényével és gyámolítván segélyével, *megengedi nekem úgy tekinteni az orosz népet, mint mely hivatva van arra, hogy egykor egész Európa felett uralkodjék.* Én e hitet arra alapítom, hogy az európai nemzetek, legnagyobb részben, az aggságnak és hanyatlásnak lejtőjére jutottak, vagy hogy ahhoz nagy léptekkel közelitnek. Ebből tehát az következik, hogy könnyen és kétségtelenül meg kell hódíttatniok egy ifju és uj nép által, mihelyt ez el fogja érni egész erejét s egész növekedését. Én kelet és nyugat tartományainak éjszak általi megrohanását a gondviselés végzeteiben elhatározott dolognak tekintem.

„Az éjszaki népek vándorlásai olyanok, mint a Nilus folyása, mely bizonyos időszakokban iszapjával trágyázza be Egyiptom kimerült mezőit. *Én Oroszországot mint patakot találtam, s mint folyót hagytam magam után; utódaim nagy tengerré teendik azt, mely a kimerült Európa termékenyítésére van hivatva, s hullámai szét fognak özönlenni mindazon gátak ellenére, melyeket elgyengült kezek fognak eléje rakhatni, ha utódjaim tudják igazgatni folyását.* Ezért hagyom nekim a következő tanokat. Ajánlom azokat figyelmükbe s figyelmeztetem, hogy kövessék azokat:

osztásánál. És sajátos forgandósága az időknek, ma épen azon hercegség czári utódai az osztozkodók, kiket akkor Európa számba sem vett s azon hatalmak, kik pár század előtt leginkább óhajták a török állam megsemmisülését, érzik ma égető szükségét annak, mikép: ha nem volna török nemzet, Törökország, teremteni kellene azt. S valóban Európát ugy Péter czár hires végrendelete, mint a hirhedt san-stefanói szerződés is hatalmas érvekkel figyelmeztette, — miszerint, ma inkább mint bármikor, kiáltó szüksége van Európának egy erős török nemzetre egy hatalmas Törökországra.

Elemezzük most kissé azt, valyon Európa a berlini kongressuson a muszka-pánszláv áramlattal, s ennek érvényesíttetni czélzott alkotásával: a san-stefanói szerződéssel szemben, mikép fogta fel s védette saját érdekeit; ez bizonyára komoly, de felette érdekfeszítő s a pánszlávizmus elleneire nézve, épen nem kellemetlen benyomásu összehasonlító tanulmány.

Ha a berlini szerződést behatólag áttanulmányozzuk, lehetetlen abban észre nem vennünk, *három igen fontos mozzanatot, irányzatot.*

I. Tartsák az orosz népet mindig háborus állapotban, hogy a katoná mindig harczedzett, mindig csatakész legyen; ne hagyják azt nyugodni, hacsak ezt az állam pénzügyi javítása, a hadsereg kiegészítése, s a megálmadásra alkalmas pillanatok nem teszik szükségessé. Így segítse a béke a háborut, s a háboru a békét Oroszország terjedése és növekvő jólléte érdekében.

II. Hivják meg minden lehető módon Európa tanult népeitől a háboru alatt a vezéreket, a béke alatt a tudósokat, hogy az orosz nemzet más tartományok hasznában is részesüljön a nélkül, hogy saját erejéből veszítene.

III. Vegyenek részt minden alkalommal Európa ügyeiben és minden zavaaraiban, s különösen Németországéiban, mely közelebb lévén, közvetlenebbül érdekel.

IV. Fel kell osztani Lengyelországot, folytonos zavart és féltékenységet élesztve benne; aranynyal nyerni meg hatalmasságokat; befolyást gyakorolni, megvesztegetni az országgyűléseket, hogy hatni lehessen a királyválasztásra; pártütőket szerezni azokat pártfogolni, muszka seregeket küldeni az országba, s ott tartani mindaddig, mig alkalom leend azokat végképen otthagyni. Ha a szomszéd hatalmasságok

Az első mozzanat az: miszerint Európa a czári pánszlávisticus tulkapások ellenében teljes elégtételt szolgáltat magának az által: hogy Törökországot, mint a pánszláv hullámok egyik leghatalmasabb megtörő szikláját, amennyire az a mai viszonyokhoz képest lehetséges és szükséges vala, meg- és fenntartja az európai koncert számára; tehát elismeri azt európai fontos tényezőnek; minden módot nyújt arra: hogy magát ez állam regenerálhassa, hatalomban magát tömöríthesse, kifejthesse; mert lenyeseget ez államtetről minden oly kóros elemeket, melyek ennek existenciáját, egészségességét — ma már — kockáztaták.

A másik feltűnő irányzat eme diplomatai szerződésben az: miszerint Muszkaország — anélkül hogy ez csak a látszat tudatával is birt volna — minden keleti vívmányaitól, sőt a délszláv tartományokra lehető befolyásától is — a legfinomabb diplomatikai huzással elűttetik.

Mely mindkét vonásában, e nagy horderejű szerződés élesen pánszláv ellenes és így török-barát, amint más, az adott körülményekkel szemben nem is lehetett.

Harmadik fontos mozzanata a berlini kongressus alkotásának az osztó igazság azon szelleme: mikép jutalmaz

nehézségeket tennének, pillanatra meg kell nyugtatni őket, feldarabolva a tartományt, míg majd vissza fog vétethetni az, mi nekik átengedettett.

V. El kell venni Svédországból a mennyit csak lehet, s úgy intézni a dolgot, hogy ő legyen a megtámadó, hogy így meghódítására ürügy legyen. E végből el kell szigetelni Dániától, és Dániát Svédországtól, s versenyesőket szorgosan ápolni.

VI. Az orosz herczegek hitveseit német herczegnők közül kell választani, hogy a családi szövetségek szaporittasának, s Németország érdekei ügyünkkel közelebb viszonyba jöjjenek, sőt egyesíttessenek ottani befolyásunk gyarapítása által.

VII. A kereskedés érdekében mindenekelőtt Anglia szövetsége kerestessék, mert ez azon hatalmasság, melynek leginkább szüksége van ránk tengerészeti szempontból, s melynek legtöbb hasznát vehetjük a mieink kifejlesztésére. Fánk és egyéb terményeink cseréltesse ki aranyával, s az ő kereskedői és matrózai, meg a mieink között folytonos érintkezés létesíttessék, hogy azok a miünket hajózásra és kereskedésre képezzék.

és büntet, minden a pánszláv-török háboruba befolyt tényezőt oly mérvben, mint azt Európa szelleme s jövőendő békéje megkívánta.

Hogy bebizonyítható legyen — minden kétséget kizárólag — az, mikép az osztrák-magyar kormány indítványára s a német kormány meghívására — a Berlinben összesereglett diplomaták alkotása csakugyan élesen muszka-pánszláv ellenes, tehát turkofil szerződés; mikép Muszkaországot a háboruban szerzett vívmányaitól megfosztja; végre hogy jutalmaz és büntet az osztó igazság elve szerint: szükséges e nagy szabásu alkotást szételemezni.

A hatvannégy czikkből álló diplomatiái okmány — nem érintvén abban az alárendeltebb intézkedéseket, minők: pl. a Duna bizottságra, az Athos hegyi szerzetesekre vonatkozó szabványok, — négy fő csomópontba vonható össze.

A legérdekesebb csomópont kétségkívül az, mely egyenesen a diadalmas orosz hatalom diktálta san-stefanói szerződést töri pozdorjává, a muszka-török viszonyokat — eme hirhedt szerződés felfogásától egészen eltérő szellemben szabályozván.

E csomó pontba tartozik a hatvanadik czikk, mely

VIII. Terjesztessék ki a birodalom szakatlanul éjszakra a Bálti és dél felé a Fekete-tenger hosszában.

IX. Közelíteni kell, a mennyire csak lehet, Konstantinápoly és India felé. A ki ott fog uralkodni, az leend a világ valódi fejedelme. Következőleg folytonos háboruban kell lenni majd a törökkel, majd Persiával; hajógyárakat alapítani a Fekete-tenger partjain, elfoglalni lassanként azt, ép úgy, mint a Balti-tengert.

Ez két szükséges pont a terv kivitelére. Siettetni Persia hanyatlását; behatni egész a persiai öböl: visszaállítani ha lehetséges, Syrián keresztül, a régi levantei kereskedést, s előhaladni az Indiáig melyek tárházai a világnak. Ha egyszer ott vagyunk, könnyen mellőzhetjük Anglia aranyait.

X. Keresni kell és gondosan föntartani az Ausztriával való szövetséget; gyámolítani látszólag ezen állam törekvéseit a német császárság elérésére, alattomban telingerelni ellene a német fejedelmek féltékenységét. Iparkodni, hogy azok egyike vagy másika Oroszország segegyeért folyamodják.

XI. Rá kell venni az osztrák házat a töröknek Európából való kiűzetésére, s lecsendesíteni féltékenységét Konstantinápoly elfoglalása-

igy szól: — „Az Alásgeri völgy és Bajazid város, melyeket a san-Stefanói szerződés XIX-ik cikke Oroszországnak adott — Törökországnak visszaadatnak. — Az ötvennyolczadik cikk szerint nyeri ugyan Oroszország Ardahánt, Karszt és Batumot Ázsiában, de a czár ő magasságára ama kegyes szándék diktáltatik az ötvenkilencedik cikkben, mikép Batum kizárólag kereskedelmi kikötővé teendő, tehát orosz kézben nem maradhat meg mint hadi kikötő. — Ide tartozó a huszonkettedik cikk is; melyben a diadalmas Oroszországnak szép hangon az parancsoltatik meg mikép: bár Bulgáriában és Kelet-Ruméliában hagyhat vissza 50,000-nyi megszálló hadat — melynek onnan, a szerződés ratificálása után kilencz hó mulva kitakarodnia kell, — de a többi seregek azonnal ugy mozgósítandók Oláhországon át — hogy a megszállott területeken három hó multával csak egy szál muszka se mutassa magát.

E csomó pont szelleme szerint tehát, adatik a diadalmas Oroszországnak valami olyas, mire a magyar azt szokta mondani: „nesze semmi — fogd meg jól;“ ellenben elvétetvén, a san-stefanói szerződés szerint Muszkaországnak adadni czélzott Alasgeri-völgy és Bajazid, ezzel keresztül

kor, akár az által, hogy Európa többi államai közül egyik ellene hadat támaszson, akár pedig ugy, hogy neki adassék a hóditmánynak később tőle visszaveendő része.

XII. Igyekezni kell, hogy Magyar- és Lengyelországban minden nem egyesült vagyis schismaticus görög vallásu a czár körül egyesüljön; középpontjukká, gyámukká tenni magát, s előre is papi felsőbb-ség és önuralkodás bizonyos neme által egy általános főhatalmat megállapítani. Igy lesznek barátaink ellenségeink államaiban.

XIII. Svédország felosztatván, Persia legyőztetvén, Lengyelország lenyűgőztetvén, Törökország meghódítottatván, seregeink egyesítettvén, a Fekete és Balti tengerek hajóink által őriztetvén, eleinte külön és igen titkosan a francia, s aztán bécsi udvarnak, a világ uralmának velök leendő megosztását kell javasolni. Ha a kettő közül az egyik a javaslatot elfogadja, ami több mint valószínű, mert nagyravágásuk s önszeretetüknek hizeleg, föl kell használni az egyiket a másik eltiprására.

XV. Ha mi nem valószínű, Oroszország ajánlatát mindketten visszautasítanak, tudni kellene czivódásba keverni azokat maguk között,

huzatott Goresakoff hirhedt dictatuma — hogy helyét a diplomatiái lomtárban találja meg.

A berlini szerződés czikkeiből alkotható első csomópont Törökország fentartását czélozza tehát; mit pedig eltörölni a san-stefanói szerződés legfőbb feladatául tűzte vala ki.

Olvassuk csak behatólag ama szerződés 61, 62, és 63. cikkét.

Ezekben a török hatalom jóakarólag azon reformok keresztül vitelére figyelmeztetik, mik nélkül állam Európában ma már fenn nem maradhat; — nemkülönben tudomásul vétetik az ottomán hatalomnak a vallás szabadság érdekében tett önkéntes intézkedése; végre felelevenítettnek a párisi és londoni szerződéseknek — a török állam fenntartására vonatkozó, s a berlini szerződés által meg nem változtatott tételei.

A berlini szerződés már idéztem pontozataiból csupán, beláthatja a legelfogultabb s rövid látó észlelés is azt: mikép a berlini kongressus mindent megtett az európai Törökország megtartására, mit az adott viszonyokhoz képest ugy Europa, mint Törökország érdekeiért méltányos-

hogy merítsék ki kölcsönösen egymás erejét. Akkor fölhasználván az elhatározó pillanatot, Oroszország mindenekelőtt Németországot borítaná el egyesült seregeivel, míg ugyanazon idő alatt két hatalmas hajóhad indulna meg, egyik az azowi tengerből másik az archangeli kikötőből, megrakva ázsiai vándornépekkel s a Fekete- és Balli-tenger hadihajóitól védve. Azok a Földközi tengeren s az Oczeánon előnyomulva, egyrésztől előzönlének Franciaországot, míg az alatt másrésztől Németország lenne elborítva. Ha e két ország legyőzetett, Európa többi része könnyen s minden kardcsapás nélkül igába hajolnék.

Igy lehet és kell Európát meghódítani.“

b) I. Sándor czár titkos levele.

I. Sándor utasítása Schicsagoff tengernagy (Ezen tengernagy, ki tengerészeti miniszter is volt, a történelemben Tschitschagow Pál néven ismeretes; de valódi neve — a mint az okmányból kitéjük — Schitsagoff.) a dunai hadsereg és a fekete-tengeri hajóhad főparancsnokához, a dunai fejedelemségek, Moldva-Oláhország főkormányzójához.

A midőn ön rendeltetése helyére megérkezik, s a midőn átveszi ott a dunai fejedelemségekben a Moldova és Oláhországokban a dunai

ság és jogosság alapján megtennie kellett, megtennie lehetett; s amit tett, annál többet tennie sem nem volt szükséges és czélirányos, sem — az osztó igazság elve szerint — nem volt lehető; s belátnunk kell, mikép eme jelzett intézkedések, az orosz-pánszláv törekvések sas szárnyainak megnyirbálását czélozzák, eszközlék.

De a szerződés többi intézkedéseinek szelleme is határozottan ilyen irányu.

A szerződés második csomópontjául veszem fel a Bulgária és Rumélia fölötti intézkedéseit. Ezeket az 1-től bezárólag 21-ig terjedő cikksorozat tartalmazza.

A muszka által felajánlott, de a török által visszautasított „muszka-török véd és dacz szövetség“, melyet Európa elleni éllel — a hirhedt muszka diplomatia, elég ügyetlen diplomatiái meztelenséggel — Törökországnak akkor ajánlott fel: amidőn Európa az orosz nyalakodó maczkó fejét a balkáni méhes kosárba szoritotta — az V-ik pontban, a minden oroszok czár — jelöltjét, nagy garral már is akkép festi, mint valóban meglettet mondván: *„Törökország megigéri, hogy nem fog akadályokat gör-*

hadsereg és a fekete-tengeri hajóhad parancsnokságát, első kötelessége leendő behatóan tanulmányozni az ama fejedelemségekben divó közigazgatási rendszert, és bölcs belátása szerint minden intézkedést megteendő arra, hogy az ottani lakosok sorsán könnyítsen, azokat a mi uralmunkhoz édesgesse s a mi jó szándékunk kitüntetésére felhasználja az ott található minden segélyforrásokat és eszközöket.

A közigazgatás terén önnek jogában álland kinevezni vagy belátása szerint elmozdítani a hivatalnokokat. választása egyiránt eshetik úgy oroszokra mint benszülöttekre; miről, és minden változtatásokról, melyeket amaz országokban teendő, nekünk jelentését beküldendi. Ha a szükség valamely szomszédos tartomány kormányzójának támogatását szükségessé tenné, a rendelet már ki van adva, hogy azok az ön kívánalmainak eleget tegyenek.

A míg ön egy jobb közigazgatást szervez ott, főképen két fő dologra kell figyelmét kiterjesztenie, a melyek semminemű halasztást nem tűrnek.

Az első a jelenlegi politikai viszonyokban áll, a melyek az ön megbízatásának főjelentőségét képezik, s különösen a törökökkel köt-

diteni az elé, ha Muszkaország a legközelebbi jövőben protectorátusát az összes balkáni szelávoókra kiterjeszti.“

Lássuk mit mond a berlini szerződés ezzel szembe állítható csomópontja?

Azt mondja e csomópont szelleme: nem úgy traktálják a muszkát, mint san-Stefanóban, — hanem úgy: mint Plevna alatt, vagy Berlinben.

Az I. cikkben ugyanis ez áll: *Bulgária önkormányzatú s tributumos fejedelemség képpen a szultán ő felsége (tehát nem a fehér czár) fenhatósága alatt megalakíttatik.*“ A III. cikk így szól: *„Bulgária fejedelme az európai hatalmak uralkodó dynastiájából nem lehet; — a szultán által erősítették meg.* — Tehát nem úgy mint nagy Goresakoff tervezte: hogy t. i. muszka hercegből legyen e fejedelem, és a czár kegyes protectiója teremtsé, erősítsé meg és tartsa fenn. — A XIII. cikk emezt határozza: *„A Balkántól délre tartomány alakíttatik, mely: „Kelet Rumélia“ nevet vesz fel, s ő felségének — a szultánnak közvetlen politikai és katonai fenhatósága alatt, a birodalommal közigazgatási önkormányzat viszonyába lép.*“ Tehát itt is kijutott a pánszláv világnak.

hető béke iránti alkudozásoknak kell az ön figyelmét lekötnie. (A béke meg is kötött a törökökkel 1812. május 28-án.)

A másik ama tartományok népének felfegyverzése, hogy azok a mi katonai műveleteinknek támaszul szolgáljanak.

Az elsőre nézve szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy Ausztria nyomorult magatartása (conduite astucieuse), mely szerint Franciaországgal egyetért, Oroszországot arra kényszeríti, hogy minden hatalmában levő eszközöket felhasználjon arra, hogy ezen két hatalom ellenséges indulatját kijátszhassa és meghiúsíthassa.

Erre nézve első teendő fölhasználni a szláv eredetű népek harciasságát, minők például a szerbek, bosnyákok, dalmaták, montenegróiak, horvátok és illirek, a kik egyszer fölfegyverkezve s katonailag szervezve, hatalmasan fogják támogatni a mi hadműveleteinket.

A magyarok elégületlenek lévén a jelen kormányukkal, nagyon alkalmasok lehetnek Ausztria nyugtalanítására, hogy ezáltal is diversiot csinálván, Austria védképessége meggyengítessék.

Mindezen népek, a mi rendes katonaságunkra támaszkodva, oly hatalmas nemzetőrséget (milice) képezendnek, amely nemcsak megakadályozza Ausztria ellenséges föllépését, hanem a francia birtokok jobb-

Végül a XVI. cikk szerint: „*Rumélia külső-belső biztonságának megőrzése ottomán csapatokra bízatik.* (Tehát nem a nemes vérű kozákokra.)

Kell-e a nagyzó czári pánszláv törekvéseknek az elmondottaknál hatalmasabb dorong? — kérdem ama rövidlátó politikusoktól, kik nem átalották a tudatlanabb tömeggel elhithetni akarni: miszerint létezik a három császár szövetség; s hogy osztrák-magyar csapataink is azért occupálták Boszniát, mert Törökország feldaraboltatásából ez a nekünk kijuttatott osztály rész. — Mióta politikai pártjaink különféle elvek zászlói alatt küzdenek, soha tapintatlanabb sőt otrombább kifakadásokat a bal szél ellenzékiek soraiból még nem hallottam; s lapjaiktól élesebb támadásokat nem észleltem, mint boszniai politikánk s eljárásunk felett. Az embernek — ki mélyen hatott be a dolgok folyamába, — s ki boszniai politikánkban meg kellett, hogy lássa azon kardot, mely Európa által vonatván ki, monarchiánknak kezébe azért adatott, hogy azzal ez, Európa nevében — a czári — a délszláv népekre irányuló törekvéseknek a szíven döfést adja meg — aminthogy ezt meg is adta — csaknem elhinnie kellett mikép: a mi

szárnyát érdeklőleg is egy oly jelentékeny diversiot létesíthetnek, a mely minket arra képesíthet, hogy főcsapásunkat Nisre és Szófiára intézhessük.

Ezen Francziország elleni diversiónak célja elfoglalni Boszniát, Dalmátiát, Horvátországot s azok szervezett nemzetőrségét az Adria logfontosabb pontjaira, nevezetesen Triesztre, Fiuméra, Bocca di Cattaróra stb. irányozni, hogy ott alkalomszerűleg az angol hajóhaddal érintkezésbe jöjjenek. Továbbá minden erőfeszítéssel oda kell törekedni, hogy a tiroliakat és svájcziaikat felbujtogassa, hogy ezen bátor, de kormányaikkal elégtelen hegyi népeket céljainkra felhasználhassuk.

Mindent elkövetend ön, s minden lehetséges eszközöket felhasználand a szláv népek felhuzdítására, hogy ekként azokat céljaink szolgálataiba vonjuk be. Így például ön nekik függetlenséget, egy önálló szláv állam felállítását igéri, a közöttük levő befolyásosabb embereknek pénzbeli jutalmat, érdemeiket, katonai és más czimeket helyez kilátásba, szóval ön alkalmazand minden módot és eszközt, a melyek ama népek erkölcsével, szokásaival összhangzók, s melyekkel ama népeket megnyerni s lekenyerezni véli. A közigazgatás terén való eljárás az ön beható bölcsességére van bízva.

ellenzékünk muszka uszály hordónak, pánszláv propagandának csapott fel, hisz ezekkel együtt sirt Boszniáért, s ezekkel együtt örült, ha eljárásunk Boszniában nehézségekbe ütközött.

Pedig ha van valami, ami boszniai politikánk helyesége mellett mutat, az a muszkák e feletti rettenetes haragja és nem tetszése, minek bizonyítására álljanak itt némely idézetek.

Egyik tekintélyesebb napi lapunk következőleg fogta fel, igen helyesen keleti politikánkat: „Az a hang, melyen a muszka lapok naponként beszélnek Bosznia megszállásáról, meggyőzhet mindenkit két dologról: először arról, hogy Muszkaország könnyebben eltüri Cyprus szigetének megszállását az angolok által, mint az osztrák-magyar csapatok jelenlétét Boszniában, és másodsor, hogy csakugyan a legnagyobb mértékben érdekünkben állt megszállni Boszniát és Hercegovinát, melyek kétségkívül a mi államunk ellen intézett orosz üzelmek központja lettek volna, ha jókor eleje nem vétetik a dolognak.

Mindez csak azt mutatja, hogy Oroszország nem valami nagyon sokat törődik Ázsiában való terjeszkedésének

Ha önnek küldetése helyére való megérkezte előtt a béke a törökökkel aláíratnék, ön ahhoz egy véd- és dacszövetséget csatoland; ha Ausztriával viszonyaink változnak, akkor a békekötés föltételei is változást szenvednek, mert akkor követelni kell a törököktől, hogy ők semminemű akadályt ne gördítsenek annak elibe, hogy a szerbek és más uralmuk alatt levő keresztyén népek fegyvereikkel hozzánk csatlakozzanak, hanem ellenben buzdítsák arra, hogy azok minden erejükkel minket szolgáljanak, hogy így a közös ellenség ellen annál hatalmasabban léphessünk fel. Hogy őket inkább rábirjuk, őrtsükre lehet adni, hogy az ellenség legyőzése után visszakapják a raguzai köztársaságot és a jóniai szigeteket, melyeket korábban birtak.

Ha a dolgok így fordulnak a békekötés könnyebb létre hozása czéljából Konstantinápolyba küldheti Stalinszky és Barozzi urakat, hogy azok megdolgozzák a Portát, és a mi előterjesztéseink elfogadására bírják, meggyőzni igyekezvén arról hogy Oroszországgal való szövetségük Franciaország elkeseredett ellenségévé teendi, s így nékik is érdekükben áll, hogy sergeink győzedelmeskedjenek Napoleon felett.

Kelönben a módok, melyeket mi ajánlunk, azon nagy előnnyel

megakasztásával, hanem annál inkább zokon esik neki, hogy betették az ajtót azon „erkölcsi hódításai“ után, melyeket Európában szándékozott tenni.“

Az egyik félhivatalos színezetű szt.-pétervári lap azt írja, hogy: „Oroszország feladata, a Balkán félsziget jövőjére figyelmét fordítani, mert ennek sorsával saját érdekei szoros összeköttetésben állanak. Oroszország köteles azon befolyását, melyet Észak-Bulgáriában fog gyakorolni, nem hivatalosan a déli Bulgáriára is kiterjeszteni, hogy ez a felmerülő örvényben nyomtalanul el ne vesszen.“

„Bosznia és Herzegovina el nem németesednek s el nem válnak Szerbia és montenegrói testvéreiktől, ha ez utóbbiak Oroszország segítségében részesülnek. — Szenvedni és küzdeni fognak amazok, de Szerbia és Montenegroban mindenkor erkölcsi és anyagi támaszt találандnak.“

„Angolország, úgy mint Ausztria, új szerzemények által lekötötte magát — a lábán és kezén. — Csak Oroszország szabad, támaszkodva a szláv népek benne helyezett bizalmára, amelyek tőle további tetteket várnak. Nincs rossz oldal nélkül. Mi, — ugymond tovább, — kell, hogy tudjuk vereségünket diadallá átváltoztatni és végül, végre a Balkán-

birnak, hogy a portának nem kell seregeit alkalmazni s így minden veszteségtől óva leend.

De ha mindezek daczára a békekötés a törökkel nem jöhetne létre, akkor az egész ottomán birodalomban szét kell terjeszteni a bujtogatás mérgét. Fel kell lázítani a görögöket, hogy a törökök elviselhetlen igáját rázzák le.

Érintkezésbe kell jönni Ali pasával, igerni kell neki függetlenséget és az epirusi királyi czim elnyerését és megszerzését.

Kiáltványokkal kell elárasztani az albaniaiakat s nagy bérigért mellett köztük külön nemzetörséget szervezni. Ha mind ezen módokkal sem lehetne Ali pasát megnyerni, akkor mindenféleképen meg kell őt buktatni s helyébe egy velünk tartó hatalmat szervezni.

A mi céljainknak megfelelő más módok önként ajánlkoznak, s a midőn ön helyét elfoglalandja, bizonynyal fel fogja ismerni és hasznosítani tudandja azokat.

A mi a katonai intézkedéseket illeti, úgy a száraz hadseregnél, mint a hajóhadnál, felhatalmazzuk önt, hogy mindazon módosításokat

félszigetet minden idegen befolyástól megtisztítani és a Feketetengert tengerészetünk számára felszabadítani. Ez azon feladat, mely előttünk fekszik, és a melyet egy nap sem lehet figyelem nélkül hagyni “

„Nem rossz dolog ezt tudni.“

„Mindenekelőtt azt látjuk az őszinteség ezen önkénytelen kifakadásából, hogy Oroszország már érzi azon hatást, melyet az osztrák-magyar befolyásnak a szerb és montenegrói fejedelemségek közé való beékelése elő fog idézni.

Másodszor pedig arra tétetünk figyelmissé, hogy résen legyünk, mert daczára a berlini kongresszusnak, daczára a békének, Oroszország már most újra megkezdí a bujtogatást a Balkán-félsziget népei közt... előre sopánkodik a bosnyákokra és hercegovinaiakra váró szenvedések és küzdelmek miatt, és a szerbek és montenegróiak mint farkonaik erkölcsi és anyagi támogatására utalja őket.

Már biz ez nem egyéb izgatásnál, bujtogatásnál és lázításnál, mely által elkeseredést akar előidézni a jó szomszéd, Bosznia lakosaiban először a megszálló csapatok, és másodszorban a mohamedánok ellen, kiknek beleegyezésével és birtokaik biztosítására történik a megszállás.“

megtehesse, a melyeket a helyi viszonyok és segédforrások ingyelynek, azon czélból, hogy a szolgálat érdekei támogatva legyenek.

A mi ama népek katonai szervezetét illeti, azt hiszem hogy alkalmazkodni kell azon országok szokásaihoz. Azonban ha a katonai fegyelem szabályai ama népeknél honosíthatók habár csak részletesen is, azokat alkalmazni kell, nem hagyván figyelmen kívül azon igazságot, hogy a rend és rendszeresség mindenütt, de különösen a hadműveleteknél nagyon hasznos.

A hadiszereket: mint puskákat, tölténytartókat, töltényeket stb. Angolország szolgáltattja ki, alkalmasint hajóhada által, a mely az adriai tengeren időzik; ez áll a pénzre nézve is, a mennyit a mellőzhetlen kiadások szükségelnek.

Hogy a szláv nemzetőrség (milice) kellőleg támogatva legyen, szükséges lesz bizonyos számú rendes gyalogságot melléjük adni, illő tüzéség és lovassággal. *Azt sem szabad önnök szem elől téveszteni, hogy nekünk biztonság okáért a portával szemben a figyelmes defenzívát kell fenntartanunk azon esetben, ha a háboru nem szűnnek meg.*

Mi igyekezni fogunk az angoloktól tengeri segélyt is nyerniazon

„Hanem a derék muszka lap még tovább is megy őszinteségében és az orosz nemzet feladatának mondja a *Balkán-félszigetet minden idegen befolyástól megtisztítani.*

Aki ezt olvassa és mégis jajveszékel a megszállás miatt, ez csakugyan sajnálatra méltó rövidlátással van megverve.

A fennebb idézett néhány sor magában foglalja az összes orosz politikát a maga teljes megdöbbentő veszélyességében.

A Balkán-félszigeten apró muszka satrapiákat létesíteni, a Feketetengertől az Adriáig, szép sorban egymásután: Bulgária, Szerbia, Hercegovina, Bosznia, Montenegró, melyek délkelettől délnyugatig körülkerítik monarchiánkat és a Dunán és a Száván keresztül könnyen kezüket nyújthatják a Szt.-István koronája területén lakó délszlávoknak, szerbeknek, horvátoknak, ilyreknek dalmatáknak, szlovéneknek, hogy *megvalósítsák a pánszlávizmus világbirodalmának merész eszméjét; ez volt a terv és ezt hiúsította meg az okkupáció.*

Néhány nap előtt mondtuk, hogy: *A magyar hadak Boszniában hazafias kötelességet teljesítenek.*“

helyeken, melyekre a mi támadásunk irányulni fog, mint például a cattarói öböl, Trieszt, Finme, Ragusa stb., valamint azt is fogjuk szorgalmazni, hogy Corfu ostromzárját siettessék, hogy így Törökországgal minden közlekedés megszakittasék.

Reméljük, hogy a Siciliában levő seregek is mozognak, ez iránt ön tegye magát érintkezésbe egy a szárazi, mint a tengeri erők parancsnokaival, s azokkal tartsa fenn az összeköttetést a mennyiben lehetséges lesz.

A midőn mi önnek ezen rövid utasításokat adjuk, a melyek csak főbb vonásaikban jelölik az önt érdeklő műveleteket, reméljük, hogy az ottani talaj átvizsgálása önnek bővebb tájékozást nyújtand azon tényezők felhasználására nézve, melyek az ellenség visszaszorítását könnyítendik.

Azon ragaszkodás, melylyel önszemélyünk iránt viseltetik, nekünk kezességet nyújt arra nézve, hogy ön igazolni fogja a mi választásunkat, a midőn önt azon fontos helyre állítottuk, valamint Önnek is biztosítékul szolgál a mi bizalmunk.

Szentpétervár, 1812. ápril 19-én.

Sándor.

„Ki meri a fenebbiek után meghazudtolni e szavakat? Ki meri azt mondani, hogy hazafiasabb dolog lett volna el nem fogadnunk Európa hatalmasságainak előrelátó, böles politika által sugalt megbizását, és hagynunk a muszkát, hadd állítsa ő helyre a békét Boszniában, vagy küldje be Milán és Nikita fejedelmek egyesült hadseregét, melyek azonban ott nem békét teremtettek volna, hanem örökké fenyegető veszélyt monarchiánk ellen, melyet mint a pánszlávizmus természetes ellenségét, halálosan gyűlölnék.

A koczka el van vetve, Európa akarata és főleg a saját érdekünk és a monarchia tekintélye követeli, hogy az okkupáció megtörténjék.“ (Azóta megtörtént.)

A moszkvai ujság azt tartja, hogy jobb nem szólni a berlini szerződésről. „Miért megujítani a tátongó seb fájalmát?“ Senki se hiszi tartósnak a békét. Ellenségeink nagy diadalt ülnek. Az angol miniszterek mint triumfátorok térnek vissza Londonba és diadalünnepélyök mámorában megfélelkeztek minden tisztességről.

Disraeli beszéde a parlamentben saájtszerűen összefügg a német koronaherczeg és Bismarck azon beszédével, melylyel a kongresszusi meghatalmazottakat haza bocsátották.

Ezek, ugy mint amaz, azt tanácsolták nekünk, hogy örüljünk és a londoni triumfator mindjárt meg is magyarázta, hogy miért.

Angolország „Megállj“-t kiáltott Oroszországnak és megmentette Európa függetlenségét azáltal, hogy a többi középtengeri hatalom és főleg Franciaország javára kezebe vette Cyprust és a török szultánt.

Csodálatos cynismus! Tehát mi ünnepeljük meg a diadalt, melyet hazánk legengesztelhetlenebb és leggonoszabb ellenségei ülnek?

Mi nyugodjunk meg abban és elégedjünk meg azzal, amiben ellenséges érdekek saját nagy és teljes diadalukat látják?

De bevalljuk-e utolsó gondolatunkat?

Valóban azt hisszük, okunk van titokban örülni az események menetének, azon sértés daczára, mely oly ki-

méletlenül sujtotta nemzeti érzetünket. Mi meg vagyunk győződve, hogy a dolognak még korán sincs vége hogy ellenségeink diadala korai, sőt azt hiszszük hogy Oroszország az összes diplomaták közül csakis Beaconsfield lordnak tartozik némi hálával.

Az „Odesskij Viestnik“ szemlét tartva a kongressus eredményei felett, fekete pontot lát abban, hogy „Ausztia“ az Ádriai tengernél erősebb lesz. Ezen eredményt ő Németország, politikájának tulajdonítja. Németország mint az orosz lap okoskodik nem Ausztia felbomlását, hanem tömörülését és germanizálását óhajtja. Az osztrák-németek a germanizmus előőrsei, ők őrzik a germanizálás számára a Dunát a Kárpátokat és a bejárást az Ádriai tengerhez — az utat keletre, a germanizált „Ausztia“ egészen kerül a német hon állományába, addig azonban kell, hogy a germanizációt keleten terjeszsze. Ezért pártolta Németország oly melegen Ausztriát a keleten és pedig nem a magyar Ausztriát, mely a törökökkel való szövetségben gyakorlandó keleti uralomra törekszik, hanem a német Ausztriát és ennek a Dunára és Ádriai tengerre vonatkozó missioját. Bosznia, Hercegovina és Spizzának elfoglalása, az Antivári feletti védnökség erősítik Ausztia hatalmát az Ádriai tengeren, Ada-Kaleh birtokbavétele, a dunai hajózást illető felügyeleti joga és az összes dunai erődök lerombolása Ausztia befolyását és hatalmát a Duna völgyében erősbitik. Igaz, hogy Besszarábiának átengedése Oroszországot az Al-Duna-partjaira ujólag állítja, ez oly engedmény, melyet Németország Oroszországnak, tekintettel az orosz barátság jelentőségére, kénytelen volt tenni. De az kétségtelen, hogy Ausztia megerősödése a Dunán és az Adriánál Németország műve és ez oly siker, a melylyel ez utóbbi meg van elégedve. Olaszországra nézve azonban czikkiró kudarczot lát Ausztia-Magyarország sikereiben Bosznia Spizza birtoka és az Antivári féletti protektorátus jelentékeny módon erősítvén „Ausztriát“ az Ádriai tengernél Olaszország tengeri elsőbbségét veszélyeztetik.

Emez idézetek után kérdem — hol van ellenzékeink politikai vad themákat felállítani szerető politikusainál, a politikai, a történelmi érettség?! De minek

is ez; hisz a — mindent mi nem tőlük eredő — csak becsmérelni tudó politikusok igen jól ismerik a tömeget, tudják ők jól, hogy ez még ma is jobban megfizeti a nagy hangu lármás — bár üres henczegést, mint a halgatag, szerény — bár munkáló hazafiságot.

Mint végzett a berlini kongresszus a régebb török-vazall tartományokkal szemben? — E kérdést kifejtteni — a berlini szerződés harmadik csomópontjául felvett cikk-sorozat szelleméből kísérelhetjük meg.

* * *

Görögországban több politikai érettség nyilvánult a lezajlott muszka-török háboru alatt, hogy sem a görög-nemzet, a koronás pánszláv agitátortól — neki is, mint a szláv fajoknak — kínálgatott csalétket elfogadta volna — Görögország ép úgy visszautasította a muszka ajánlatokat, mint visszautasította Ausztria-Magyarország azon ajánlatot, mikép ez, viszont szolgálat fejében, a czár kezéből fogadja el a Bosnyák és Herczegove szandzsákságokat; mondván annak idejében a muszka ily nemű ajánlataira gr. Andrássy Gyula akkori külügyér: „*Nem üzünk Trinkgeld politikát.*“ S mit vett e böles mérsékleteért Görögország. Nyerte azt: miszerint a berlini kongresszus által nem ültetett — az Európa által szerzett és szentesített párisi szerződés szét-tépésének bűnével vádlottak bünpadjára, mint ez történt Goresakoffal és apró-cseprő védenzeivel, hanem zsinormérték jelöltetett ki számára olykép egyezkedni Törökországgal, mint azt különös érdekeik igénylik; mikép jövőben ne legyen oka a czár protectorátusáért kacsintgatni, hanem a törökkeli jó szomszédságban — mint melylyel épugy szoros érdek azonossága van a czári keleti törekvések ellen, mint akár Romániának — keresse és találja meg jövő biztos existenciájának feltételeit.

Egészen máskép járt el a kongresszus, a lázongó és a czári csábitásoknak hódoló Oláh és Rácországokkal, Montenegroval s a lázadás ős fészkevel Bosznia és Herczegovinával.

Oláhországnak pl. engedett ugyan terület nagyobbást, adott posványos Duna-deltai földeket s járhatlan

Dobrudzsát, de engedte tőle elragadtatni ez országnak a valódi kanaanját: Beszarabiát; adott függetlenséget, de ennek ellenében kívánt zsidó emanczipációt — mit ez előítéletes s a vallásos szellemi műveltség vajmi primitív fokán álló nemzet, aligha önként valaha megengedett volna. — Ez megérdemelt leczke, a nagyzó apró-cseprő államnak, mely cseresznyét a mackóval kívánt egy tálból enni s a nemzetközi párisi szerződés széttépésében, annak hűséges csatlósaul csapott fel, a nélkül: hogy elébb Európa tanácsát kérendette ki.

Mit nyertek Montenegró és Rácország? — Függetlenséget, terület nagyobbodást igaz; de nyertek egyuttal — Bosznia, Herczegovina és Novibazár occupációja folytán — Ausztria-Magyarországban, melyet maga a kongresszus küldött ki — oly szomszédot, mely a csecsemő államokat — ha továbbra is kedvök lenne nyugtalanzkodni — majd más fajta keztyüben fogja dudálni tanítani, mint tette azt eddigi urok, a kényelmes, a türelmes, jó ottomán hatalom.

A berlini szerződés negyedik és bizonyára leglényegebb-csomójaul vehető azon czikk sorozat, mely Ausztria-Magyarországot közelebb hozza a török elem zöméhez mely, e két hatalom közt kart mintegy karba fon s ezeket már földrajzi fekvésnél fogva is örök véd és dacszövetségre utalja, anélkül hogy ilyennek szerződés szerüleg létesítenie kellene. Véd és dacszövetségre azon áramlat ellen — mely a nagy Péter czári hirhedt politikai hagyomány óta — mit e füzetbe felvenni s olvasóim kiváló figyelmébe ajánlani jónak láttam — közös ellenségeugy a török és osztrák magyar monarchiáknak és dynastiáknak mint az oláh görög s más nem szláv fajú nemzeteknek és országaiknak; sőt magának az össz Európának. —

Ausztria-Magyarország keletre tolatásának — miáltal itt egészen más fordulatok teremtvék, s miáltal a czári mindenhatóság befolyásának gát vettetni czéloztatik kelet és délkeleten — nagyhorderejü intézését a berlini szerződés XXV czikke tartalmazza.

Ausztria-Magyarországnak — a berlini Kongresszus által történt — Bosznia,- Herczegovina- és Novibazári kiküldetését kivált a mi magyar nagyra fujt- de kevés po-

litikai érzékkel megáldott idegesen hadonázó ellenzékünk látta különös színekben; s legkivált a szélsők s ezek által istápoltt néhány a tömegnek kofáskodó szájhósködésével tetszelgő napilap nem átalották volna intézőinket annak idején akár a lámpafákra felhuzni Bosznyák politikájukért és olyan jeremiadákat keseregtek — krokodilli jelegzettel „fiaink“ „ti Kecskemét és Kaposvár fiai“-nak boszniai veszedelmök fölött, mikép: hogyha harczosaink csakugyan nem természetileg hősek, hanem valamely kofalap kávénéni keféle szellemével leendettek saturálva: bizony bizony aligha már ma, onnan nem a muszka atyuska intézné Ausztria-Magyarország ellen szét robbantó bombáit; és aligha nem az Európai állampióczák Rácia, és Czernagorácia, diktálnának — a mi bölcse szélellenzékünknek is ildomosabb most mint aminővel szoknak viseltetni állami intézőinkkel szemben. —

Szükségesnek mutatkozik tehát megvilágítani itt azt: valyon egyáltalán miért küldötte ki a berlini kongresszus Ausztria-Magyarországot Bosznia, Hercegovina és Novibazárba, mintegy vállhoz vállat vetni a törökkel, s valyon helyesen cselekedett-e *Andrássy, Tisza, midőn a berlini kongressustól elfogadták ugyanazt a missiot, Boszniát és Hercegovinát illetőleg, amit kereken visszautasítottak akkor, midőn Boszniával a czár kínálkozott, mondván: „nem üzünk Trinkgeld politikát.“*

Az egész világ előtt nyílt titok ma ama szándék, melylyel a „békés“ II. Sándor czár a szláv világot és Oláhországot, a kelet ellen fellázította. A fehér czár által e száz milliós népzuhatag elé nem kisebb feladat tüzetett, mint összetörni az ottomán hatalmat, „*kardot döfni Konstantinápoly utczáin az utolsó török szívébe*“ és kiirtani Európából azon szirtet melyben első sorban töretik meg a czári világ-uralmi vágy folyton dühöngő áramának szennyes hulláma: lemetszeni Európa testéről amaz egyik izmos kart, mely a szláv-germán világ közt elébutóbb kitörendő titáni harcok alatt hivatva, küldetve van Europa egyensulya mellett, hatalmas nehezékkal járulni a nemzetközi mérleghez. —

És a szláv világ feladata emez első részének sikerülendett megoldása után, megoldani a feladat másik részét; t. i.: összetörni Ausztria-Magyarországot, a kancsuka alá görnyeszteni e kettős birodalom szlávjait is, s így: valószínűsíteni amaz eszmét, mi szörnnyeteg testet Péter czár eme titulusában: „a minden oroszok czárja“ nyert; s mely eszme folytonos táplálékot ugyancsak Péter czár páratlan eselszövénynyel összefont politikai végrendeletéből — mit e füzetben szintén ismerteték — merit. — Ha az Osztrák-Magyar állam vezérférfia ezuttal is csak kérdezendé Európát: „*Hol vagy Európa? nem látlak*“ bizony aligha Európa ma nem Oroszországban volna. — Bismark az oroszok lekötelezettje volt némileg; Németországhoz a keleti eseményekben nem is füződtek oly közeli érdekek, mint monarchiánkhoz; s ha Andrásy szelleme nem örködik vala Európa keleti bástyája felett — kérdés, lett volna-e — egy berlini kongresszus, mely Törökországot Európának megtartsa; mely a Balkánt előzőnlött muszka vandal esordát onnan kisöpörje? —

Fegyveres beavatkozást a kelet ügyébe, a párisi szerződés szerint európai tanácskozás nélkül — egy az európai közjogot tisztelő államnak sem lehetett eszközölnie, így monarchiánkknak sem; sem egyik, sem másik verekedő fél ellen, vagy mellett; mert ha széttépte bár a muszka politikai kultusz a párisi szerződést, nem követhette a hitszegő elemet nyomdokain egy jogi állam sem; s monarchiánk, mely iránt az időben a német közvélemény sem viseltetett annyi barátsággal, mint a muszka iránt, az adott viszonyok közt éppenséggel semlegességre, az Andrásy szerencsés közép útjára: az *esetről-esetre*“ politika irányára volt utalva.

Amit tehát az adott viszonyokhoz képest tenni lehetett mégis, úgy, hogy a tett oly politikai sakkhuzás legyen, mely magát a világalalom piedestálján érző nagy garu czárságnak mattot adjon — azt megtalálta — megtette Andrásy Gyula gróf ruganyos szelleme.

Felkeltette Európát, figyelmeztette azt a párisi szerződés szellemére s az ebbe ütköző muszka- keleti üzelmekre.

Európa feleszmélt, észlelt, s érdekeinek keleten összefont gordiusi csomója felett látta kivonva a pánszlávizmus damoklesi kardját. — Tanácskozott Berlinben: az ujkori Domokles kardot hüvelyébe, a tuláradt szláv áramot iszapmedrébe vissza parancsolta; és megvédette első sorban az európai általános érdekeket, visszaállította a békés egyensúlyt az ottomán hatalomnak megtartása s a muszka vívmányok lehető megnyirbálása által.

De Európának megállapodnia itt nem lehetett; a tengernyi ár által megingatott ottomán szirt a tanácskozók által nem találtatott többé oly rendületlennek, mely egy netáni újabb szláv áram csapásait Erópától elhárithassa; kellett tehát oly intézkedéseket tennie, mely ez áramlatot jövőre lehetetlenné satnyítsa. S tette ezt az által: hogy a megrendült, de el nem esett török nemzet testéről lenyeste az annak erejét folyvást emésztő kóros növéseket: Boszniát, Hercegovinát, Novibazárt; s az Angolnak Cyprusba küldése, az osztrák-magyar hatalomnak keletre előtölása által oly hatalmakat hozott a török állam tőszomszédságába, melyek által hosszú időre eleje vétetett a csárizmus keletre irányulható tulkapásainak, s a keleti szláv fajok örökös lázongásainak, vandal fondorlataiknak.

Ez egyik oka tehát keleti okkupationknak: Európai érdek, európai missió első sorban, épügy mint az angolok cyprusi kiküldetése.

Lehetetlen, hogy e fontos nemzetközi politikai mozzanatot rövidlátó ellenzékeink is meg nem értették; de azért ők kárhoztatták az okkupationális politikát, keserves boszniadákat nyögdecseltek az események fölött.

Ellenzékünk s organumaik rövid látásának, de azért éretlen szájhösködésének illusztrálása végett kevés idézetet tenni itt nem felesleges. Egyik hösködő szélbali lapból örökitem meg, az egész Európa felfogásával ellentétes felfogást tükröző eme szájhösködést.

Óvás. — „Ott csillognak a magyar csapatok fényes szuronyai Bosnia határain!”

„Gradiskánál, Bródnál és Szamacznál állanak seregeink

és midőn e sorok napvilágot látnak, már elhangzott a határ átlépésére jelt adó vezényszó!“

„Régen folynak az előkészületek, megszokhattuk volna már a megszállás eszméjét és mégis megdobban keblünkben a szív e hirre!“

„Nem fogja-e testvér vér elhomályosítani azokat a fényes szuronyokat?“

„Nem fogják-e katonáink — török holttesteken át megvalósítani a bécsi kamarilla kapzsi vágyait? mert bármint igyekeznek a félhivatalosak takargatni a megszállás nehézségeit, a porta engedékenységről írva jámbor cikketek, tény az, hogy vér már is ontatott.“

„És az első csepp vér oly könnyen vállhatik egy — tengerré!“

„*Mi tiltakozunk e rabló hadjárat ellen!*“

„Óvást emelünk most is, mint mindig, az okkupáció ellen, mely a berlini kongresszuson nyert keresztiséget.“

„De hiába volt a nemzet egyhangú tiltakozása, hiába a porta visszautasító szava: Ausztriának koncz kellett, hogy vágyai valósulást nyerjenek, török testvéreink ellen elvitték édes véreinket!“

„Holnap átlépik seregeink a határt. Még azt se várják be, hogy a berlini kongresszus határozatai rectificáltassanak. Nem várnak a porta beleegyezésére sem, annyira sietnek elkaparítani a — konczot.“

„*Mert a fényes kapuval nem értek véget a tanácskozások a megszállásra nézve s ha ez tényleg nem gátolja meg a be-
rontást, oka az, hogy enged a „durva erőszaknak.“*

„*Isten és a világ előtt tiltakozunk, e nemzetellenes politika véres következményei ellen.*“

„De ha már „barátságos“ uton, „békés viszonyok“ között megtörténik a „durva fegyver tény,“ tiltakozunk Ausztria azon jóakarata ellen, hogy Bosznia és Hercegovina hozzánk csatoltassék. Nekiünk Bosznia és Hercegovina nem kell.“

„Kormányunk bölcs intézkedései úgy is majdnem koldusbotra juttattak; pénzügyi viszonyaink szomorú helyzetén csak az adók mesterséges felemelése és behajtása se-

githet; — nem akarjuk, hogy a Boszniában végrehajtandó reformok bennünket végleg tönkre tegyenek “

„Mi nem áhitunk Európa zsandárja szerepére.“

„*Tartsa meg Ausztria magának Boszniát és Hercegovinát és nyugtassa meg vele — lelkiismeretét.*“

Magyarország szolgálai többsége megszavazta a 60 milliót; kifizeti az aránylag reá eső részt, oda adta hozzá saját fiainkat, — a szerzett dicsőséget és Boszniát tartásuk meg az — osztrákok maguknak.“

Igy ellenzékeink; s miért?

Mert hát a bölcsek követ nem ők találták fel, mert a „göndör haju udvaronc“ a ki egy hatalmas magyar „Jozsua“-ként megállította és megtartotta Európa egén a félholdat, nem az ő csapatjuk anyámasszony katonáinak egyike, nem az ő kávéénike politikusaik közül való vala.

Bismark elismert, bámult politikai tekintély s mégis egyelőre nem értette meg — lehet nem akarta megérteni azt, mikép a keleti pánszláv agitáció s Törökország netáni eleste szintugy a német elemre is, élet veszélyt magában rejtő lenne; mert hisz sokkal elébbre hozná a szláv és német nagy embertömegek között elkerülhetlen, végzetes, uj-kori titánni harcok korát — semmint Németország egysége bevégeztetendett s ez által a német elem az óriások rettenetes harcára megizmosodandott; s bizonyára azért foglalt el egyelőre elnéző, sőt nyiltan kimondhatjuk inkább török-ellenes mint mellettes állást.

Nem ítélhető el a bosnyák politika azon okból sem, ha csapataink Boszniában a bosnyákok s tán egyes, soraikba kényszerített törökök által is fegyverrel fogadtattak s véres jelenetek idéztettek fel. A sack-mattot a pánszláv törekvések ellenében tűz-víz megadni kellett, s ily nagy politikai vonás áldozatok nélkül nem járhat. Lehet, hogy a buzgó ellenzékiek, kikhez egyik egyháznagyunk is tartozik, tán áldozatok nélkül — csupán szélpuskákkal tudtak volna ily politikai vonást eszközölni.

Jó urak a politikai légkör alsó határaiban! — Kik az Európa sugallta osztrák-magyar boszniai politikát szidalmazni még ma is képesek — vigasztalják magukat azzal, mikép: „több is veszett Mohácsnál “

Akkor hazánkat, fajunkat és Európát azon eszmékhez kötött törekvésektől kellett megvédenünk élethalál tusák árán, melyek eme mondományban voltak letéve: „*Amint egy az Isten az égben: úgy lesz egy az ur a földön is*“; s ma? — a nemkevesebb törekvéseket és czélzatokat czögérező „*Minden oroszok czárja*“ szelleme, a pánszlávizmus fajunkat, hazánkat sokkal inkább fenyegető szelleme ellen védekeztünk, védekezünk boszniai politikánkban sokkal kevesebb áldozatokkal s több eszélylyel, mint amaz ellen védekeztünk Mohácsnál.

Európa akkor is számított a magyar nemzet vitézségére; s a magyar nemzet megfelelt akkor is Európa vára-kozásainak — lehet, hogy az önök őseikkel egyetemleg, tisztelt bölcs ellenzékeskedők — ha ugyancsak voltak, és itt, e földön voltak őseik; — s Európa az ujkori világhódításra vágyók ellen is számít a magyar nemzet vitézségére és bölcseségére: s a magyar nemzét ma is megfelel feladatának, sajnos önök nélkül is, sőt önök ellenzése daczára, százszor biztosabban és kevesebb áldozattal mint Mohács idejében.

* * *

Nem csak Európai érdek, saját állami érdekeink, fajunk lét-feltételei ránk parancsolták Bosznia okkupálását, ez által messzre távolítván el hazánktól — az elleneink által oly igen várva-várt ujjabb kori „Mohácsot.“

E tartományokat valamint Oláhországot Bulgáriát és Szerbiát is egykor történelmi fejlődés csatolta vala Szent István koronájához, ennek képezték tulajdonát csaknem az Ozmán világhódító korszakig. Ha tehát — feltéve de megengedve hogy — az ottomán hatalomnak mint Európának buknia s tartományainak megosztatniok kellene is, ez esetben sem illetnék meg ama tartományok akár egyik akár más szláv államocskát, mégkevésbbé Muszkaországot, hanem illetnék történelmileg és jogilag egyenesen Szent István koronáját és ennek felkent tulajdonosát. Ezuttal különben sem foglaltuk el e tartományokat a töröktől, hanem csak okkupálván s a békét helyre állítván, levettünk mint erősebbek a török állam testéről egy nyügöt, mely azt haladásában

bénitá, erejét tulterhelé, s levettük úgy: hogy kellő kártérítés mellett visszaadjuk, mihelyt velök megbirni képes, mihelyt megmutatta hogy Európában maradandólag magát szervezni akarja is, tudja is; és okkupáltuk más részt azért: hogy ha a török állam mint olyan Európára nézve csakugyan létezni megszűnnék, eleve biztosítva legyenek koronánk, mint ősi tulajdonos számára, biztosítva legyenek a pánszláv befolyás ellen, mi e tartományokat — könnyen felrobbantó aknákká vorázsolandotta át.

Ha mi nem okkupáljuk Boszniát, okkupálandották — természetesen hátvédők a muszka atyus segélyével a két Európai zwerger államocská Montenegro, Szerbia, s e réven az élelmes északi talpas természetesen előtolhatta volna zsákmányra fájó karmait egész a Szávaig, a Tisza torkolataig, honnan még pár merész ugrás s a medve Zágráb, Budapest és Prága téerein dühönghetendett megvalósítván az eszmét: „Minden oroszok czárja.”

Vizsgáljuk boszniai ^{*} ^{*} occupációkat egyenesen török szempontból.

Kinek jutna eszébe csodálni azt, ha mi magyarok 1848-iki dicső diadalaink daczára 49-ben elaléltunk. Keblünkön táplált öt lázadó elem szász, oláh, rác, tót, horvát bénitották erőinket; kívülről két nagy hatalom vérebei rohanták meg hazánkat; hét ellen marczangolta isten tudja hány oldalról izmos testünket s nem csoda ha a millió törpe ütési alatt az athleta lankadt. —

A török nemzet nem kisebb megpróbáltatásnak volt kitéve. E nemzetet is egyik legnagyobb, pihent, elkészült külhatalomnak s hét lázadó tartományának tizenkét hadteste támadta meg egyszerre órv módon; s bár mindenik támadónak véres betűkkel metszé hátára e nemzet hatalmas karja életerejének némelyeknél még ma is sajtó jeleit, lehet-e bámulni ha ennyi véreb marczangolására a hős védekező, elalélt, kimerült annyira: miszerint mások támogatására lön szüksége, kik a fene vadakat vérező testéről tova korbácsolák. — S ki van hivatva támogatni a török nemzetet, mint melylyel közös érdekei vannak

Ázsiában? Kétségkívül az angol. S ez sietett is megadni a szükségesnek ítélt támogatást — szintén európai küldetés folytán — Cyprus megszállása s paczificálása által.

Es mely állam van hivatva támogatni a török nemzetet, mint melylyel az adott pánszláv üzelmek közt közös érdekei vannak Európában? Kétséget kizárólag Ausztria-Magyarország, mely valóban meg is tisztítá a folyvást lázangó — occupált tartományokat a muszka befolyástól, — s képtelenné tette azokat actióra a pánszlávizmus érdekében — ugy török mint osztrák-magyar mint európai érdekből; sőt beékelődése által a két muszka boszorkány műhely: Rác és Czernagorác országok közé, képtelenné tette és teszi mindenkor ezeket a muszka bujtogatásoknak oly termő talajt adhatni, mint történt az ezen időkig.

A mondottak igazsága mellett szóllanak ama rettentetes jeremiádák is, miket annak idején a muszka lapok keseregtek boszniai occupációink fölött, és sajtóságos, szélbal ellenzékünk és sajtójuk itt is találkozott a muszka észjárással; mert rettenetesebb szidalmakat még magok a muszkák sem követtek el Bosznia miatt Andrassy s más intézők ellen, mint a mi derék ellenzékieink. A muszkáknak felette fájhatott, és méltán, az hogy Boszniát európai küldetés folytán occupáltuk s nem muszka kezekből vettük ajándék képen; mert ezáltal Péter czár hagyományában gyökerező azon ravasz politikai fogásukat látták keresztül vonva, — mely a politikai végrendelet eme tételében lel megoldást: *„Rá kell venni az osztrák házat a töröknek Európából való kiűzésére, s lecsendesíteni féltékenységét . . : ugy, hogy neki adassék a hódítványnak tőle később visszaveendő része.“* E szempontból fogván fel a muszkák Bosznia sorsát, megérthető annak occupáltatása fölötti fájdalmuk, megérthetők keseregő boszniaidák, de hogy hires magyar ellenzékeink s köztük ama hirneves egyházfő is a muszkákkal keseregjen Boszniáért s ne ismerje fel a török, osztrák-magyar sőt európai érdekek védelmét boszniai politikánkban — ez meg nem érthető; ehhez több kell mint akár ellenzékeskedési viszketeg, akár politikai higvelejűség, ha még püspök süvegtakarná is ezt,

A hirhedt muszka diplomaták azt hitték, mikép abban

a finom, ruganyosan hajlongni tudó, a mi szélsőink szerint „göndör haju udvaronc“-ban, oly államférfit lelnek, ki kész lesz csupa udvariasságból elfogadni tőlük Boszniát-Hercegovinát ajándékkép, s ez által — a muszkaság kedvéért elég könnyelmű lesz monarchiánkat kitenni Európa haragjának. S valóban ily ballépés által — mi részünkről is a párisi szerződés széttévése leendett — mint ezt a muszkák tették — nemcsak Európa méltó haragját érdemlendettük meg, hanem egyuttal kiteve lett volna monarchiánk a muszka kapzsiság — most már Európa által semmi esetre sem akadályozandott — áramlatának. — Az adott viszonyok közt Andrásynak kettő közt lehetett és kellett választania: elfogadni a moskovtól a felajánlott tartományokat s így Európától szakadva — a párisi szerződés széttépésének bűnében a muszkával részesnek lennie; vagy megvetni a muszka kísértet ajánlatait, együtt járni Európával s ezzel együtt itélmi el a muszka-keleti üzelmeket s ezek szerzőit. És Andrassy elég ügyes vala minden finomsága daczára is kimondani: »Nichts slavisch“ s szerencsés középutat követő politikájának e szavakkal adni jelentős és a ravasz muszka ármánykodók által is világosan megérthető kifejezést: „nem üzünk trinkgeld politikát.“

A keletet szabályozó párisi és londoni szerződéseket Európa alkotta, ezek európai nemzetközi jogalapok; szóval a kelet ügye európai ügy; s ha tehát keleten a török államnak vagy tartományainak más szinezetet kell felvenniök; ennek intézése semmi szín alatt sem a fehér czárnak, hanem Európának joga. — S mert e szellemben történt meg Bosznia, Hercegovina occupálása, t. i. európai izlés s nem czári ingyenczkedés szerint: épen ez az oka, hogy a fordulat ugy a czároknak, mint az általuk képviselt pánszlávizmusnak is felette sajtó sebet ütött, s ép ez az: mi ez esetben monarchiánk helyes politikájáról tesz fényes tanúságot; s csak az sajtó, csaknem nevetséges — mikép a magyar ellenzék ez esetben a muszkanak csapott fel uszály hordójául, épugy nem lévén a bosnyák politikával megelégedve ez, mint amaz. „*Les extremes se touchent.*“

Sem a muszka hadsereg kinos nyomoruságának —

sem a muszka diplomatia meztelen ügyetlenségének oly szembeszökő jeleit még nem adta, mint a keleti események alkalmával; hadserege nyomról-nyomra veretett, üzetett, jelezvén a nyomorult vezényletet; diplomatiája zsák utczába szorult, melyből elég eszélytelenül majd Bosznia, Herczegovina árulgatása, — majd a török-muszka véd és daczszövetség felszinre vetése által reménylett szabadulhatni. Ámde minden rózsás reményeik elpárologtak s a nagy szláv urak végre is beparancsoltattak a berlini kongresszus ítélő zöld asztala elé, hol habár hordszéken megjelenniök, s az ítéletnek hódolniok kellett.

A fűhöz-fához kapkodásnak legvilágosabb kinyomata volt — mi a muszka diplomatákat oly gyenge oldalról ismerteté — kétség kívül a muszkák által — a berlini kongresszus hírére, — a töröknek felajánlott, de ettől kereken elutasítva lett török-muszka véd és daczszövetség terve, mit a hirhedt Goresakoff Európa ellenében óhajtott volna létre hozni, megtorlásul mintegy a kongresszusi határozatokért.

Ezen halva született szövetségi terv mutatja élénken, mennyire nem inyére esett a maczkónak a berlini kongresszusi mézes kosár. Európától látván ugyanis magát megfenyítve, kész lett volna Európa ellen az imént üldözött törökkel lépni véd és daczszövetségre — ezt ügyetlen ravaszul most már a görög igényektől is megvédeni igérkezvén. — Lehet hogy komoly volt a szándék — mert kitelik a czárizmustól, — hogy egész népe feláldozásával is szerencsét próbál, — lehet — azonban, hogy csak a törököt akarta befonni, Európa ellen actióra birni, hogy ekép Európa jóakarátát vonja el attól. — De a török diplomaták is voltak oly okosak, — átlátni a hinár szálain s azt mondani: nichts russisch; felsülvén ekép a muszka atyus épugy e tervével is, mint imént Bosznia és Herczegovina árulgatásával.

Ha a czárizmus tulkapó — a pánszlávizmus oroszlán bőrébe öltöztetett számár kísértetének, a párisi és londoni szerződések fülét szegték le: ugy a berlini diplomatiai gyülekezet a sir szélére állította eme kísértetet; honnan —

még csak egy fuvallat kell: s a rém és ezzel kapcsolatos csáró-panszláv politika, nagyzás, minden időkre hantok alá kerül.

Nem az európai török államot semmisítette meg tehát a berlini szerződés, sőt inkább ujja teremtette azt, s az ujja, nagygyá lételnek minden feltételeit megadta és kijelölte. — Hanem igenis a csárizmus által képviselt és ápolt pánszlávizmusnak, Európa kisértő rémének adta meg azon halálos sebet, melyből felgyógyulás nincsen többé. — Csak azt lehet csodálni — mikép — ha már elvitte a kongresszus ama kisértetet a sir szájához — miért nem adta meg neki amaz egyetlen lökést is, mely sirja fenekére zudítandá. — Bizonyára azért mert az vezethette a kongresszust a pánszláv kisértettel szemben — mi a felvilágosult embert vezeti a misteriósus ördöggel szemben, t. i.: „hadd kisértsenek, tehetetlenek az ily kisértetek, csak azt üldözik ki megszabad tőlök, de a velök szembe állóktól ők oldalalnak tova. — Különben is jó az ily-féle kisérteteket közelebbről megismerni, hogy felismertessék élhetetlen nyomoruságuk, mi épen arra kényszeríti őket, hogy létfeltételeik kierőszakolása czéljából, a szörnyetegek mezét öltsek magukra.

Eddig juttatta igenis a berlini kongresszus a magas czári politikát — a pánszlávizmust: a sir széleig; s most még csak egy kérdés merülhet fel az érdeklődő buvár ész előtt, az: mi hát ama politikai fuvallat, mi hivatva van a halálhörgés stadiumába jutott rémnek megadni amaz utolsó lökést, mely sirjába — honnan többé nem lehet feltámadása — temesse mindörökre.

E tételt a következő cikkben fejtegetendem.

III. TÉTEL.

Európa további teendői a pánszlávizmus ellen,
— a délszláv tartományokkal és Lengyelországgal szemben.

Kossuth Lajos, kinek örökké veszta tüzeként égő lelke annyi hévvel csüng e nemzet sorsán, egyik, külföldön Manchesterben tartott beszédét így végzé: *„Vigyázzon Európa, vigyázzon különösen Ausztria, és vigyázzon mindenek felett, magát az Ausztria horgára akasztott Magyarországra, hogy mit cselekszik. A délkeleti szláv nemzetekből megannyi lengyelt lehet csinálni az orosz ellen, a szabadság és nemzeti függetlenség által; de lehet megannyi orosz is csinálni a szabadságvágy repressiója, vagy az urat cserélés speculációjá által.*

Vajjon mi indította az ottomán hatalom alatt álló szláv s egyéb népfajokat, e hatalom elleni legyőzhetlen ellenszenvre? — holott a török elem maga a megtestesült rokonszenv. — Mi indíthatta annyi véres, dühös küzdelemre? holott az ottomán nemzet csak politikai fölényt gyakorolt fölöttünk, de semmi specialis érdekeiket nem illeté? — Avagy csigázta őket az ottomán hatalom megbirhatlan adókkal? — Ezzel sem; mert a tributum, mit a töröknek fizettek, oly édes kevés volt, mikép a ma már függetlenített államcskák többet adóznak egy év alatt fejedelmeiknek, mint a töröknek adóztak elébb öt év alatt, mi tulajdonkép csakis a török főuraság elismertetéseül szolgált.

Avagy nyelvöket, nemzetiségi jellegeiket semmisítette meg a török, mint teszi ezt az általok tömjénezett muszka

a lengyelekkel? — Nem, e mellett bizonyít ama körülmény, miszerint saját nemzetiségi irányban fejlhettek, haladhattak, erősödhetek oda: mikép idővel csaknem önerejükből rázhatták le a kellemetlen igának vélt Ottomán uralmat.

Bántotta a török talán azon intézményeiket, melyek e népeket annyira hátramaradottakká, elfogulttakká, előítéletesekké teszi — vallásaikat? — A muszka kérlelhetlen ellensége, üldözője minden vallásnak, mely nem a czár pápaságát ismeri el; igazolja e tételt azon körülmény is, melyszerint Bulgáriában is első mit a muszka cselekedett nem kevesebb volt, mint eltörölte Bulgária egyházi autonómiáját — Ezt a török főuralom soha semmiféle vallással nem cselekedte.

Különben is ha vallási üldözésről lehetne szó, ennek vádjá csak is a bigotteria nehéz lánczait csörtető, felette hátramaradt türelmetlen orthodox muszkát terhelné a tárgyalt esetben is; mert épen a muszka hirdette fennen, mikép a törököt vallási ürügy alatt támadta meg; s tette ezt a muszka a tizenkilencedik században, midőn a vallási rajongás lidércz nyomása alól a legbutább tömegeket is feloldá a haladás szelleme. — No de, az europai dictaturáért esengő muszkának lehet széttépni nemzetközi szerződéseket; tőle kitelik vallási ostobaságból, rajongásból kiirtani akarni nemzeteket. — S europai vezérszerepre ily otromba, ily lelkileg békóba vert ember selejt sóvárog Európa magasan kultivált nemzetei ellenében!!...

Annak megvilágítására — hogy valjon vallási indokból lehet-e, szabad-e valamely más vallásu nemzetet vagy fajt üldözni, nem árt itt kissé szellőztetni azt, valjon mi hát a vallás.

A vallás majdnem mindenike egyáltalában, ma napság nem egyéb, mint a józan, gyakorlati élet elveivel, a már előhaladt kor szellemével homlok egyenest ellentétben álló, elvont rajongások; beteges lelkek, káprándos képzelgéseinek összefoglalása s egy vagy más czimen hitté emelése.

A hajdani vallások az ótestamentom s pogánykor idejében államalkotási törekvéseket czéloztak, még pedig Istenuralmi (theocraticus) alapokon. Ez látszik ki Mózes vallá-

sának szelleméből. — Ő neki, hogy már az ő korában a fertő mocsárába süllyedt népét a végálméretűléstől megmentse s ez előtt intézményeinek tekintélyt parancsolhasson, kellett, hogy népe előtt megteremtse a „Jehova“ fogalmát, kellett hogy magát ennek küldöttekép ismertesse, s népét ennek választott népeül jelölje meg; ezt csakis ily módon lévén lehetséges az állattiasság posványából kiemelnie s magasabb emberiségi törekvésekre ösztönözni; csakis így lehetvén azt a már azon időben e fajnál hatalmasan jelentkezett szétvonástól, szétzülléstől megóvni, némi nemzeti jelleg, felvételére iskolázni, némi összetartásra ösztönözni. Ily irányzat jellemzi Mohamed vallását is; s amaz úgy mint ez theocraticus alapon bár, de a világi hatalom gyakorlását is egy legfőbb személy kezébe tette le s úgy ezt, mint népét a világalomértili törekvésre, a nemzetek, feletti főuralomra utalja; ez utóbbi törekvésnek Mózes vallásában az: *„Isten választott népe“* Mohamed vallásában *„Egy ur az égben, egy ur a földön“* eszme adván fogalmát, magyarázatát. Az állam alkotási és államhatalom gyakorlási törekvés Brahma, Budha alkotásaiknál, és a görög, római pogány vallásoknál is ki ri; s míg amazok még osztályozzák is a társadalmat, emezek a társadalom élet érdekeibe oly mélyen benyúló béke és háboru politikájába is befolytak az istenek szolgái, a papok kezei közt létező misteriosus jósdáik által.

Krisztus a vallás alkotók között mindenek felett áll; s úgy magaslik ki ezek közt: mint egy hatalmas isten a törpe vakok között — Az ő tanai nem separatistikus államot kívánnak alkotni, nem választott népet kívánnak más népek fölé helyezni, nem osztanak jogosult és jogtalan osztályokra társadalmat s nem kívánnak jósdák titokzatos kijelentései által befolyjni államok ügyeinek intézésébe. Ő tanaival nem akart elzárkózott nemzetet világalomértili versengési viselkedéssel képezni, hanem embert, emberiséget, magasabb erkölcsi, emberiségi törekvésekkel — minden nemzet elemeiből, minden emberből széles e földön. Neki nem volt törekvése a világi hatalom gyakorlása, hanem az erkölcs, az erkölcsiség volt országa, bizonyítván azt ama felséges szavaival: *„az én országom nem e földről való“* s amaz

önmegtagadást küllő nagy tétével, mikép elrejté magát a tömeg elől, midőn ez őt felbuzdulásában királylyá választani akarta. Krisztus az általános sülyedés korában az emberből, mint olyanból, magas törekvésekért buzgó erkölcsi lényt akart iskolázni, minden más czélzás nélkül, egyedül magáért az ember boldogságaért, üdveért; s példás életével, tetteivel kivánt mintaképe lenni az erkölcsi embernek, anélkül, hogy ezt befolyásoltatni egy nemzeti, hatalmas, bosszuálló Isten által óhajtotta volna.

A Krisztus Istene egy felséges, megfoghatatlan hatalommal és tökélyekkel felruházott, mind e mellett szelid lény, ki a: „Mi atyánk“ — kinek mi minden ember egyenlő gyermekei vagyunk, tehát testvérek az urban, a mi atyánkban; s kiknek ekép egymást csak szeretnünk kell; megröviditenünk, gyűlölnünk, üldözünk vagy épen véres küzdelmekben egymást vérebekként irtanunk — még a szlávok istenei a fehér czárok kedveért sem kell, nem szabad. — Ez az isteni vallás alkotó felfogása, tana.

A Krisztus felséges tanait, két kimagasló tételbe lehet összevonni: „*Szeresd a te Uradat Istenedet mindenek felett*“; ez a dogmaticai rész, mely arra tanit, miszerint van egy Isten, urunk a mi „atyánk“ kit mindenek fölé helyeznünk kell; — a másik főtétel, a moralisticai rész: »*Szeresd felebarátodat mint tenmagadat*“ mit ha a királyoktól a koldusig mindenki egyformán megérteni akarna s tetteit ekép irányozni törekednék, vajmi felséges színezetet nyerhetne az emberi ösztársadalom!...

Valóban Krisztus előtt és után is minden vallás alkotó és tanító, magok az ugynevezett reformátorok is Luther Kálvin sat.; csak fércz munkát teljesítettek, csak formákért szörszálhasogatószkodtak avagy valamely általok megtámadott személylyel czivódtak anélkül, hogy vallás-erkölcsi téren maradandó, az összemberiség üdvét eszközölni hivatott, bevégzett egésznet képesek lettek volna alkotni, mint ez a Krisztusi tanokat illetőleg áll.

Sohasem kárhoztatható semmiféle vallás, melynek czélja nem hatalomvágy, hanem az emberiség erkölcsi éle-

tének javítása, de viszont csak annyiban helyezendő valamely vallás mások fölébe, mennyiben elavult fogalmak, elkorhadt intézmények vagy separatisticus s tulkapó törekvések helyett, korszerűbb fogalmakat, intézményeket képvisel s az összemberiség — mint testvérek erkölcsi javulását czélozza; s e szempontokból áll mérhetlenül felette Krisztus vallása — eltekintve ennél is némely ferde kinövéseit a kornak — minden ismert vallásoknak. — De ha a vallás kizárólag mint istenészeti s erkölcsi iskola tekinthető csak — s valóban mint olyan, más czélzatokkal meg sem engedhető, — meg nem engedendő annak bizonyára ma napság — midőn az állam a vallástól teljesen elválasztandó — más szerep, mint minőt vitt volt hajdan pl. Görögországban a Socratesi iskola, vagy eredetiségében maga Krisztus iskolája; tudniillik: bölcselkedjék bármily vallás Isten és erkölcsiség felett, érveinek meggyőző hatalmával hódítson elveinek hívőket, tartsa fenn magát, mint bölcselmi iskola hívóinak áldozataiból — de állami segélyre ne aspiráljon s állam ügyekbe beavatkoznia meg ne engedjék; annál kevesbbé lehessen az államfő vallásfő is — mint ez pl. Muszkaországban van — kinek kedvéért aztán más vallások hívői üldöztessenek.

Ily szempontokból bírálván meg a régebb s a ma divó vallásokat egyetemenleg: kétségtelen hogy azon következtetésre jutunk, miszerint már kiadásában alig helyezhető egyik a másik fölé s alig engedhető meg több jogosultság egyiknek mint a másiknak; mert mindenik vagy elavult, vagy elferdített, vagy épen férczelt alkotás; egyik sem marad pusztán istenészeti — erkölcsészeti keretében, hová pedig utalva lenne, hanem hatalomra, hatalmaskodásra vágyik, törekszik; egyik sem ad Istenről méltó, tiszta fogalmat; egyiknek képviselői sem állítanak elének tökéletes erkölcsi lényeket; s végre egyik sem képes embert megrendült hitében vigasztalni, erkölcsi sülyedéstől megvédeni.

Vallási érdekekért kapni tehát hajba a mai előhaladt korban, s vagy embereknek avagy fajoknak, nem akarni testvéri egyetértésben élni egymásközt csak azért, mert egyik más vallásu mint a másik, — ilyesmi kitelhetik az

orthodoxismus lélek ölő igáját hurezoló balga muszka elemektől, de meg nem engedhető kultur, előrehaladt nemzeteknek.

A keleti nem mohamedán népeket a török uralom alatt, valóban vallási viszketeg sem bánthatta, hisz a török minden vallás gyakorlatot egyenlően türt s a keresztények vallási autonom ügyeibe avatkozni soha még csak meg sem kísérlette.

Mi volt oka tehát a keleti örökös forrongásnak, a délszlávok, oláhok és görögök által, a török ellen folytatott élet-halál harcznak?

Irva van hogy: „A virágnak meg tiltani nem lehet.“ A szabadság szeretet az erkölcsi ember életének legszebb, legdicsebb virága; és viszont a szabadság talajából virulnak fel az emberi jóllétnek illatos virágai. Már a bibliai regékből kitünik, mikép a szabad akarattal felruházott ember megvetette még a felséges paradicsom minden kékjét és áldását is; képes volt fellázadni Istene ellen, kész volt fájdalommal tűrni sorsát, véres verejtékkal keresni kenyerét: mert szabad kívánt lenni, mert a paradicsom is unottá vált előtte, mihelyt szabad akaratát tilalom által érezte korlátozva, pedig e tilalom Istentől, atyjától eredt, s csak kevés önmehtagadást kívánt kárpótlásul a dús mindenért, mi rendelkezésére bocsátva vala.

Ki tilthatná meg tehát s kivált századunkban az emberi fajoknak is a szabadság, függetlenség utáni vágyat, törekvést; a mások gyámkodása alóli felszabadulás érdekébeni harczeit, küzdelmeit, — ha érettek már a függetlenségre, a szabadságra?!!

Kétség kívüli, hogy a balkáni szláv fajokat is egyedül a szabadság érzete, a nemzeti függetlenségi törekvések ösztönözték, az ottomán főuralom elleni örökös harcra, s ezt nekik, joggal megtiltani nem lehetett.

Igaz, hogy a szent czár s kormányja felismervén a délkeleti szláv fajok törekvését, mindent elkövetett, hogy ezeket keleti czélzataira alkalmas eszközökül felhasználhassa s a török állam gyengítésére alkalmazza, ámde az is igaz, hogy emez a szabadságért szenvedélylyel hevülő fajok

a nálok sem hiányzó szláv ravaszsággal úgy cselekedtek egyelőre, mint a mesebeli Fauszt, ki hogy vágya teljesüljön a pokol Mephistójával is képes volt alkudni; — ezek is, hogy függetlenségi törekvéseiket annál biztosabban valósíthassák, készeknek látszottak Európa északi koronás ördögével paktálni és sikerrel, mert ez egyszer nem Fausztot szedte rá Mephistó, — hanem fordítva a délszláv fajok aknázták ki céljaikért s ültették fel végeredményben észak hazárd szent Mephistóját.

Hogy a muszkák élénk tudatával birnak a délszlávok általi rászedettetésüknek, azt a szentpétervári börze lap annak idején hiven tolmácsolta a következőkben:

„A berlini szerződés azon megmásíthatlanul fontos jelentőséggel bír reánk nézve, hogy jogot és alkalmat ad így szólnunk a nyugoti szláv népekhez, melyek századok során nem tudták belső villongásaikat kiegyenlíteni és nem bírtak egyesülten politikai életre vergődni:“

„Megtettünk értetek mindent ami lehetséges volt; levettük rólatok a mohamedán ígát, vérünkkel törtünk nektek utat politikai, önálló létre és mindazért nem követelünk tőletek se köszönetet, se kárpótlást, de aztán ti se követeltek ezentul tőlünk semmit, hagyjatok minket nyugodtan élni, szünjete meg bennünket kizsákmányolni, éljetek boldogul, kívánjuk, hogy áldozataink hasznotokra váljanak.“

„Oroszország kizsákmányoltatása a szláv népek által nagyon sokáig tartott és nekünk nagyon sokba is került. A pánszlávizmust nem Oroszországban gondolták ki, hol senkinek nincs reá szüksége. A pánszlávizmust a nyugoti szlávok fundálták ki, hol mindegyik nép úgy értelmezi, hogy ő maga álljon az élén. A szláv patakocskák korántsem gondolnak arra, hogy a nagy orosz tengerbe ömöljenek, mint a nagy orosz költő oly szépen mondá, hanem ellenkezőleg, ezen apró patakocskák közül mindenik az orosz tengert akarja átszivárogtatni kicsi, vékony torkán és eszébe se jut, hogy a legelső kerty is — mint mondani szokták — cigány utczára“ haladna.“

„A pánszlávizmust Prágában gondolták ki és azon cél-

ból, hogy az osztrák monarchiának nevezett diplomáciai kombinációra jobban ráijeszszenek, bele ojtották az óhitű felekezetbe, mely a „moszkvai szlavophil“ nevet vette fel.“

Elmondván ezután az 1876-iki szerb hadjáratot és azon szerepet, melyet abban Oroszország játszott, így végzi be elmékedéseit.

Mindez a multba tartozik és kétségkívül Isten akaratára volt. Elfeledjük a történeteket, de legalább tanulságot vonunk le magunknak belőle. Ha a berlini kongresszusból újabb zavarok következnek, hadd viharozzanak le azok nélkülünk. Megérdemeltük azon jogot, hogy nyugodalmas nézők lehessünk és ép úgy mint a mostani háboru után mások tették, mi is eljátszhatjuk a paczifikáció után a közvetítők szerepét anélkül, hogy megfélekedznénk saját valódi orosz érdekeinkről!

E népek szabadságukat minden áron — még a muszka rubelek s a muszka kengyelfutó hősek: Csernajeffek — árán is akarták kivívni, — s valóban kivívták is, sőt Európával szentesítették.

Lesznek e — Kossuth szavaival élve — e fajokból *mindmegannyi lengyelek?* — a jövő mutatja meg.

Ámde szabadság szeretetük, a muszkaét tulmuló magasabb kulturájok, állami szervezetük rendezettebb volta s fejlettségök szabad alkotmányos irányban, azon feltevést engedik meg: hogy lesznek igenis; s hogy a czár egységesítő rémideájaért nem fognak a legalább is két századdal visszamaradt muszka sötétségbe beleolvadni, nem fognak a nyugat Európától szakadva, nyugati miveltségükből visszahanyatlani, nem fognak sem a muszkaság sem a czárizmus hamis kacsintgatásaiért nemzeti — most már Európa által istápoltt függetlenségükből kivetkőzve, az egységes Pán-szlávia sklávjaivá metamorphosáltatni. —

A nemzetiségi, nyelvi és vallási surlódások kinos zavaraiiban élő erkölcsi világ: az emberiség, a forrongás olyszertü stadiumában van ma napság, — mint minőben vala az anyagok világa a Chaos korszakában.

Az anyagi világ C-chaoticus korszakában össze ele-

gyedve vala, — jellemezhetlen keverékké — minden természeti test eleme. — De az egynemű elemek harczot vivotak a Chaossal, — külön váltak ebből, — egyesültek, csoportosultak s megalkoták anyagaik milliárd világait.

Igy az emberiség, a nemzetek, — az önző személyi hatalmasságok érdekei — nemzetiségi és vallási viszketegségek okozta harczok folytán, ma egy erkölcsi Chaossá vannak keveredve. De az egynemű erkölcsi elemek harczot vivnak szintugy a Chaos, a sötétség lelke ellen, s vagy megalakultak már is külön nemzet-testekké, vagy megalakulni fognak épugy, mint megalakultak az ősi anyagi Chaosból, a mai nagy világ egyetem millió testei.

És miképen a különféle — az ős Chaosból kivált világok, természeti testek milliárd féleségeikben is egy csodálatra méltó öszhangzó világegyetemmé tudtak alakulni: ugy fog az erkölcsi világ az emberiség is mai bontó jellemű procesusa után, az „egyenlőség, testvériség és szabadság“ isteni eszméiben egy harmonicus egységes világtársadalommá, világ respublikává egybeolvadni. — Igy fog beteljesülni a legnagyobb moralista jós ígéje: „és léssen egy akol és egy pásztor“; és emez egységes világ republica léssen ama: „Noe bárkája, — mely egy új világot rejt magába“; új világot az emberiség egyenlőségének, testvériségének, szabadságának, — minden felekezeti és nemzetiséget egyenlően kibékítő, boldogító világát.

Ezen eszmék, ily szellembeni törekvések ösztönözik ma a népeket a magok egyediségének érvényesítésére, hogy mint önálló nemzet-egyen illessze be magát az egységes emberi társadalom harmoniájába; s ez eszmék zászlói alatt lettek a délszláv népek is függetlenek, szabadok.

S Európa jól cselekedett-e valjon midőn e törekvésekre s az ezekből kifolyó statusquora a berlini congressuson a szentesítés bélyegét ráütötte. — Igen is jól az emberiségi, a korszellem, haladás követelményeinek megfelelőleg, kultur missiójához illőleg.

Csak hogy itt Európának megállania nem szabad. Kötelve Európának ezen államokat továbbra is ellenőrizni, a

nyugat európai kultur irányzat felé terelni, a vandalító muszka befolyást rájuk nézve lehetetlenné tenni.

A lánglelkű Kossuth mondja: „Azon kell lenni, hogy az orosz ne terjeszkedjék délfelé sem birtok foglalással, sem befolyásban;» S valóban úgy látszik, hogy Európa habár évekkkel később mint Kossuth hangsúlyozta ugyan azon politikai irányt érvényesíti kelet újabb berendezésénél gyakorlatilag, mely irányt, maga Kossuth pengetett s tartott üdvösnek elméletileg, azon különbséggel: hogy Európa nem hagyta ki a számításból a török fajt sem, az európai missióval pedig keleten Ausztria-Magyarországot ruházta fel.

És Európának megállania még itt sem szabad, — ha a pánszlávismust teljesen ártalmatlanná, tehetetlenné tenni kívánja. Kötelme Európának jóvá tenni azon bűnét, melyet enmaga ellen követett el akkor: midőn Lengyelország feldaraboltatását megengedé a régebb multakban; helyre kell ütnie azon mulasztását, melyet a közelmultban a berlini Congressuson mint egyedüli rosszat mivelte az által: mikép a lengyel nemzet jogos feliratát, melyben a lengyel kérdésnek tárgyalása is kérelmeztetett a berlini Congressuson — egyszerűen mellőzte. Szóval vissza állítani kell az egységes Lengyelországot — egyidejűleg a kelet új berendezésével, — mint a cultur Európa egyik leghatalmasabb védbástyáját a muszka, — pánszláv vandal áramlat ellen.

Amily ügyetlen és még a szalmaszálhoz is sikertelenül kapkodó a czárizmus és az orosz diplomatia ármányos terveinek keresztül vitelében, époly találékony az Esopus bárány és farkas meséjét eszünkbe juttató ama gonosz tervek kovácsolásában: mikép kössön bele egyik vagy másik nemzetbe, hatalomba, azokat a kancsuka uralma alá hajtandó, a hatalomtól megfosztandó.

Igy járt el Lengyelország feldarabolásánál is. Vakmerő hazudozásaival, röpiratokban terjesztett undok rágalmaival elhitette ha nem is a józan népekkel, de a népek érdekei ellen küzdő dynastákkal mikép Lengyelország a trónokat aláásni törekvő forradalmi társulatok gyűlhelye; mikép a lengyel nemzet lázangó, hűtelen, állami rendet felforgatni törekvő faj, országa a szomszédos nemzetek és dynastiák

nyugalmára is veszedelmes fondorlatok tanyája, s mint olyan e nemzet megfenyítendő, hazája feldarabolandó. Pedig ha mélyebben vizsgáljuk Lengyelországnak feldarabolását megelőző viszonyait, azt vesszük észre, mikép, a hirhedt Nagy Péter czár féle politikai végrendelethez hiven, épen a czári ármányos befolyás volt az, mi a lengyelek közt oly nemű forrongást idézett fel, mi ha a szomszéd államokra veszélyes bár nem lehetett, de veszélyes, végzetes lett igenis magára a lengyel nemzetre, Lengyelországra; e mestersegesen felidézett és táplált belforrongással, öntudatlanul maga a befönt lengyel nemzet segitvén elő a czár terveinek keresztül vihetését: miszerint ez Lengyelország belügyeibe avatkozhassék, muszka hadsereget küldhessen oda be, végre ez országot feldarabolhassa, — mint ez a végrendeletben mind szépen megirva van; — így történhetvén meg a pánszlávizmus valóítására irányuló első és legfontosabb lépés. Sajnos de igaz, hogy mind az akkori Európa önös hatalmai, diplomatái, — mind pedig Lengyelország elég hiszékenyek és rövid látók valának a ravasz muszkanak felülni, s bele mentek a hinárba, a pánszlávizmus kelepczéjébe, melyből ma már, szabadulni aligha oly könnyű leend, mint minő könnyen abba bele mentek.

Hazánk és dynastiánk ügyeibe 1849-ben szint oly szemtelen hazugságok — de a czárizmus felfogása szerint elv alapján — tolakodott fel beavatkozásra a Romanow dynastia. Hazánk, és a czárizmus által mindörökké kérlelhetlenül gyűlölt nemzetünk kétségtelenül egyik s Lengyelország eleste után talán legerősebb gátja a pánszláv törekvések árjának. — Kapóra jött tehát a czárnak szabadság harcunk, ráhazudta erre, mikép az: *magyar-lengyel — dynastiákat elseperni törekvő lázadás*“ s ez undok réven keresztül tudta vinni, hogy ügyeinkbe szintén beavatkozott; azonban — hála nemzetünk örökdő geniusának nem oly eredménnyel — mint Lengyelországgal szemben, s a pánszlávizmus czégére nézve épen semmi haszonnal sőt kárral. Kétségen kívüli, mikép Európa, ha a magyar nemzet a Habsburg dynastiát trónvesztettnek nem nyilvánítja — soha meg nem engedte volna a muszka betolakodást hazánkba, — tudván ma már Európa, mit czé-

loznak a muszka terjeszkedési törekvések. — Ámde Európa egyensulya, béke érdekei, Európa közepén egy a Habsburg dynastia alatti kevert bár de mindamellet is erős államcsoportot igényelnek, s mert a Habsburgok trónvesztetteknek kijelentése Kossuth részéről, emez Európai elvvel tette hazánkat, nemzetünket ellenlábassá — csakis azért kellett Európának eltűrnie a magyar nemzet megfékezését; — habár a hivatlan betolakodott muszka volt legyen is erre az eszköz.

Nem kevesebb arczátlansággal hazudott ok vala, a keleti ügyekbe való beavatkozásra is a: „*keresztények felszabadításának czime a mohamedanismus elnyomása alól*,“ a mely czimen tolakodott be, mint tudjuk, közelebb a czarizmus a török hatalom s a délszlávok ügyeibe.

Régi törekvésök a czároknak — bármily áron és bármily uton Konstantinápolyba jutni ez lehetvén a pánszláv világ urának kulcs kezében, egyuttal a világoralomra is; s ha Bécsen át az osztrák-magyar monarchia romjain nem lehetett s nem fog lehetni Konstantinápolyba juthatni, megkísérteni kellett azt Oláhországon át, s a keresztény népek felszabadításának ravaszul választott czögére alatt.

Ámde Európa most már résen állt — s mit tett a nagyzó czári törekvések ellenében, ma ismert dolog. — Csak egyet nem tett jól Európa, azt: hogy midőn jelentéktelen népfajoknak, épen a pánszlávizmus ellensulyozása szempontjából megadta szabadságukat, függetlenségöket, ugyanakkor az ujkor Prometheusát: a dicső lengyel nemzetet továbbra is a muszka sas marczangoló karmai közt hagyta.

Azt mondják némelyek: „Lengyelország visszaállítása lehetetlen, mert három nagy hatalom érdekeibe ütközik. — Hát Törökország megnyirbálása s ujja alakítása — mennyi mindenféle érdekebe ütközött mégis megtörténhetett; mert kívánta a népek szabadságának eszméje, az örök igazság, a humanismus elve.

És ugyan ezen eszme és elvek hangosan követelik Muszkaország feldarabolását is: követelik Lengyelország visszaállítását s egyéb a muszka kancsuka alatt nyögő, e

zsarnoki uralom sulya alatt elvandalosodó nem szláv fajok felszabadítását is.

A lengyel kérdés megoldásának nehézsége csak látszat és sem európai megrázkódást, sem tetemes vér és vagyon áldozatot nem igénylő feladat.

Nagy történelmi események megmutatták azt, miszerint a németek fölötti fő és egyeduralomért versenyző Hohenzollern és Habsburg dynastiák közül utóbbinak missiója a német elemekkel szemben többé nincs; missiója ennek a magyar nemzet mindenkori hűségére, ősi erényeire és minden irányban fejtendő erejére támaszkodva kelet felé van. — E dynastiának a keleti felszabadult államocskákból, a magyar nemzet hegemoniája alatt, a csárizmus pánszlávizáló s beolvasztó törekvései ellen kell egy államesoportozatot — a dunai Confoederatio szelleme szerint alkotnia; kell kifejtenie, megvédenie e népfajok függetlenségét, szabadságát; s haladását a nyugati polgárisultság irányában elősegíteni az északi zsarnokság minden ellen-törekvései daczára. Ez az erős magyar nemzetre támaszkodva, a Habsburg dynastia jövődöbéli feladata — a pánszlávizmus Európa ellenes törekvéseinek féken tartása céljából; s a magyar nemzetet, Szent István koronájának birtokosát, e magas missiójában, kell hogy minden erővel támogassa Németország kiválólag, kell hogy támogassa a mivelt nyugat egyetemleg. Igen természetes tehát, hogy a Habsburg dynastiának keleti missiójáért lemondania kell, az osztrák császárság német tartományairól, a Hohenzollernek javára s átengednie kell azokat az egységes Németországnak, minden surlódás nélkül, diplomatiái kiegyezés folytán s kellő kárpótlás mellett. A kárpótlás a Habsburg ház részére, a visszaállítandó Lengyelország lenne, az osztrák császárság német tartományaiért; mi végre Németország átengedné Posent, a muszka átadná Orosz-Lengyelországot, vagy ha nem adná önként, — kikergettetnék a különben is csak bitorolt területről, a Hohenzollerek és Habsburgok egyesült seregeik által. Az így visszaállítandó Lengyelország, a Habsburgok alatt Magyarországgal personál unio által összekötvé, képezne egy monarchiát, s illő kárpótlást az

egységes Németországba kebelezendő osztrák örökös tartományokért. Hinni merem, miszerint a lengyeleknek sem az ily módoni ujja alakulás, sem a Habsburg dynastia ellen kifogásuk alig lenne.

Galiczia, Lengyelország azon része, mely az osztrákok között a Habsburgoknak jutott, sorsa ellen ma sem panaszolhat; szabad, alkotmányos tartomány és sem nyelve meg nem támadtatott, mint történt az Orosz, sőt Porosz-Lengyelországgal, sem vallása nem érintetett; és sem fiai és lányai olombányákba nem temettetnek élve, mint történt és történik ez folyvást a szerencsétlen orosz lengyelekkel.

Igy lehet a keleti kérdés megoldásának folytatványaképp megoldani a lengyel kérdést is, s bizonyára tetemesb európai megrázkodtatás nélkül s kevés vér és pénzáldozattal. S az így kifejtettek Európának ama további kötelmei, — pedig saját létérdekéből — miket a berlini nagy horderejű végzések szükségképi folytatmányaiul, a czári — a pánszlávizmus czögrére alá rejtett — nagyzó, világalomra juthatási törekvések ellensúlyozhatása céljából, mihamarabb teljesítenie kell.

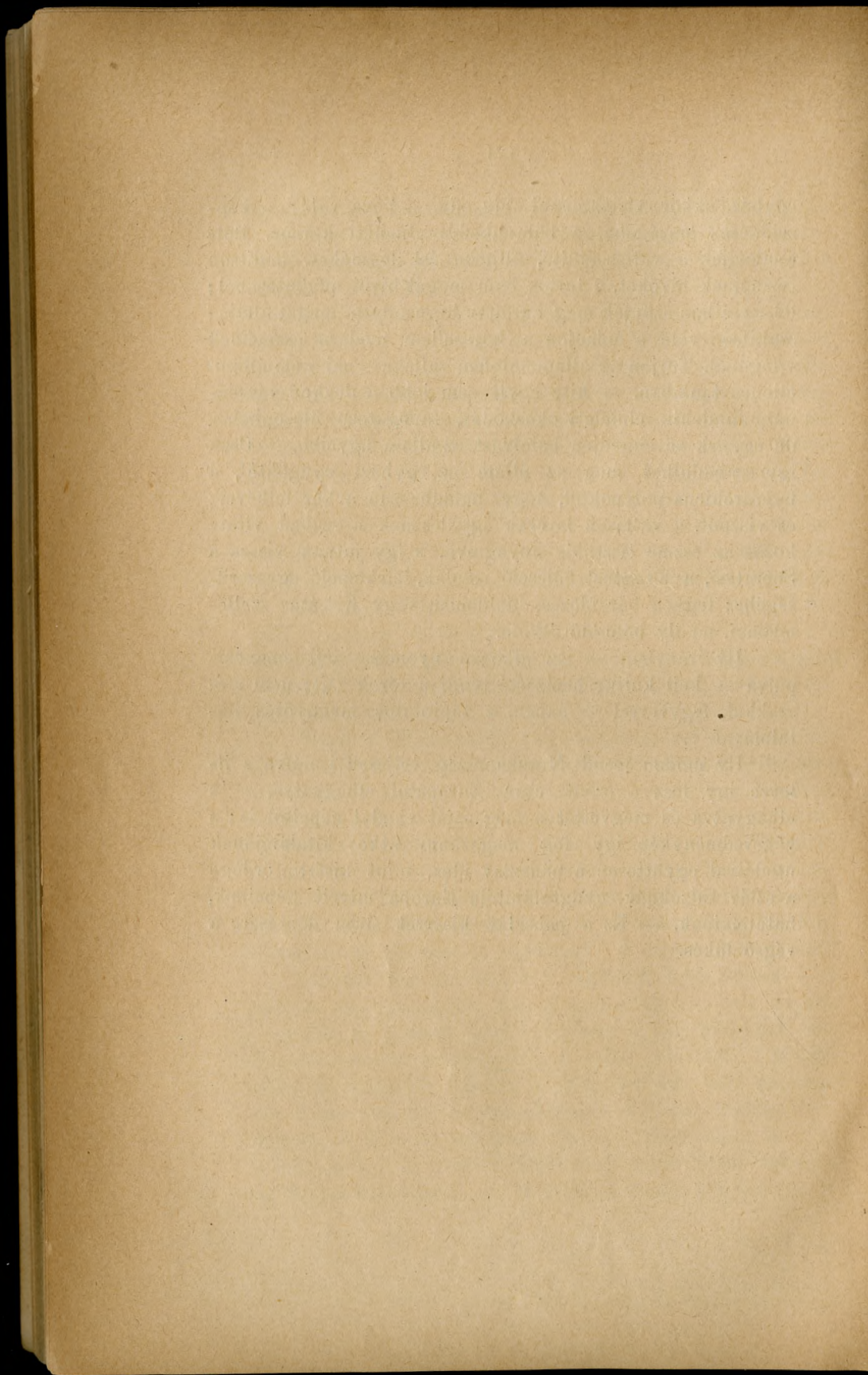
Magával Törökország mai statusquojával szemben sem szabad megállapodnia Európának, a fejlemények jelen stadiumában. E nemzet — bármennyit is fecsegtek a muszkák életképtelenségéről, épen a muszkák hátaira, mély vonásokkal festett maradandó jelek által mutatta meg Plevnánál és egyebütt is — hogy igenis életképes, erőteljes, hatalmas. — Keresztül kell tehát vinni a reformokat; európai kulturállammá kell tenni Törökországot az által: hogy el kell választani az államot az egyháztól, a korán befolyásától.

Eljönni fog az idő, kell eljönnie azon időnek — s pedig a mai rohamosan haladó korszellemmel, nem sokára, — midőn az államok leszámolandnak az egyházakkal; midőn a nemzetek megfontolva a bölcs mondást: *„Minden államnak alapja és talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész Róma eldől s rabigába görnyed,*“ a tiszta erkölcs fentartását — mire az egyházak ma már képtelenek, de nem is készségesek — nemzeti kötelemmé teszik, állam hatalmi-lag fogják biztosítani. — A vallás s ennek képviselője, az

egyház, ekkor visszamenni fog oda, a hová való: a képzelődések országába, a bölcselkedés elméleti körébe. Bölcselkedjék a vallás-tanító, állítson fel dogmákat, hódítson eszméinek hívőket, s tartsa fenn magát hívői adakozásából; de az állam szünjék meg karöltve hurczoltatni magát általa; szakítson vele s haladjon a korszellem modern eszméinek világánál. Tűrjön az állam minden vallást — mi nem állam-ellenes tanaiban, — hisz egyik sem jobb a deákné vásznánál, mindenik elméleti okoskodás, tapogatózó philosophálás, de egynek se engedjen befolyást az állam ügyeibe. — Csak így szabadulhat meg az állam az egyházi nyögöktől, a hierarchicus polypoktól, hogy haladhasson a kor lelkével; és viszont, a vallások is csak így lesznek a szabad vitatkozás az eszme tisztulás anyagaivá, s így jutnak vissza a Socratesi, a Krisztusi bölcselő iskolák, lélekemelő egyszerűségébe; legyen bár Mózes, Mohamed, vagy Krisztus szellemébeni, az ily bölcselő iskola.

Ily irányban — az alkorán nyomása alól emancipálva — kell kultur nemzetté tenni a török fajt; nem erőszakkal, fegyverrel — hanem a tapintatos meggyőzés hatalmával.

Ily módon leend Muszkaország teljesen izolálva s illetve így lesz a szent czár Európától elhagyatva, — s elhagyatva és megvettette még saját vandal népeitől is; s végeredménykép így fog megszűnni átkos kitalálójának utódaival együttesen a pánszláv idea, mint kísértő ördöge a szláv tulzóknak, nyugtalanítója Európa mivelt népeinek, hatalmainak. — Ez a pánszláv kísértet sirba döntésére a végső lökés.

IV. TÉTEL.

A magyar nemzet és Szent István utóda a pánszlávizmussal szemben, dunai confoederatio.

Nagy Péter orosz czár politikai végrendeletet hagyott maga után zsinórmértékül utódainak a számban nagy orosz nemzetnek. Végrendeletet, melynek szelleme szerint a Romanow dynastiának világ dictaturára, a szláv fajnak világ uralomra jutása czéloztatik oly nyomorult eszközök által, oly vandal brutalismus árán is, minők fogalma csakis egy a nagyra vágás szenvedélye által megbolondított agyrémes vizioi nyomása alatt születhetik. Nem ajálható eléggé hogy olvassa, hogy behatólag tanulmányozza mindenki ama hirhedt végrendeletet; hogy elborzadjon, hogy megundorodjék ama szörnyetegektől, kik ezt ismerik tevékenységök irányítójául; hogy fegyverezze, késznek tudja magát minden nemesen dobogó kebel a legvégsőre, az élet-halál tusára azon áramlat minden mozzanata ellen, mik által ama szörny szellem káprándjai valóságuk felé tereltetni czéloztatnának.

A világ műveltség, a művelt Európa ellen átalán, trónok nemzetek s köztük nemzetünk, koronánk, hazánk ellen különösen is, van élet-halál tusa jelezve amaz agyrém szülte végrendeletben, még pedig az ázsiai ma is barbár hordák mérlegbe vetéseivel is ha kell.

Csak néhány tételt veszek itt ki különösen Péter rendelkezéséből hogy beláthassa mindenki annak egész undok szellemét.

„A nagy Isten — mondja a végrendelet, — megengedi nekem úgy tekinteni az egész orosz népet, mint mely hivatva van arra, hogy egykor egész Európa felett uralkodjék.”

„Oroszországot . . . utódaim nagy tengerré teendik s hullámai szét fognak özönlenni mindazon gátak ellenére, melyeket elgyengült kezek fognak eléje rakhatni.“

„Igyekezni kell, hogy Magyar- és Lengyelországban minden nem egyesült vagyis schismaticus görög vallásu a czár körül egyesüljön; . . . Így lesznek barátaink ellenségeink államaiban.“

„Oroszország mindenek előtt Németországot boritaná el egyesült seregeivel, míg ugyanazon idő alatt két hatalmas hadjárat indulna meg . . . azok megrakva ázsiai vándor népekkel . . . előzönlének Franciaországot. Ha e két ország legyőzött Európa többi része könnyen s minden kardcsapás nélkül igába hajolnék.“ „Így lehet és kell Európát meghódítani“ — mondja zárul a végrendelet.

Kell e világosabb kifejezése a művelt Európa elleni hódító készülődésnek; a czárok, a pánszlávizmus vandal törekvéseinek, mint azt csak ezen rövid idézetek is, fogalmazzák. Európát, Európa magas kulturáját vandal szláv hordákkal, ázsiai barbár vándor népek csordái által akarni elárasztatni s kiirtatni! Kell e ennél büntetendőbb merénylet az emberiség ellen, örültebb arczatlanság nemzetekkel, koronákkal szemben?!

S mit tett Európa eddig arra nézve nagy bölcsőjében fojtsa meg a vandalok, törökök, tatárok dúlásainál vészelebb tusák felidezésére törekvő czáró — panszlavizmust? — Semmit, — a berlini Congressusig épen semmit, sőt részben csatlósául szegődött hitvány „töle ugyis elveendő“ konczokért — a szörnyetegnek.

Eltelkintve attól, hogy tett-e, tesz-e Európa a keblén óriássá nőni engedett sőt segített kigyó izolálására, és mit tett: nem szabad nekünk magyaroknak közönnnyel viseltetnünk a Péter végrendeletében fogalmazott törekvésekkel szemben; nem szabad, — hogy bennünket oly készületlenül találjon egykor, a pánszláv járás — mint talált volt hajdan a fájó emlékü Mohi pusztán a tatárjárás.

A politikában nem kevésbbé mint a gyógyászatban azon elv áll: szeget — szeggel. — Ha hát Péter czár végrendeletet hagyott, melynek éle ellenünk irányul, — al-

kossunk mi is apáról fiura szálló hagyományos politikát mint keljen gyengíteni, irtani eme legkérlelhetlenebb, legvadabb elleneink sorát, minden eszközzel, minden erővel és minden időben.

S valóban ha történelmünk eseményeibe elemzőleg mélyen bemerülünk, meg láthatjuk azon, végig vonulni bölcS Szent Istvántól sőt Árpádtól kezdve ama fonalat, mely a magyar nemzetnek szláv ellenes politikáját minden időből élénken jelezi; s meglátszik ezeréves fennállásunk történetén egy magasabb gondviselés azon műve, miszerint e nemzet Európa javára, egyenesen a szláv áram gátjakép lett végzetszerűleg Európa e pontjára rendületlen alapon beékelve. Bizonyára oly nagy, oly fontos rendeltetése van vitéz, ősi feláldozó fajunknak Európa egyensúlyára nézve, világrézsünk e pontján mikép: ha nem volna itt ma az ezer éves létben megedzett erős, hatalmas magyar nemzet, teremtenie kellene Európának egy ilyet saját érdekeiért, saját védbástyájául a szláv vandal világgal szemben. — S e fontosságunkat nekünk magyaroknak felednünk nem szabad, ennek büszke tudatával birnunk kell.

Vitéz Árpád — Szvatopluk szláv egységesítő politikáját törte össze; Szent István bölcS lelke a magyarok közt már is elterjedezni kezdett keleti óhit ellen — ebben korán a nemzet elszlávosodhatásának hatalmas eszközét ismervén fel — szintoly erélylyel küzdött mint a pogányság ellen. Kun László hadai Ottokár szláv egységesítő törekvéseit megsemmisíteni segítettek Habsburgi Rudolfnak, s küzdelmeink legujab időkben is mindenkor nyugat Európa érdekeiért is, de saját létünk biztosítása tekintetéből is minden időben szlávellenes irányzatuk valának. S ma missiónk emez áramlattal szemben épen fontos, épen Európai horderejű. Mert feltéve, hogy egykor a két óriás faj german — szláv a főuralomért nyilt gigási harcztot vivand: kétségtelen hogy azé leend a diadal mely a kisebb de vitéz fajokat s első rangban a magyart zászlói alá nyerni fogja. — A szláv-ság a német elemet sohasem fogja legyőzhetni a magyar nemzet segélye nélkül, de ezzel igenis legyőzheti, s a világ uralom birtokába juthat S bizonyára jó lenne e körülményt

tekintetbe venni a magyarokra annyi szitkot szóró német uraknak — ott a schulvereinban. — Ne keserítsék német urak mesterségesen s ok nélkül ezt a nemes nemzetet, ne hajtsák erőszakkal s önkakarata ellen a szlávság karjaiba, mert higyjék el mihelyt a magyar kibékülne a szlávságorság eszméjével, mihelyt a magyar képes lenne a muszka czár zászlói alá sorakozni önök ellen, azonnal vége lesz a német elsőrangú uralomnak, le fog tűnni azonnal Germánia uralkodó csillaga. — Igen, s e körülmény jellemzi hangzatosan nemzetünk nagy horderejű szerepét a jövőre, nagy szabású missióját nemzetközi szerep-körét új ezred éves léte küszöbén.

De a magyar nemzet élén, Szent István koronája tulajdonosának az ő Habsburgi dynastáknak is kimutatva van új szerep körük Európa koncertjében, kijelölve van új missiójuk Európában. — Kijelölte — e missiójukat Königsgrätz, hangsúlyozva körül írta a berlini congressusi közdiploma.

A Habsburg dynastiának Németországban többé nincs mit keresnie. Az egységes német nemzet fölötti uralom, le egész Dévényváráig, a Hohenzollereknek jutott ki, elvitathatlan osztályrészüln; a Habsburgoknak a magyar nemzet élén, keleten van *tevékenységi kör kijelölve*.

Amint eddigi tárgyalásom folyamán kitűnt, új s nagy feladat vár a magyar nemzetre, új mert nem első s tán nem is lesz utolsó, s e feladatában a Habsburg dynastiára s ez egyenesen a magyar nemzetre van utalva.

A történelem tanítja, mikép a római uralom hanyatlása óta, egész Árpád ősünk európai fellépése koráig, Európa azon részét kivált, mely ma Szent István birodalmát alkotja — folyton újabb és újabb embercsordák, államalkotásra képtelen elemek dulták, Európa déli és nyugati miveltebb államait is, nem egyszer zaklatván. Árpád vaskarjának jutott a gondviselészerű feladat, itt hatalmas államot alkotni, rendet, nyugalmat előparancsolni, s ama csordák ellen Európa veszélyeztetett existenciáját biztosítani. — E nemzet s királyai nemkülönben akkor is európai missiót teljesítettek, midőn a tatárok világromboló áramlatát, az ozmánok világhódító törekvését, nemcsak visszatartották

nyugat Európától, de nagy — csaknem élet-halál tusák árán azokat megtörték. — Ma nem kevesebb áldozatot igénylő, s nem kevésbé magasztos európai feladat jutott ki királyunknak s nemzetünknek, a pánszláv törekvésekkel szemben. — S ha Árpád, IV-ik Béla, Hunnyady saját létünket, de Európa érdekeit is egyuttal megvédő missiót teljesítettek, nem kisebb missió jutott ki osztályrészül, ama kitünő államférfinak is, ki midőn a hatalom polczáról, a korona és nemzete teljes bizalmával és elismerésével lépett vissza, ekép fejezte ki magát: „Én a Hunnyadyak és Savoyák politikáját követem.“

Igen, ő a Hunnyadyak és Savoyák politikáját követte s ezt hagyta örökségül utódainak is, csakhogy ma nem a világhódító ozmánok — hanem a világrombolásra készülő pánszlávok s ázsiai vandal uszályaik ellenében; a világot rabszolgaságba, igába hajtani, s virág-uralomra jutni vágyó czári zsarnokság ellen.

Korunk a nagy világ-események kora. Az ész, ez örök és halhatatlan istenség, s az eszmék harcza óriás minden irányban; romboló, hol utjában antik korszellem-ellenes intézményeket talál, s alkot haladásában új nagy világokat teremt világosságot. — Zsarnokokat, zsarnoki trónokat röpít légbe s szaggat foszlányokba, mint az ésszel meg nem egyeztethető figurációkat, s teremt szabadságot, e minden jónak, nagyoknak dúsan termő újvilágát. — Én hiszem, reményelem és vallom, miszerint rohamosan haladó korunkban soká már nem késhetik megérkezése, egész Európára nézve amaz újkori Noe bárkának, melynek jöttét fennen jelzik már a dicső francia nemzet s Helvetia megdicsőült zászlói; mi nem más, mint az egyenlőség, testvériség és szabadság újvilágát magában záró európai, — világ-köztársaság, az észnek isteni dicső országa, és nem az önös érdek sötét pokola. — Addig is azonban — eszélytelenség lenne az adott viszonyokhoz képest nem foglalni állást, azon áramlatokkal szemben, melyek az emberiséget épen eme magasztos czél felé haladásában gátolják, konok, zsarnoki erővel és eszközökkel.

Két szörnyü polyp marczangolja az emberiség testét

ma; két konok ellensége van az emberiség egyenlőségének, testvériségének, szabadságának, szóval az ész viláгурalmának, s ezek: a fajgyűlöletet szító muszka zsarnokság és a vallási viszketeget élesztő hierarchiák. Ezek ma az emberiséget egy romboló Chaossá keverő tényezők. Ámde hatalmuk perzei megszámlálvák. Az ész sugall, az emberiség sorakozik e telhetetlen Molochok megdöntésére. — Ez eszme zászlói alá sorakozni, ez eszmék zászlóit lengetni kelet felé nemzetük feladata.

De ez eszméket kell tüzniök zászlójaikra a kelet népeinek is, kiknek a szolgaság nagy képviselője a csarizmus törekvései ellen érdekeik nemzetünk s Európa érdekeivel azonosak.

A magyar nemzet be fogja tölteni missióját kelet felé, azon missióját melyet a prófétai ihletségü Kossuth e szavakkal körvonalozott: *„Nekünk a keleti kérdésben érdekünk az, hogy az orosz ne terjeszkedjék délfelé sem birtok-foglalással sem befolyásban. — Nekünk érdekünk az, hogy ne az orosz örököljön a török után, hanem örököljön a nép szabadság.*

E tételekben hangsúlyozta a nagy lángész a kelet népeivel szemben követendő missiókat. És feltűnő, hogy a berlini Congressus épen azt tette mit Kossuth e szavakban hangzulyoz t. i. kizárta a Balkán hazájából az oroszot, nem örökölhetett az egyebet — mint azt, mit Plevna alatt kapott, — hanem örökölt igenis a nép szabadság; s e status-quo ellenőrzésére fentartására, sőt tovább fejtésére küldett keletre Ausztria-Magyarország hadserege.

A magyar nemzet — mióta a történelem anyaga — Ázsiában úgy mint Európában szabad, — alkotmányos nemzet volt; s nem tulzok ha állitom, hogy Európában mint szabad, alkotmányos nemzet legöregebb s itt az önkényuralma alatt nyögött nemzetek közt, a népszabadságnak egyenesen uttörője első zászló-vivője vala. — A ki maga szereti a szabadságot, másoktól sem veszi el, sőt másoknak is készségesen megadja azt. S valóban a történelem igazolja mikép a magyar nemzet még azon fajoktól is — kiket mint feltétlen meghódoltakat rablánczokba verhetett volna — nem csak el nem vette a szabadságot, de sőt felemelé a meg-

hódoltakat keblére, alkotmányos intézményeinek malasztjaiban egyenlő mérvben részesíté azokat a multban s részesíti mai nap.

A magyar nemzetnek a kelet szláv — mint nem szláv népeivel szemben sincs más törekvése, missiója mint őket szabadságukban megerősödni segitni s a czárizmus kancsu-káitól, Szibériájától megvédeni iparkodni. — Így érti, így fogja fel s ily szellemben fogja a magyar nemzet és koronás királya azon legujabb feladatát mit nemes ösztöne részben, másrészt Európa tüzött elibök a keleten, a pánszláv üzelmek ellenében.

És ha Európa méltányos volt a keleti népek törekvéseik iránt, ha a magyar nemzet törekvései is oda irányulnak, mikép e népek függetlenségükben, szabadságukban bárhonnan jöhető áramlat ellen megvédessenek, sőt megizmosodjanak: kívánatos, mikép e fajok is levetkőzzék koronánk, nemzetünk iránt táplált éretlen előítéleteiket, elfogultságukat, s nyilt sisakkal, őszinte baráti jobbot szoritsanak s vállvetve védekezzenek a szabadságban, „közös érdekeik“-ért bárhonnan fenyegető veszély ellen; szükséges, hogy megtakarítsák magukat a czári pánszlávistikus törekvések dőre ideáitól, és ama rubeles, lelketlen bérenczhadtól, mely őket ez ideig, e vad eszmékkal oly bőségesen saturálni törekedett.

Önfentartási ösztönüknél fogva s kimerné állítani hogy nem helyesen cselekedtek a keleti — ma már szabad népek akkor, midőn a török uralom alól szabadulandók a czár segélyét keresték. Egyén ugy, mint nemzet létének veszélyeztetésében még az ördögöt is segélyül hívna. Így tettek emez apró népek is. Szabadulni akartak az ottomán hatalom alól, — mert féltették — bár nem jogosan — nemzetiségüket; a felültetett czárizmus, Európa e gonosz szellemének szarvaiba kapaszkodtak tehát csak-hogy magukon segíthessenek. A szerep sikerült, a cél kiküzdve lett, s szentesíté az eszközöket, a gonosz szellemeli pajtáskodást is.

Ám ma midőn e népfajok már bevezgett tények után állanak, midőn Európa szentesíté függetlenségöket, elismerte

nemzeti egyéniségöket, szabadságukat — boturul, felette rövidlátólag cselekednének, ha az északi szarvassal még csak kaczerkodásból is, fraternisálnának, okot adhatván ez által eme tigris fajzatnak, véres karmai kinyújtására; — a mely oldalról fenyegetheti kizárólag veszély — függetlenségöket, nemzeti egyéniségöket, szabadságukat. — Irányításák a délkelet szlávjai törekvéseiket a nyugat-európai cultur-államok, s ne az északi barbarismus delejtűje szerint. Törekedjenek a nyugattal — honnan miveltségöket s szabadságra irányuló lökéseiket eddig is vették — lenni solidaritásban és szakítani mindörökre az ember szörnyeteggel, ki egy netáni Európa ellen kivivandott siker esetén, ama mythologiai isten módjára őket, creaturáit (gyermekait) falná fel első sorban. — Ily törekvések legyenek igen, a balkáni szlávok zászlóira felírva, s e jelek alatt lesznek nagykoruakká, nagyokká, hatalmasokká.

A román, török, görög, albán nemzetek pedig, mit tehetnének bölcsébbet, az adott európai és keleti viszonyok közt, mintha a czárizmus kísérteni soha meg nem szünő, törekvései ellen, mint közvetlenül s legelső sorban érdekeltek, részint egymás közt, de másrészt a szomszédos szláv államocskákkal egytűvé simulnak, érdekeik közösségében erőiket — egy létesítendő és a czárizmus czélzatai ellen irányítandó véd és dacz-szövetségben tömörítik s mindannyian confoederatív állami viszonyban, a magyar nemzettel s ennek ősi dynastiájával folytatandnak egyöntetű, modern politikát.*)

*) A tények halmaza után ma már senki előtt sem lehet kétséges az, mikép: Európa állambölcesei a berlini kongressuson s kelet új berendezésénél népeket, — kik imént vajmi jelentéktelen porszemei valának a világegyetemnek — tettek független önálló nemzetekké; azért: hogy ezek is mint most már önczélú államok a kelet s Európa egyensúlyára befolyjanak.

Rumunyországgal, — amidőn ezt szintugy önálló állammá tette, sőt királysággá rangfokozta Európa, szintén e czélból cselekedett nagylelkűséget, azt egyuttal érdekei-

Feltéve, hogy a czári törekvések, a keleti és dél-szlávoknál, még valaha termékeny talajra találnának, s bujto-
gatások, megvesztegetések árán, mik e mumusnak vég-
rendeleti eszközei s miket titkon nyiltan, minden időben
alkalmazni fog — a pánszláv világot az egységes Pán-
szlavia eszméje érdekében, Európa ellen zuditáná fel, —
nemde, nem első sorban az oláhot, törököt, görögöt, albánt
sodorná el e vandal áramlat, mint megbénította vala őket,
a közelebbi kelet elleni háboruban is. — Pedig az ördög
nem alszik s nem a czárok és pánszlávok kisértő szelleme:
a nagy egységes Szlavia furiaja sem. — Lélektani igazság,
mikép az ember képes kedvencz rögeszméjével annyira té-
pelődni, hogy végre belebolonduljon inkább; mint arról
bármilyen okos s még oly súlyos argumentumokkal kapacitá-
lásra is, mint a minóket II. Sándor Plevna alatt nyert —
lemondani. A Romanov ház sem fog lemondani akarni,
már chronicus betegségévé fajult rögeszméjéről, valószínű-
leg mindaddig, míg ez őt örült földönfutóvá nem teszi, vagy
míg a czárok törekvéseit épen nem osztó nihilismus —
még egy-két czárt oly módon nem küld a muszkák menny-
országába, mint ahogy II. Sándort küldé oda.

*A román, török, görög fajoknak tehát bármily eshetőség-
gel szemben, csakis üdvökre válnék, egy egymás közötti mara-
dandó véd és dacz-szövetség, s a magyar korona hegemoniája
alatti dunai confederatio.*

Az elmondottak után világos, miszerint a cultur euró-
pai hatalmak közös érdeküknek ismerték fel Európa béké-

nek — Ausztria-Magyarország, Európa érdekeiveli azono-
sítására utalván,

S mit tapasztalunk?

Azt, hogy e kvalifikálhatlan, szélkakas fajzat, mely-
nek kitől, honnan származását sem tudni, melynek törté-
nelme voltaképp csak ma kezdődik; melynek még vallása
is hamisított — azon faji leszármaztatással szemben, mit
magára alkalmaz — hazudván t. i. magát románnak, ho-
lott valamely szláv-paczinak korecfajzás; az a nemtelen vér,

jének, egyensúlyának megszilárdítását, megállapítását, s e czélból Európa keletén új alakulást láttak szükségesnek, s engedtek meg és szentesítettek. De világos az, mikép ez érdekeket biztosíthatóknak úgy vélte — ha azok ellenőrzésére, a kelettel szomszédos monarchiánkat küldi ki, a még ki nem forrt államcskák feletti őrködésre.

Fognak-e oda érni e népecskék, hogy belássák mihamarabb, mikép ugy a czári törekvések — mint bárhonnán jövő egyéb áramlat ellen is, természetes és legbiztosabb szövetségest monarchiánkban a magyar nemzetben és királyában lelhetnek fel; és fognak-e oda érhetni: hogy bizalommal simuljanak hozzánk, érdekközösségnél fogva — a jövő titka. — Annyi azonban tény, miszerint Európa őket ez irányban kívánta megindítani — mint a mely irány jövő falvirágzásuknak egyedüli feltétele; és emez irány által jelezte egyszersmint Erópa azt is, mikép monarchiánk, a magyar nemzet hegemoniája alatt létesülendő „*Dunai confoederatio*“ épen nem találkoznék ellenzésével, sőt óhaja, törekvése ez, mint ami által Európa békéje, egyensúlya lenne garantirozva, mint ami által a Balkánok hazájában csakis „a népek szabadsága örökölné, szilárdulna meg.“ S valóban, ha tekintetbe vesszük azt, miszerint eme népfajoknak itt az al Dunánál minden érdekeik egy csomópontba futnak össze, s hogy egy ily dunai confoederativ államalakulás folytán a pánszlávizmus Európát felrobbanással fenyegető aknája lenne szétrobbantva: világos, mikép egy ily dunai confoederatio nem csak az itteni fajok nyugalmát,

melynek mai királya is jövevény hadnagyocska; melynek csempészett zagyvalék nyelve, órv módon szerzett bronz koronája is; mondom eme minősíthetlen korcs-elfajzás Európa kegyeiért, monarchiánk számos jótéteményeiért mivel hálál?!

Azzal, hogy felcsap ellenünk muszka bércsatlósoknak Európa ellen a pánszláv üzelem kengyelfutójának. Igen; mert a hirhedt Gradisteanu-féle részeg henczegés vagy ama bizonyos hóldkórságos képzet festette mappák és a „románok

jövőjét biztosító topografiai, de általán európai szükség — s mint ilyen létesítendő és kölcsönös bizalommal, politikai eszélylyel, nehézség nélkül létesíthető.

Hogy mennyire nem inyök szerinti lenne a muszka nagyzó politikusoknak, egy ily dunai confoederatió — mutatja azt — emez egyik tekintélyesb lapból átvett elme-futtatás.

A „St. Petersburgskija Viedomosti“ határozottan ellenzi az Ausztria-Magyarország és a törökhoni szlávok között való kereskedelmi és vámszövetséget, mely véd és dacz-szövetségre fog vezetni, megszilárdítja és fokozni fogja az érdeklött déli szláv, illetőleg szerb fajra, a bécsi kongresszus által vetett szellemi és gazdasági rabigát.

„A keresztény Európa ezen páriája írja e lap legrosszabb ellenségei, az osztrák-németek és magyarok ellenőrzés nélküli önkényének kiteve lévén, a vámszövetség befolyása alatt, önkénytelenül elnyomói öntudatlan eszközévé fog válni és sokan közülök hűtlenek lesznek nemzetiségükhöz és orthodox hitfelekezetükhöz.“

„A vámszövetség kedvéért Ausztria-Magyarország megszállja Boszniát és Hercegovinát s kikötötte magának azon földvonal átengedését, mely a két független szerb nemzetiségü fejedelemséget véglegesen külön választja. Az első lépés a szerb népek között Ausztria-Magyarország hegemoniája alatt létesítendő vám-szövetségre meg van téve.“

Czikkiró azt fejtegeti, hogy ezen kombináció Orosz-

királya“ czim korántsem a bárgyu oláh agy — hanem a ravasz muszka észjárás találmányai.

Ily kerülő uton módon kezdették vala a közelebbi muszka török háboru előkészítését is.

Eleinte az apró, felbujtott bérenczek henczegtek az ottomán hatalom ellen is, s végre megindult maga a talpas.

Az oláh eczet-e vagy a muszka vutki okozta rumuny bolondos henczegés, bizonyára előfutára a muszka — monarchiánk elleni támadó szándéklatának; az ólom korona részére kilátásba helyezett gyöngyök — kétség kívül a

ország irányában ellenséges természetű, s hogy annak belátására, mily ártalmas Oroszországra nézve Andrassy gróf terve, elég az, hogy a déli szláv conföderatio eszméje amannak legrosszabb ellenségétől Kossuth, a forradalmi Magyarország volt elnökétől ered, akinek főnöksége alatt Andrassy megkezdte diplomaciai pályafutását, melynek első phasisa Pesten hadi törvényszéki ítélet alapján képbeni felakasztással végződött.

Arra utal továbbá, hogy Európa mind Oroszországot, mind a „szerb testvéreket“ a tengertől elszoritani igyekszik s Antivárinak, miután a törökhoni szlávok területi szélén fekszik s e kikötő csak az osztrák-magyar hadihajók előtt lesz nyitva, Szerbiára és Boszniára vonatkozólag semmi jelentőséget nem tulajdonítván, mondja, hogy most már minden kétely megszűnt, Ausztria-Magyarország színlelt orosz barátsága nem volt egyéb, mint durva kelepcze. *Andrassy gróf tökéletesen bebizonyította Paskievics abbéli véleményének helyességét, hogy Oroszország számára az egyedüli ut Konstantinápolyba Bécsen keresztül vezet.*

Végtére az orosz lap reméli, hogy az Andrassy grófnak tulajdonított tervek túlhaladják majd a jólelkű békeszeretet mértékét és Oroszországot arra indítják, hogy a béc-i kabinet magyar gögösségének régen megérdemlett leczkét adjon. Ez esetben Oroszország becsülete és hivatása semmiféle compromissumot nem tűr el.

Ez a magyar nemzetnek és koronás királyának helyes

muszkától kivetett ama lépveszők, melyekre a dőre oláh kész rámenni de a melyekről aligha több hátjegygyel nem fog takarodni, mint Plevna alól, s aligha csempész itt, gyöngyöt, — ha ott sikerült is bár, orozni korona anyagot,

Azt mi már tudjuk — s készen állunk is rá — miképp monárchiánknak az északi talpassal leszámolnia kell; de azt, hogy a rumunyság — e semmi nátio — ellenünk is — mint a török ellen tette, — muszka bérdrabanttá adja el magát, méltán minősíthetlen politikai szemtelenségnek, könnyelmű arczátlanságnak tekihethjük

politikája a pánszlávizmus ellen, ez missiója a kelettel szemben.

* * *

Jelen munkám záradékául — magyar nemzetem nagyjainak, aprainak nem ajánlhatom eléggé azt, hogy mentől behatóbban foglalkozzanak a már fejtegetett s alább még egyszer visszaidézett eszmékkal.

Akár magától Romanow Péter czártól eredt legyen, a neki tulajdonított hires politikai végrendelet; akár valamely furfangos, ármányos orosz államférfi teremtette legyen meg a czárok lelkét, agyát elkábitó eme szellemi boszorkányitalt: tény az, hogy létezik eme végrendelet; s tény az is mikép ugy a czárok magok, mint bérenczei: a pánszláv propagandák ezt tették politikai hitvallásukká, s ezzel törekszenek szaturálni az egész szláv tömeget; s végre tény, hogy amint ezen eszméknek áldoztatott fel Lengyelország, ezért gyengítettett fclyvást a török állam, ugy fognak s tán még hatalmasabb kísérletek tétetni jövőben is, ez eszmék valósitása érdekében. — Eltekintve tehát Európa politikájától átalában, — nekünk magyaroknak különösen nem kell, nem szabad könnyelműen venni e rendelet szellemét, célzatait illetőleg; mert közvetlen s mélyen nyulván be speciális létérdekeink körébe, szükséges olykép intézkednünk, miszerint a gigasi harc — melyre a kesztyűt épen e végrendelet dobta ki — s mely előbb utóbb megmérlegendi Európa két legnagyobb számban képviselt nemzetét, a germánt és szlávot, minket se találjon készületlenül.

A nagy Kossuth s minden európai politikus, az oláh fajzatnak s vele minden apró keleti nemzetiségnek jövőt csak ugy engednek meg, — ha érdekeiket monárchiánk — s a nyugat Európa érdekeivel azonositják. Erre intik is jóakarólag eme fajokat. — És annyi intelem, annyi jó indulat ellenére, épen ezek a sületlen kutzo — Vlach irredentisták azok, kiknek Beszarabia nem volt elég leczke; kik érdekeinkhez nem csak nem simulnak, de gyöngyeinkre: Erdélyre, Bánátra, Bukovinára ásitozni elég pimaszok; mintha bizony illenek is erdei vad ebre — a fejedelmi oroszlán

Formulázzunk a czár,— nemzetek eltiprására czélzó végrendekezéssel szemben, nemzeti, hagyományos politikai ellenvégrendeletet; melynek eszméit, czélzatait a magyar faj, már csecsemő korában anyja tejével szivja magába; mely eszmék, elvek már a zsenge iskolás gyermekeknek oltassanak szivvérebe. — Csakis így nem fog készületlenül találni a pánszlávizmusban fenyegető ujkori vandal tatárjárás; csakis így küzdhetünk ellene sikerrel s tarthatjuk meg magunkat, újabb ezredéveken is át, megrendithetlen alapokon.

Egy ily nemzeti hagyományos politikát, egy ily nemzeti örökletég politikai rendelkezést pedig formulálni nem nagy feladat; csak ellenkezőjét kell akarnunk, mindannak, mi Péter czár végrendeletében körvonalaztatik, s kész az ellenpolitika.

Igénytelenségem, eme hagyományos nemzeti törekvéseket illető eszméimet, záradékaul jelen munkámnak, a következőkben kívánom formulálni, megtartván a czári végrendelet stilaris alakját.

„A legszentebb és oszthatatlan háromság nevében mi magyar nemzet, minden származékainknak és utódainknak a Kárpátoktól Adriáig.“

„A nagy isten kitől birjuk létünket s áldott széphanánkat, felvilágositván bennünket az ő fényével és gyámoltván segélyével, megengedi nekünk úgy tekinteni nemzetünket, mint mely hivatva van arra, hogy az egykor egész

meze; koldusra a bíbor palást; ágyuból pörölyözött bronz koronába a csillogó gyémánt!...

Jobb lenne ha Gradisteanu uram s vele sok ó-testamentomi ostoba pópa itt a magyar határokon is, inkább annak kiderítésével foglalkoznának — valyon miféle fán termett náció is az a Kutzó-Vlach, mely ma nem akar bőrében megférni s a nagy, holdvilági Dákó-románia iránt esett kísértetbe? — Egy erdélyi nép monda a medvét oláh fátából s az oláhot a medvétől származottnak állítja; s valóban tekintve a nagy ragadozó állati étvágyat,

Európát szennyes áromával elborítani készülő vandál pán-szláv nép fertő ellen áttörhetlen gátot alkosson. Mi e hitet arra alapítjuk, hogy az európai nemzetek is tudatával bírván ez áramlat általi veszélyeztetésüknek, minden eszközzel támogatni fogják harci nemzetünket, eme nagy európai jelentőségű feladatának betölthetésében. Mi azt, hogy eme barbár csordák nagyzó törekvéseik hajótörést fognak szenvedni, a gondviselés végzeteiben elhatározott dolognak tekintjük.“

„A szláv fajok Európa elleni egyetemleges felzudulása nem lenne kevesebb mint egy dögvész, mely a nyugati kultur haladást, a mivelt nemzeteket, irtózatos pestisként irtaná ki Európa kebeléről. Oroszország s uszályai, egyetemleg a szláv világ, ma hullámzó fertő, s nemcsak megengedni nem szabad, hogy medrén túl csaphasson, de a mivelt Európának s a legközelebbbről fenyegetett fajoknak oda törekedniök kell hogy e fertő európai része lecapoltassék, kiszárittassék s csak szibériai része hagyassék meg a mivelt emberiség örökön át undorító borzalmára. Ezért hagyjuk utódainknak a következő tanokat. Ajánljuk ezeket a késő nemzedékek figyelmébe, s figyelmeztetünk, hogy kövessék azokat.

I. Folyvást szemmel kell tartani s a csirájában megölni az oroszok és egyéb szlávok minden további terjeszkedésre irányuló mozgalmait.

II. Elszigetelni kell az oroszot mint politikailag kóros

mi a rumnyokat ma egyszerre meglepte — aligha valami maczkó fajzatnak nem válnak be, igazság szerint is.

Higyjék el derék rumunyok, mi sokat tudunk türni, vérünket sok számár dévajkodás sem képes felforralni; — de intjük önöket, vigyázzanak! mert ha sikerült bár önöknek Plevna alól, órvul, török ágyu képében, összekalapált koronájuk anyagát elcsempészni: annak számára az óhajtott gyöngyöket tőlünk eltolvajolni soha sem foghatják; bele törjük e szándékolt gyöngy tolvajlásba a Kutzo-Vlach Maczkó-bocsnak fogait, karmait, kérlelhetlenül; s a románok

és gyógyíthatlan elemet úgy a mívelt Európától, mint a javulás útjára tért, de az orosz által zsibbasztható egyéb szláv elemektől is, hogy ekép barbár institutióiból kifolyó ön butaságában maga-magának legyen megölője, gyilkosa.

III. Németország különösen, de Európa egyéb nemzetei is minden oroszt, mint valamely politikai bélpoklost távol tartsanak magoktól, semmiféle érdekközösségbe oroszszal ne keveredjenek.

IV. Lengyelország visszaállítására minden áron és minden eszközzel törekedni kell, s az orosz Lengyelország elvétele legyen ürügy, melyeknek czimén e barbár állam megtámadható s elemeire szétrobbantandó leszen.

V. El kell venni a muszkától Finn és Esztorozságokat s visszaadni ősi tulajdonosának Svédországnak.

VI. Nehogy az orosz métely egyéb államok társadalmában is mérgezőleg léphessék fel, egyéb nemzetbeli semmiféle elemnek meg nem engedendő hogy oroszszal akár házassági akár egyéb viszonyba lépjen, főranguk mint, államéleti fontos tényezők épen ne sógorosodjanak a bélpoklos orosz elemekkel.

VII. Az angol mint kereskedő nemzet csak amenyiben kereskedelmi érdekei igénylik türje meg az oroszszali kikerülhetetlen érintkezést, de különben hidegen távol tartsa azt magától, mert őt is csak kizsákmányolni törekszik, hogy azután kigunyolhassa.

VIII. A bálti és fekete tenger partjai tisztittassanak

királya czimmel, nehogy azt érék el mit épen nem várnak, hogy t. i. felpakoljuk innen Árpád hazájából dákrumunyainkat s haza küldjük a szemétdombok hirhedt hazájába: Bukurestbe, hol aztán tömjénezhetik majd: a „minden Vlachok,“ a minden rumunyok poronty királyát.“

Önök így, a ráczok egy füzfa poeta hazadott csontjaival járják a balondját. A horvát sem fér meg már a Száva partjain.

Ilyenek voltak előjátékai a balkáni muszka-török háborunak is. Ám minket készen talál ez arczátlan, örült fészkelődés.

meg a muszkáktól az által hogy felszahadittassanak az ottani nem muszka, s kiválólag cserkesz és kozák fajok és mohamedán elemek a muszka rabiga alól s adassanak vissza az ozmán uralomnak.

IX. Persia Syria, India európaiilag támogatandók s azoknak oroszok általi megközelítettése — mi mérhetlen kincsek birtokába juttatná e nagyra vágyó fajt — nem türendő. Konstantinápoly megközelíthetése — ez lévén a világ uralom kulcsa — muszkának soha meg nem engedendő, Törökország támadásai ellen védelmezendő ép úgy, mint történt ez a berlini Congressuson is.

X. Ausztria-Magyarország a német érdekek mellett foglaljon állást s ha kell ezzel szövetségbe törjék meg elég korán az orosz hatalmat, különben ez fogja megtörni őket, hanem egyszerre, egymásután.

XI. Törökország reformálandó s mint modern európai állam s első elővára Európának a pánszláv vandalismus ellenében, Európa részére minden áron megtartandó s minden eszközökkel erősítendő.

XII. Lengyel- és Magyarországbán a pánszlávizmus javára irányuló minden bujtogatást magvában kell megfojtani; a bujtogatót kérlelhetlenül mint hazaárulót, a bujtogatásnak engedőt mint hűtlen lázadót a legszigorubban kell sujtani s nem gyávaságra mutató s e fajok által ugysem méltányolandó mézes madzagok árán, hanem állami tekin-télylyel, vas marokkal kell e két államban a muszkák iránti hajlamokat kiirtani.

XIII. Az orosz faj nem méltó arra, hogy a civilizált Európában foglaljon helyet; s mert nyomorult törekvése az hogy Európát bármi galád eszközökkel, még Ázsiából ide bezuditandó barbár csordák segélyeivel is meghódítsa, mielőtt erre elkészülhetne s magát elég erősnek érezhetné, kell kinyomni Európából, át Szibériába, mely e fajnak ősi s őt egyedül megillető hazája.

XIV. Nagy Péter utódai s az oroszok világ uralomra jutni vágyván minden áron, ebben a törekvéseikben igen természetesen a franczia és német nagy nemzetek képezik

ellenlábait. S mert ezeket törekszik első sorban leteríteni, e nemzetek vannak hivatva első sorban, az európai Muszkaország feldarabolását, az oroszoknak Szibériába kiűzetését kezdeményezni, mely műveletnél a mivelte Európa támogatására biztosan számítaniok kell és lehet.

Igy kell az Európát meghódítani, feldulni vágyó orosz megsemmisíteni.

Ezek a hirhedt Péter czár féle végrendelettel ellentétes eszmék, miket kétség kívül ma már egész mivelte Európa magáévá tett.

Ezeket forgassuk gyakran mi magyar nemzet is eszünkben s apáról fiura oltsuk be utódainkba..

Igy, ha eljön majd az ujkori gigások harcának világrendítő korszaka, készen leszünk a nagy tusára mi is; s tudatosan küzdvén ugy a magunk mint a mivelte Európa érdekeiért, kétség kívül kijutand számunkra is a babér, mely diszítse uj késő ezredeken át, e mindenkor a korszellemmel karöltve haladó, örök életre hívott nemzet halantékát!!..

Dr. BALLAGI GÉZA.

Lényegesb sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasandó
7	30	feltenünk	féltenünk
8	14	Vandalismus	vandalismus
17	21	monárcchiát	monarchát
25	18	mér	már
26	2	yonoszabb	gonoszabb
29	14	milióink	milioinak
40	4	favak	falvak
40	19	Kamencia	Kamencia
41	32	hutalmak	hatalmak
42	25	császárt	császári
43	16	fontotni	fontolni
44	17	mély	mely
46	34	egységek	egyezségek
47	32	mayas	magas
61	24	merénylnt	merénylet
61	25	érretük	érzetük
61	37	dynatiák	dynasták
65	1	Ribauicz	Ribanicz
69	1	átvonalakon	utvonalakon
77	33	biróságba	birósága
150	15	üldözünk	üldöznünk
124	23	nagy	hogy

Még néhány szót!

Hazai olvasó közönségünk előtt ismert dolog: mikép irodalmi pályafutásomat 1878-ban megkezdvén, azóta megjelent munkálataimban oly — leginkább — politikai és társadalmi eszméket és kérdéseket feszegettem, miknek helyes követése és megoldása, nemzeti existenciánkra komoly jelentőségűek. — „*A keleti kérdés leálcázva és Lengyelország*“ czimű első, és: „*A pánszlávizmus*“ sat. czimű jelen művem azon eszméket tárgyalják; mikép kell intézkednünk befelé és minő politikát kell követnünk kifelé — kivált a kelettel, Lengyel- és Muszkaországgal és a szláv-sággal szemben, hogy a russo-pánszlávizmus által fajunk, államunk ellen üzött fondorlatok ránk nézve ártalmatlannokká tétethetvén — létünk új ezredévekre biztosítsassék. — A: „*Kit választszunk országos képviselőnek*“ és az: „*Ezer éves jubileumunk fölötti elmélkedés*“ czimű munkáim szerzésénél nagy költőnk emez eszméje irányított: „*Minden államnak alapja és talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma eldől, rabigába görnyed;*“ s rámutatva itt-ott gyarlóságainkra, hibáinkra is, azon fajú erkölceinket, erényeinket hangsúlyozám, mik egy vészes ezreden át fenntartának s miket ha mindenkor, hiven őseinkhez ápolunk — végtelen ezredeken át fogunk megállhatni a választott népek verseny porondján.

Mielőtt ily irányu bajaink szellőztetésével foglalkozni megszűnném, még egy jelentős ügyet — a zsidó ügyet törekszem megvitatni. — Sokan szellőztették már ez ügyet igaz, de én a fejtegetéseket nem találom olyanoknak, melyek minden szempontokat felöleltek volna; azért is szükségesnek ítéltém ez irányban is kimerítő tanulmányokat tenni; s tanulmányaimat és bőven szerzett tapasztalataimat feldolgozva, megvitatni törekszem azt: vajjon egyáltalán nyertünk-e avagy veszítettünk zsidóinkkal, — a zsidó emancipációval?..

Én, a közel jövőben szintén megjelenendő művemben a zsidókat nem felületesen, s tán egyes characteristicus, ki-szögellő vonásaik szerint s nem pusztán ma viselt dolgaik

után mérlegelem, hanem egész történelmi pályafutásuk szerint itélem meg; összehasonlító tanulmányokat teszek e faj s más fajok és kivált nemzetünk természete, jelleme, erkölcsi stb. közt, hogy mély alapból jogosultan vonhassam le a következtetést arra nézve: vajon egyáltalán hasznos-e — vagy káros a zsidók jelenléte egyéb fajok közt, ez utóbbiakra nézve, és vajon jogosult-e az antisemitismus.

A műnek, melyben a zsidó ügyet tárgyalandom, czíme: „*A zsidók általában, kivált pedig hazánkban,*“ *valláserkölcsi, társadalmi, nemzetgazdászati és politikai szempontokból tanulmányozva.*

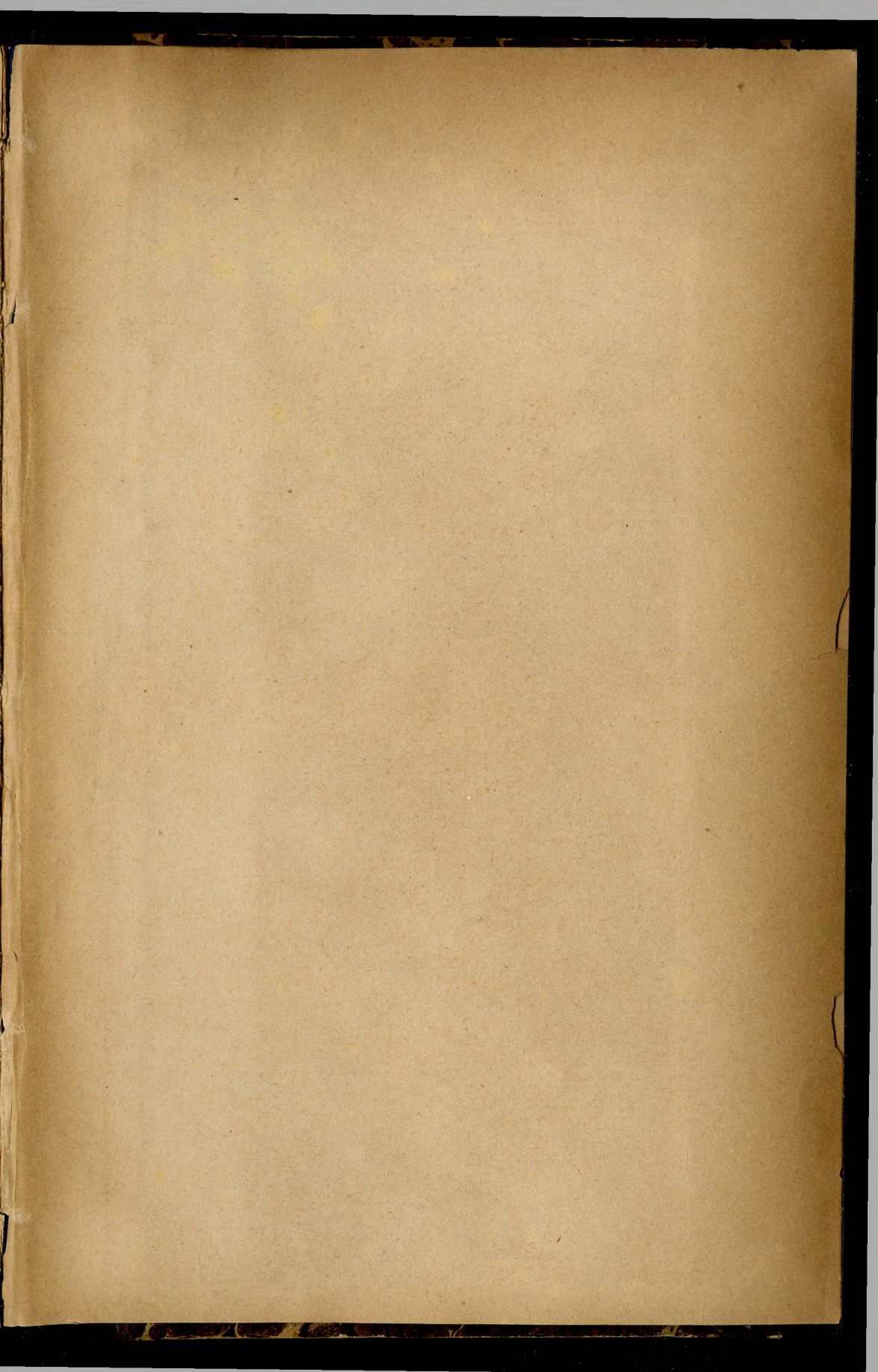
A három könyvben készitendő mű előfizetési ára o. m. é. 1 frt 50 kr.

Midőn ezt nyájas olvasóimmal tudatom: azok számára, kik netáni szives előfizetéseikkel, eme munka mielőbbi megjelenhetését illetőleg segélyemre lenni kívánnak: előfizetési lapot mellékelek ide; tisztelettel jegyezvén meg, miszerint: akár az előfizetést, akár bármely irányu megkeresést, folyó év végeig, nyomdászomhoz: *Kálmán Mór* urhoz — Budapest, V., lipótvárosi templombazár 45. sz. méltóztassanak utalni.

Budapest, 1883. július 20

Hazafiui tisztelettel

Héya Mihály.

2002

2012,

